

LIPERIN KIRKON RAKENNUSHISTORIALLINEN SELVITYS 2026

FM Matias Komsa / RI Joonas Komsa

Sisällysluettelo

Perustiedot	4
1. Johdanto.....	5
2. Liperin seurakunnan kirkot	6
Ensimmäinen kirkko (n. 1643–1656)	6
Toinen kirkko (1669–1774).....	7
Kolmas kirkko (1760–1838)	9
Neljäs kirkko (1839–1842).....	10
Viides kirkko (1858-).....	13
3. Liperin kirkon rakentaminen 1854–1858	14
4. Remontit ja lisäykset.....	21
4.1. Urkujen hankinta 1879	21
4.2. Kuoriosan muutostyöt 1885.....	26
4.3. Kamiinoiden hankinta 1908	30
4.4. Muita 1800-luvun ja 1900-luvun alun korjauksia.....	32
4.5. 1929 peruskorjaus	35
4.6. Kirkkomuseo 1958	39
4.7. Sähkövalaistus ja lämmityslaitteiden asennus.....	41
4.8. 1972 peruskorjaus	42
4.9. 2002 kuorin muutokset	44
4.10. Sakastin kunnostus 2020	47
4.11. 2025 ikkunoiden kunnostus	50
4.12. Tulevaisuudessa	51
5. Nykytilanne.....	52
5.1. Suojelu	52
5.2. Kiinteistö- ja kaavaseloste.....	52
5.3. Kunnallistekniikka sekä sadevesi- ja salaojajärjestelmät	54
5.4. Rakenteet	55
5.5. Talotekniikka	64
5.6. Esteettömyys	67
6. Kirkko osana ympäristöään	68
6.1. Alueen kehittyminen	68

6.2. Kirkkopiha	78
Muistolehto	84
Hautausmaalta löytynyt kivirakenne	85
6.3. Muistomerkit.....	86
Kaksipäisen kotkan kivi.....	86
Suomen sodan muistomerkki	89
Sankarihautojen muistomerkki ”Viimeisenä päivänä”	89
Vapaussodan muistomerkki	90
Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki	91
Jääkärimuistomerkki	91
Hiihtäjäpatsas	92
7. Yhteenveto.....	93
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	96
LIITTEET	99
Kirkkosali.....	99
Sakasti	101
Koillinen rappukäytävä ja sakastiin johtava tekninen tila	102
Kaakkoinen rappukäytävä	105
Pääeteinen	108
Lounainen rappukäytävä	108
Luoteinen rappukäytävä	110
Toisen kerroksen aula ja kirkkomuseo	111
Lehteri	113
Yläpohjatila ja kellotorni	116

Perustiedot

Kohteen nimi: Liperin Kirkko
Osoite: Tutjuntie 1, 83100 Liperi
Kiinteistötunnus: 426-405-161-70

Merkittävimmät rakennusvaiheet:

- 1854–1858 Kirkon rakentaminen
- 1879 Urkujen hankinta
- 1908 Kamiinoiden hankinta
- 1915–1916 Lattian ja penkkien muutostyöt, urkulehterin laajennus
- 1929 Peruskorjaus
- 1959 Sähkövalaistus koko kirkkoon
- 1972 Peruskorjaus
- 2011 Vesikaton uusiminen
- 2020 Sakastin ja lämpökeskuksen uusiminen
- 2025 Ikkunoiden kunnostus

Laajuustiedot:

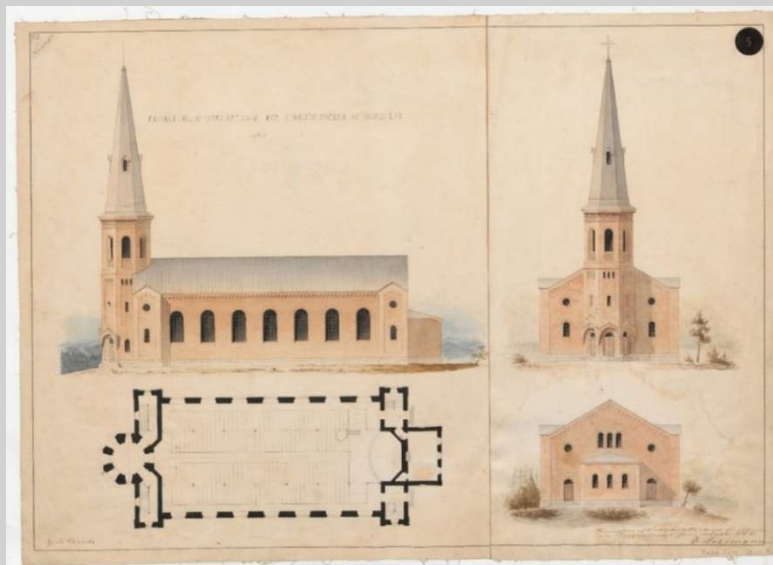
Kerrosala 990 m²
Tilavuus 10 000 m³

Voimassa olevat kaavat:

Kirkonkylän asemakaava (vahvistettu 19.3.2007)
Kirkonkylän osayleiskaava (vahvistettu 28.12.2016)

Rakennussuojelu:

Liperin Kirkko on suojeltu kirkkolailla (652/2023)

1. Johdanto

Tässä selvityksessä käydään läpi Liperin kirkon rakennushistoriaa. Selvitys on tehty Liperin seurakunnan kirkollisen esineistön inventoinnin jälkeen, jonka toinen tämän selvityksen tekijä toteutti. Esineinventoinnin myötä tehty selvitystyö tuotti paljon uutta ja mielenkiintoista tietoa, jota on vaikea esitellä esineinventoinnin puitteissa. Rakennushistoriallinen selvitys tarjosi tuolle tiedolle paremman väylän.

Selvityksen tarkoituksena on antaa seurakunnalle selkeä historiikin omainen esitys pääkirkkonsa ja sitä edeltäneiden kirkkorakennusten historiasta. Samalla sen tarkoitus on tarjota viranomaisille ja suunnittelijoille lisätietoa Liperin kirkosta ja siihen vuosikymmenien aikoina tehdyistä muutoksista. Kirkkoon on suunniteltu lähivuosina merkittäviä muutoksia, kuten uusi esteetön kulkuväylä pääovien kautta, sekä kirkkosalia halkova kahvitila.

Lähteenä on käytetty Liperin seurakunnan arkistoa, ja tietoa on otettu varsinkin piispantarkastusten pöytäkirjoista, kertomuksista seurakunnan tilasta ja kirkkoneuvoston pöytäkirjoista. Tietoa on löytynyt merkittävässä määrin myös eri sanomalehdistä, joiden läpikäymisessä käytettiin pääosin kansalliskirjaston digitaalisia aineistoja sekä Karjalaisen Kaiku-arkistoa.

Selvityksen teossa on myös suurena apuna ollut erilaiset Liperiä ja Liperin seurakuntaa käsittelevät historiateokset. Varsinkin Ilmari Mannisen *Liperin seurakunnan historia Ruotsin vallan aikana* (1917), Evert Blombergin *Satavuotinen muistelmä Liperin seurakunnasta 1801–1900* (1901), sekä Eino Salokkaan *Liperin pitäjän historia vuosina 1809–1930* (osat 1 (1930) ja 2 (1937)).

Selvityksen alussa on lyhyt esittely aiemmista samalla paikalla olleista kirkkorakennuksista ja niistä säilyneistä esineistöstä. Nykyisen kirkon esittely alkaa kirkon suunnittelusta ja rakennustyöstä. Vuosien aikana kirkkoon tulleet lisäykset ja tehdyt remontit on esitelty pääosin kronologisesti. Kuitenkin esimerkiksi kirkkoon hankittujen urkujen yhteydessä on käyty samalla myös urkujen myöhempi historia.

Selvityksen lopussa on yhteenveto kaikista remonteista ja liitteenä on kattava kuvaluettelo kirkon vuoden 2025 loppupuolen ulkoasusta. Selvityksessä on käsitelty myös kirkkopihaa/vanhaa hautausmaata ja siellä olevia muistomerkkejä.

Selvityksen toteutti FM Matias Komsa yhteistyössä RI Joonas Komsan kanssa.

2. Liperin seurakunnan kirkot

Liperin seurakunta perustettiin vuonna 1630, ja sen juurista on sittemmin kasvanut viisitoista nykyistä pohjoiskarjalaista seurakuntaa. Perustamisajankohtanaan luterilaiset muodostivat alueella vielä selvän vähemmistön verrattuna alkuperäiseen karjalaiseen, ortodoksiseen väestöön. Ruotsi oli saanut laajat alueet Käkisalmen läänistä Stolbovan rauhassa vuonna 1617, minkä jälkeen se pyrki vahvistamaan vaikutusvaltaansa perustamalla seudulle luterilaisia seurakuntia.¹

Ensimmäiset vuodet laajassa Liperin seurakunnassa elettiin ilman kirkkoa, ja jumalanpalveluksia pidettiin savupirteissä tai ulkosalla. Perimätiedon mukaan kirkkoherra Georgius Georgii (hänestä on käytetty myös suomennosta Yrjänä Yrjänänpoika) saarnasi Jumalan sanaa pappilan Moisio-nimisellä niityllä, joka sijaitsi Pyhäselän rannalla nykyisen Puromäen kylässä. Vuonna 1981 Liperiseura ja Liperin seurakunta pystyttivät tälle historialliselle saarnapaikalle muistokiven.²

Ensimmäinen kirkko (n. 1643–1656)

Kaikki Liperin kirkot ovat seisseet samalla mäellä. Ensimmäisen kirkon rakentaminen alkoi vuonna 1642, kun liperiläisiä määrättiin käräjillä sakon uhalla kuljettamaan hirssiä rakennustyömaalle. Kirkko ilmeisesti valmistui seuraavana vuonna ja sen kerrotaan sijainneen kirkkomäen korkeimmalla kohdalla. Kirkon ulkoasusta ja sisätiloista ei ole säilynyt tietoja, mutta todennäköisesti se oli vaatimaton ja yksinkertainen. Lattia lienee ollut vain kuoriosassa, sillä tuohon aikaan vainajia haudattiin myös kirkon sisälle, jolloin lattia olisi ollut pikemminkin haitaksi kuin hyödyksi.³

Kirkko oli lyhytaikainen. Eräiden lähteiden mukaan kirkko poltettiin jo sen rakennusaikana, mutta todennäköisimmin se tuhoutui Ruotsin ja Venäjän käymän ruptuurisodan (1656–1658) alkuvaiheissa tulipalossa. Idästä tulleiden venäläisten tai pitäjän ortodoksisten naapureiden on arveltu polttaneen sen. Kostoksi kerrotaan vuorostaan poltetun ortodoksien kokoontumispaikka. Kirkon kellon kerrotaan upotetun järveen ennen kirkon paloa, jotta vihollinen ei veisi sitä. Sodan jälkeen muuan Riikonen, jonka johdolla kirkon kellon upotus oli tapahtunut, sai kihlakunnanoikeudelta määräyksen etsiä ja nostaa kello ylös.⁴

¹ Karjalainen 11.8.1980.

² Manninen 1917, 17; Tuomi 1984, 483; Liperin kirkon esite.

³ Manninen 1917, 37.

⁴ Manninen 1917, 38; Karjalainen 11.8.1980.

Toinen kirkko (1669–1774)

Uutta kirkkoa ei Liperiin kyetty rakentamaan reiluun kymmeneen vuoteen kenties epävakaiden olojen vuoksi. Jossain tiloissa seurakunta tuolloinkin kuitenkin toimi, sillä Herman Fleming, jonka läänitykseen Liperin seutu tuolloin kuului, lahjoitti seurakunnalle ruotsinkielisen vuoden 1642 painosta olevan Raamatun elokuussa 1664.⁵ Tuo Raamattu on edelleen seurakunnan hallussa.

Uusi kirkko saatiin valmiiksi 1669 ja se vihittiin Pyhän Kolminaisuuden kirkoksi. Se rakennettiin ilmeisesti aiemman kirkon koillispuolelle. Kyseessä oli ristikirkko, jossa oli vuoden 1733 omaisuusluettelon mukaan 17 lasi-ikkunaa ja kaksi ovea, joista toinen suljettiin salvalla. Sakastissa oli yksi rautaristikkoinen ikkuna. Kirkon kivijalka oli suurista kivistä, mutta sakastin vain pienistä helposti irrotettavista liuskoista. Vuonna 1738 lyötiin sakastin sisään seinän viereen muutamia hirsiä, jotta varkaat eivät pääse ryömimään lattian alta sakastiin. Sakastissa oli ainoastaan yksi pöytä ja puinen kirkonkirstu.⁶

Kirkkoon saatiin toinen kello vuonna 1689 Lamminniemen arrendaattori (tilanvuokraaja) Hoppenstångin välityksellä. Maksun kellosta hän sai pitäjäsiltä vasta sen jälkeen, kun oli uhannut myydä kellon muualle.⁷

Toisen kirkon aikakautta leimasi epävakaat ajat isovihan ja pikkuvihan merkeissä. Esimerkiksi kirkkoherra Georg Dannenberg vietiin isovihan alussa vangiksi Venäjälle. Kun hän pitkän vankeusaikansa jälkeen pääsi palaamaan takaisin Liperiin vuonna 1722 oli vastassa ränsistynyt kirkko:

”Kun minä Kristuksen arvoton palvelija taas pääsin saapumaan tänne pitäjään vihollismaasta, ei mikään ollut mielestäni surullisempaa katsella kuin että hautausmaa oli peräti hävitetty, itse kirkko kallellaan ja kattolistat osaksi alas pudonneet.”⁸

Kirkkoa kunnostettiin ja kaunistettiin isovihan jälkeen. Kirkon sisustukseen kuului kolme puista kynttiläkruunua, joitakin tinaisia kynttiläjalkoja, tiimalasi ym. Kynttilänjalat ja tiimalasin oli lahjoittanut lääninkamreeri Carl Printz (1660–1740), jonka läänityksiin Liperi tuolloin kuului. Saarnatuolin verhosi ympäriinsä punainen vaate. Ehtoolliskalkki oli tinasta vuoteen 1746 asti, jolloin päätettiin hankkia hopeinen.⁹ Hopeisen kalkin hankinta näyttää kuitenkin viivästyneen, sillä kirkon vanhimmat säilyneet ehtoollisvälineet — kalkki ja lautanen — ovat vuodelta 1773.

⁵ Karjalainen 4.6.1962; Karjalainen 11.8.1980.

⁶ Manninen 1917, 38, 147–148; Karjalainen 11.8.1980.

⁷ Simola 1989.

⁸ Manninen 1917, 146–147.

⁹ Manninen 1917, 147; Kalustoluettelo 1733.

Kirkkomuseossa oleva mahdollisesti toisen kirkon aikainen puinen kynttiläkruunu.

Toisen kirkon aikainen tiimalasi. Todennäköisesti kamreeri Carl Printzin lahjoittama 1722–1733. Lainassa Pohjois-Karjalan museossa. Lähde: Pohjois-Karjalan museo.

Kirkossa ainakin sen loppuaikoina ollut alttaritaulu esitti Kristuksen ehtoollista asettamassa. Se on todennäköisesti hankittu vuosien 1734 ja 1746 välillä ja sen on arvioitu olevan Margareta Capsian (1682–1759) maalaama. Tuo taulu ”löydettiin” 1900-luvun alussa kirkon komerosta ja se laitettiin näytteille kirkon satavuotisjuhlallisuuksien aikaan avattuun kirkkomuseoon 1958. Taulu konservoitiin 1984 Valamon luostarissa. Nykyään alkuperäinen maalaus on talletuksessa Pohjois-Karjalan museolla ja sen kopio on esillä Liperin kirkkomuseossa.¹⁰

Korjauksista huolimatta kirkko alkoi 1750-luvulla olla jo romahduspisteessä. 1757 kerrotaan kirkon välikaton olevan jo niin laho, että kirkossa oli vaarallista olla. Päätös uuden kirkon rakentamisesta tehtiin samana vuonna. Uuden kirkon valmistuttua vanha kirkko oli vielä miltei parikymmentä vuotta paikallaan ennen kuin se purettiin pois. Siitä oli tänä aikana lahjoitettu kaksi ikkunaruuua kontiolahtelaisille. Sitä käytettiin vielä myös hautausmaana ja sen sanottiin ajan kanssa muuttuneen taikuuden harjoituspaikaksi.¹¹

¹⁰ Tuomi 1984, 485; Komsa 2025.

¹¹ Manninen 1917,148; Karjalainen 4.6.1961.

Toisen kirkon alttaritaulu. Mahdollisesti Margareta Capsian (1682–1759) maalaama. Lähde: Pohjois-Karjalan museo.

Kolmas kirkko (1760–1838)

Uutta kirkkoa ryhdyttiin rakentamaan 1757. Rakennusmestariksi palkattiin muuan Collenius, ikkunoiden asentajaksi lasimestari Strickert ja pieniä puutöitä suorittamaan puuseppä Tegman. Puusta tehty kirkko valmistui 1760 ja vihittiin seuraavana vuonna. Kirkko oli jälleen ristikirkko, neljällä lehterillä varustettu ja siihen mahtui noin 1300 seurakuntalaista. Siinä kerrotaan olleen 32 ikkunaa, eli uusi kirkko oli todennäköisesti aiempaa valoisampi. Sakastissa oli lisäksi neljä ikkunaa, jotka myöhemmin varustettiin ristikolla. Kirkon ulkoseinät – ja kerran myös katto – maalattiin multamaalilla.¹²

Mahdollisesti kirkossa oli lattia edelleen vain kuorissa, sillä kirkko toimi edelleen myös hautauspaikkana. Tosin hautausta haluttiin uudessa kirkossa vähentää ja hautapaikoista ruvettiin perimään suurempaa hautarahaa – aikuisen kuoriin hautaus maksoi 12,

¹² Manninen 1917, 148.

ristikäytävällä 9 ja muualla kirkossa 6 kuparitaalaria. Kirkkoon hautaus alkoi vähentyä myös sen epäkäytännöllisyyden takia – hautaa tehtäessä oli penkkejä irrotettava ja lattiaa aukaistava. Kuorissa olevat hautakivet veivät tilaa ja lattian alla mätänevät ruumiit aiheuttivat hajuhaittoja varsinkin kesäisin. Kerrotaanpa Lamminniemen hovin hautakiven rikkoneen painollaan vasta tehdyn kuorin lattiankin ja se jouduttiin asettamaan pölkkyjen varaan. Viimeinen Liperissä kirkkoon haudattu oli ilmeisesti tuomari S.A.Hougberg vuonna 1770.¹³

Ehtoollismalja vuodelta 1773.

Öylättilautanen vuodelta 1773.

Kirkon kerrotaan olleen ränsistynyt jo 1800-luvun alussa ja seurakunnan kasvaessa kirkko alkoi käydä myös ahtaaksi. Kirkko purettiin vuonna 1838 uuden kirkon tieltä.¹⁴

Neljäs kirkko (1839–1842)

Seurakunnan kasvaessa vanha kirkko alkoi käydä ahtaaksi, jolloin uuden suunnittelu alkoi – pitäjänkokouksessa 1828 päätettiin jo rakentaa niin suuri kirkko, että sinne mahtuisi 6000 ihmistä. Vähitellen tuosta ajatuksesta tultiin kuitenkin alaspäin. 1829 valmistuivat J.C.L. Engelin tekemät piirustukset uudesta kirkosta. Eri tahojen vastustuksen vuoksi kesti kuitenkin yli kahdeksan vuotta ennen kuin kirkkoa tosissaan päästiin rakentamaan.¹⁵

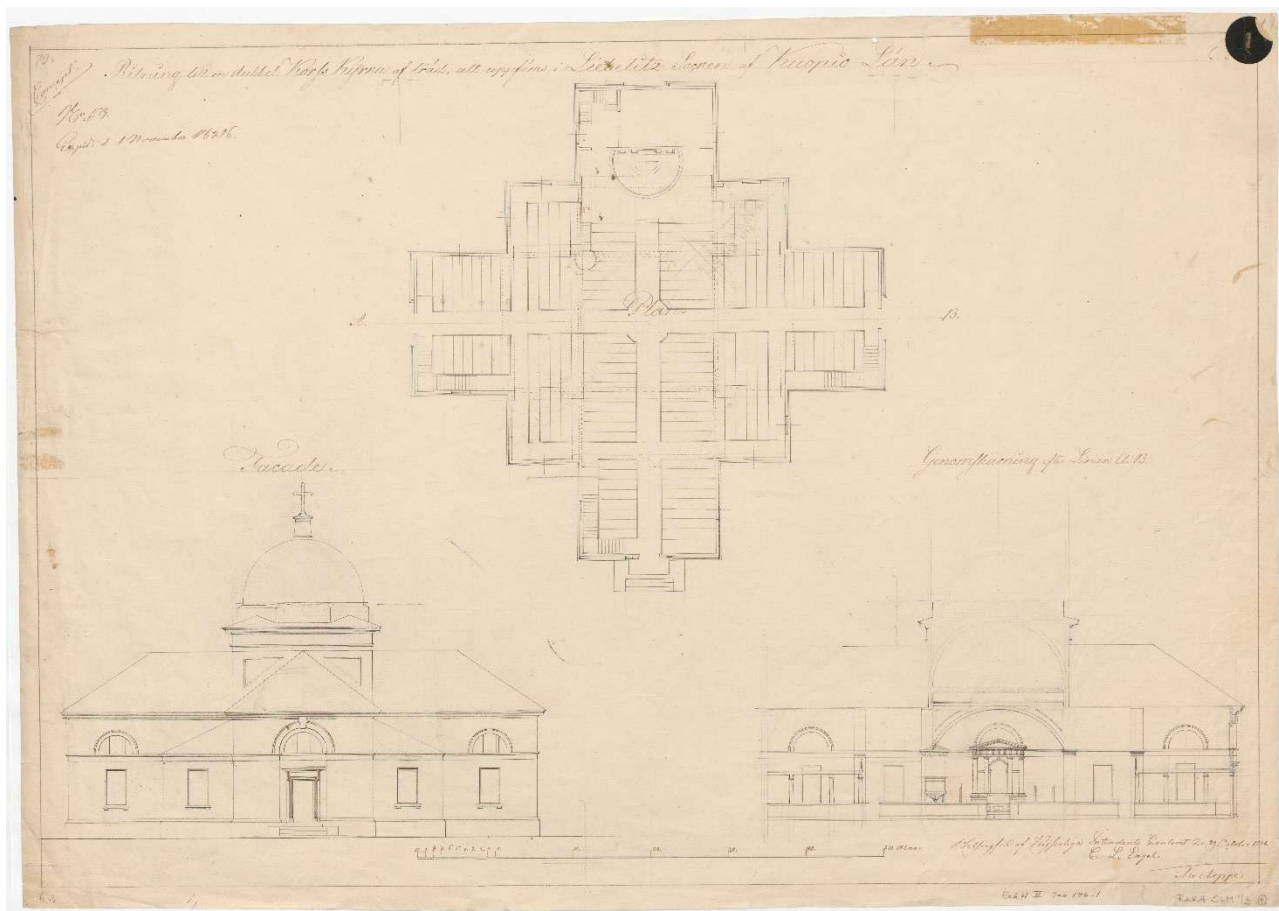
Päätös kirkon rakentamisesta saatiin nuijittua vihdoinkin vuonna 1837 ja rakentaminen aloitettiin seuraavana vuonna, kun vanha kirkko oli saatu purettua pois. Rakennusmestariksi valittiin Aksel Magnus Tolpo (vanhempi). Työväki ja rakennusaineet tuli seurakunnalta. Kirkko

¹³ Manninen 1917, 58, 65; Karjalatar 30.1.1912.

¹⁴ Karjalainen 9.8.1930; Karjalainen 4.6.1961.

¹⁵ Blomberg 1901, 19; Karjalainen 4.6.1961.

valmistui 1839 ja vihittiin vielä saman vuoden ensimmäisenä adventtina 1.12.1839. Se oli puinen ristikirkko kaksinkertaisilla ikkunoilla ja 3000 istumasijalla.¹⁶

Liperin neljännen kirkon suunnittelupiirustus. Lähde: Rakennushallitus.

Liperiläiset eivät kauaa saaneet nauttia uudesta kirkostaan, sillä se paloi 12.6.1842 salaman iskettyä kirkon kellotapuliin. Rippiväki oli juuri poistunut kirkolta, kun taivaalle kohosi synkkä pilvi ja pian oli kirkko tapuleineen tulessa. Paloa yritettiin sammuttaa turhaan. Väkijoukon katsellessa kellot putosivat alas ja sulivat muodottomiksi möhkäleiksi, katto romahti kirkon sisään ja lopulta seinätkin kaatuivat. Se mitä kaikkea kirkosta saatiin lopulta pelastettua, on jäänyt hieman epäselväksi. Kirkon arkisto säilyi ainakin pääosin kirkkoherran apulaisen F. A. Hypénin toimien ansiosta – hänet kerrotaan kannetun taintuneena pois kirkosta viimeisten arkiston kirjojen kanssa. Myös pappien juhlakaavut ja muuta helposti liikuteltavaa esineistöä pelastui.¹⁷

Eräänlainen onni onnettomuudessa oli se, että uuteen kirkkoon tilattua alttaritaulua ei ollut ilmeisesti vielä ehditty asettaa paikoilleen. Taulu oli tilattu pietarilaiselta taidemaalari Berndt Godenhjelmiltä, jota kirkkoherra Europaeus piti lähiseudulla oleskelevista taiteilijoista taitavimpana ja arvostetuimpana. Alttaritaulun hinta oli seurakunnalle 800 ruplaa, sillä Godenhjelm suostui alentamaan tavanomaista palkkiotaan – hän halusi syntyperäisenä

¹⁶ Blomberg 1901, 19–20.

¹⁷ Blomberg 1901, 20; Salokas 1930, 207.

suomalaisena valmistaa teoksiaan isänmaalleen mahdollisimman edullisesti. Kesällä 1842 talollinen Jaakko Pitkänen Kijjessalosta toi taulun Pietarista. Se esittää Kristusta ristillä.¹⁸

Liperin kirkon alttaritaulu. Se on konservoitu 1987 Valamon konservointilaitoksella konservaattori Helena Nikkisen toimesta.¹⁹

¹⁸ Salokas 1930, 206–207.

¹⁹ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 18.6.1987.

Neljännän kirkon palon jälkeen Liperiin rakennettiin väliaikainen lautakirkko, joka valmistui saman vuoden syyskuussa. Sitä varten hankki nimismies lisak Strömmer lähitiinoon sahoista paremmanpuoleista ”hylkylautaa” ja hirsii. Aluksi kirkko oli kaiketi tarkoitus jättää rakennettavaksi urakalla, mutta pitäjäläiset päätyivät rakentamaan sen itse kustannuksissa säästääkseen. Rakennus oli 25 syltä pitkä ja 12 syltä leveä. Se pystytettiin kirkkotarhan toiseen laitaan, sillä jo varhain päätettiin, että uusi varsinainen kirkko rakennetaan entiselle paikalleen. Sakaristoon ja kuoriin tehtiin puulattia, mutta muu osa kirkosta jäi maalattiaiseksi.²⁰

Tämän väliaikaisen kirkon vuoksi nykyistä Liperin kirkkoa on toisinaan pidetty seurakunnan kuudentena kirkkona. Lautarakennus oli lopulta käytössä noin viisitoista vuotta, joten ei ole ollenkaan kohtuutonta lukea sitä Liperin viidenneksi kirkoksi ja nykyistä tiilikirkkoa kuudenneksi. Tässä selvityksessä noudatetaan kuitenkin yleisesti historioteoksissa käytettyä määritelmää, jonka mukaan nykyinen kirkko on Liperin viides kirkko.

Väliaikaiseen kirkkoon tilattiin uudet kellot vielä saman vuoden joulukuun 4. päivänä Tukholmasta kellonvalaja Seipeliltä. Toisen kellon painoksi määrättiin 30 ja toisen 18 leiviskää. Ruotsalaisten kellojen katsottiin sopivan kirkkosoittoon paremmin kuin venäläisten. Kellot saapuivat Liperin seurakuntaan Viipurin kautta 24. syyskuuta 1843. Kellojen hinta kuljetuksineen oli 466 ruplaa ja 86 kopeekkaa, ja väliaikaisen tapulin rakentaminen maksoi 177 ruplaa ja 5 kopeekkaa.²¹

Liperin kirkon pienempi kello.

Liperin kirkon suurempi kello.

Viides kirkko (1858-)

Liperin viides ja samalla nykyinen kirkko valmistui 1858.

²⁰ Salokas 1930, 208; Karjalainen 12.9.1929.

²¹ Salokas 1930, 209.

3. Liperin kirkon rakentaminen 1854–1858

Palaneella neljännellä kirkolla ei ollut palovakuutusta, eikä seurakunnalla ollut voimia ryhtyä uuden kirkon rakentamiseen heti palon jälkeen. Vuonna 1848 päätettiin edistää hanketta aloittamalla varainkeruu seurakuntalaisten keskuudessa, ja saman vuoden joulukuussa seurakunta lähetti hallitukselle anomuksen puisen kirkon ja kellotapulin piirustusten saamiseksi. Tavoitteena oli rakentaa uusi kirkko hieman entistä suuremmaksi, mutta istumapaikkojen määräksi kaavailtiin edelleen noin kolmetuhatta, kuten aiemmassakin kirkossa. Seurakunnan yllätykseksi hallitus ei kuitenkaan hyväksynyt puukirkkoa, vaan kuvernöörin lausuntoon nojautuen määräsi, että kirkko oli rakennettava kivistä. Näin liperiläiset joutuivat ryhtymään maakunnan ensimmäisen kivistä kirkon rakentamiseen.²²

Uuden kirkon suunnitteli arkkitehti Georg Theodor Chiewitz (1815–1862). Hän muutti Ruotsissa kokemansa konkurssin jälkeen Turkuun vuonna 1851 ja toimi Turun ja Porin lääninarkkitehtina kuolemaansa saakka sekä vuodesta 1860 myös Turun kaupunginarkkitehtina.²³ Muita Chiewitzin suunnittelemia saman aikakauden kirkkoja ovat mm. Someron kirkko (1858), Uudenkaupungin uusi kirkko (1858–1863), Keski-Porin kirkko (1859–1863), Loviisan kirkko (1863–1865) ja Karjalan kirkko (1869). Ne ovat Karjalan kirkkoa lukuun ottamatta kaikki punatiilikirkkoja, kuten Liperissä.

Georg Theodor Chiewitz. Lähde: Museovirasto.

Someron 1858 valmistunut kirkko vuonna 1898. Lähde: Museovirasto.

²² Blomberg 1901, 20; Salokas 1930, 209–211.

²³ <https://aamuset.fi/artikkeli/5785263>

Liperiin Chiewitzille annettiin ohjeeksi suunnitella mahdollisimman yksinkertainen kirkko, jotta se ei tulisi seurakunnalle liian kalliiksi. Kirkkoa rakentamaan valittiin Eerikki Kuorekoski 28 000 hopearuplan urakkasummasta – sama summa oli myös kirkon kustannusarviossa. Perustustyöt aloitettiin juhannuksen jälkeen 1854 ja saman vuoden syksyllä Kuorekoski siirsi urakan yhtiökumppanilleen Theodor Johannes Tolpolle, jonka seurakunta hyväksyi.²⁴

Theodor Johannes Tolpo (1822–1868) kuului arvostettuun kirkonrakentajasukuun. Hänen isänsä Axel Magnus Tolpo (1782–1845) johti muun muassa Suomen suurimman puukirkon Kerimäen kirkon rakennustöitä, ja isoisänsä Martti Tolpo (1748–1805) rakensi Vesilahden ja Urjalan kirkot. Ennen Liperin kirkon rakentamista Theodor Johannes oli saattanut Kerimäen kirkon valmiiksi isänsä äkillisen kuoleman jälkeen sekä rakentanut Rääkkylän ja Ruokolahden kirkot.²⁵

Rakennustyötä valvomaan nimettiin erityinen toimikunta. Tosin puolet toimikunnan jäsenistä oli jo eronnut vuoden 1855 loppuun mennessä, eikä seurakunta katsonut tarpeelliseksi valita uusia heidän tilalleen. Valvontatehtävät jäivät lähinnä kirkkoherra A.J. Europaeuksen ja silloisen kirkkoisännän tuomari J.E. Hällströmin vastuulle. Urakan edetessä Tolpon työsuoritukseen opittiin kuitenkin luottamaan.²⁶

Liperin uusi kirkko rakennettiin entisen palaneen kirkon paikalle. Suunnitteluvaiheessa komitea ehdotti kirkon kääntämistä pituussuuntana pohjoinen-etelä, mutta kirkonkokous miltei yksimielisesti hylkäsi ehdotuksen ja pitäytyi urakkasopimuksessakin mainitussa suunnassa itä-länsi. Pitäjäläiset olivat vanhojen traditioiden kannalla. Tiilet valmistettiin Selkärannalle pystytetyssä tiilitehtaassa, josta ne kuljetettiin kirkon rakennuspaikalle. Vuosina 1855–57 suoritettiin seinien ja katon rakentaminen.²⁷

Urakka oli loppuvuodesta 1857 sen verran pitkällä, että kirkko voitiin ottaa väliaikaiseen käyttöön marraskuun 22. päivä ja ensimmäinen jumalanpalvelus uudessa kirkossa päästiin tekemään ensimmäisenä adventtina. Lautakirkko oli tuolloin jo heikossa kunnossa – kattoparrujen kerrotaan olleen putoamaisillaan – ja se purettiinkin luultavasti vuodenvaihteessa 1858. Uusi kirkko oli tarkastusta vaille valmis heinäkuussa 1858. Lääninarkkitehti tarkasti kirkon marraskuussa 1858 ja totesi työn huolellisesti ja piirustusten mukaan rakennetuksi. Hän ehdotti vain pieniä muutoksia. Kirkon vihkimisjuhla oli 21.8.1859.²⁸

Valmistunut Liperin uusgoottilainen kirkko on peittämättömästä punatiilestä rakennettu tornillinen pitkäkirkko, jonka runkokuoneen päädyistä erkanevat porrashuoneina toimivat

²⁴ Salokas 1930, 211–213.

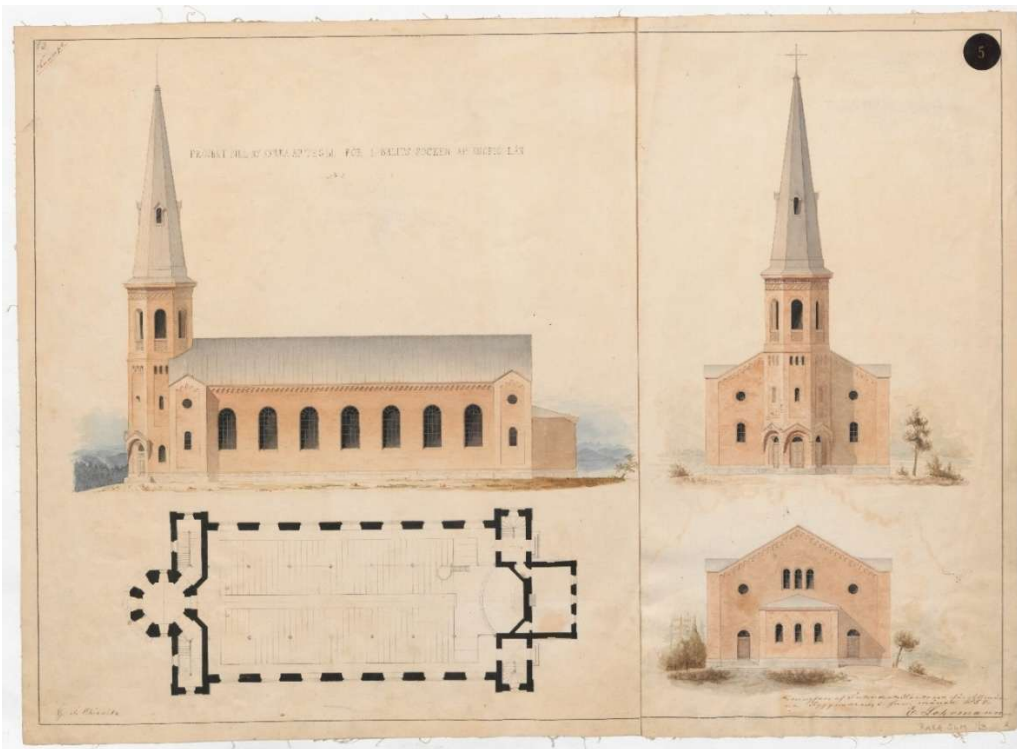
²⁵ Forsius 2011.

²⁶ Salokas 1930, 213; Tuomi 1984, 489.

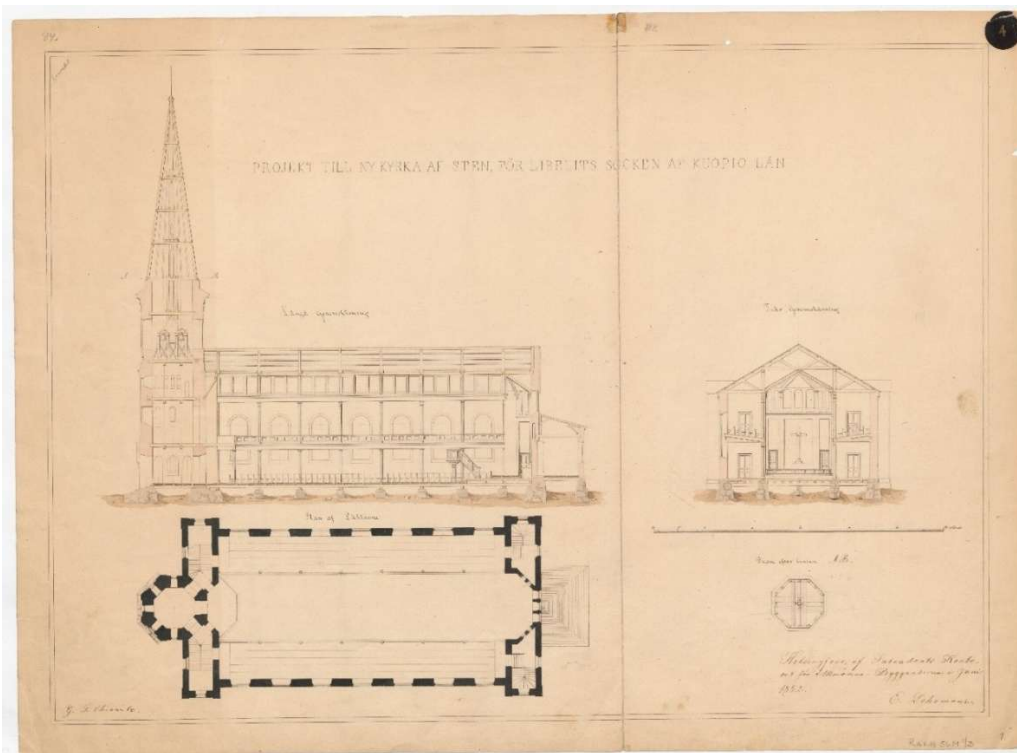
²⁷ Karjalainen 12.9.1929; Salokas 1930, 212.

²⁸ Salokas 1930, 213–214.

lyhyet poikkisakarar ja jota hallitsee korkea, kahdeksankulmainen torni; sisätiloissa avautuu kolmilaivainen kirkkosali, jonka kattorakenteet ovat puuta.²⁹

Liperin kirkon piirustukset. Lähde: Rakennushallitus.

Liperin kirkon piirustukset. Lähde: Rakennushallitus.

²⁹ https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200754

Rakennusmestari Tolpo käytti piirustuksia, jotka hieman eroavat edellä esitetyistä alkuperäisistä piirustuksista. Päivitettyissä piirustuksissa sakastin ja alttarin väliin lisättiin yksi oviaukko.³⁰ Ilmeisesti kirkon rakennusvaiheessa toiselle puolen alttaria tehtiin symmetrisesti samanlainen jäljitelmä ovesta.

Aiemmin tilatut kellot siirrettiin lautakirkon kellotelineestä uuden kirkon torniin. Alttaritauluksi uuteen kirkkoon laitettiin neljänteen kirkkoon tilattu Berndt Godenhjelmin maalaus, jota ei ollut ilmeisesti ehditty asettaa paikalleen ennen kirkon paloa. Muuten sisätilat olivat alkuun hyvin koruttomat, sillä urut kirkkoon saatiin vasta 1870-luvulla ja alttaritaulun ympärillä oleva alttarilaite tehtiin 1880-luvulla.

Vastavalmistuneesta kirkosta antaa liperiläinen N. Mutikain(en) Suomen Julkisten Sanomien numerossa 15.3.1858 seuraavanlaisen kuvailun:

”Kirkko on pienenlainen ja pimeä, penkkilöihin istumaan enemmän ei mahdu kuin 2000 henkeä, seisoaalleen pol´uillen (konkiloillen) noin 1000 henkeä, ja se on melkein wähä näin suuren pitäjän kansastolle. Akkunat owat liian yläällä, joiden paraimman keski-walon werhoaa lehterit. Näillen parwillen sioittuneet eiwät näe pappia kirkossa olewankaan, muut kuin sisäärimäisistä penkeistä olewat henget. Laattiapenkkeihin ja koko kirkon alakertaan näkyy pappi hywästi sekä saarnastuolista että alttariltakin. Lumiwalkeat seinät ja puurakennuksien loistavat maalit lisääwät kumminkin paljon waloa; paitsi alttarin seutua ei auta mikään. Tämä on kokonaan puolisirkkelin pyöreässä pohjukassa, ja ne 3 pientä akkunaa, jotka owat peräti ylhäällä sakastin katon päällä, eiwät woi paksun kiwimuurin läpi alas pöydälle waloansa antaa, jonka tähden sumu- ja pilwi-säällä kynttilöitä täytyy panna palamaan. Torni on 90 kyynärän korkuinen, kahdeksan-kulmainen ja etäältä katsoen kokonaan pyöreä, kapenee niin kapenemistaan että ristin juurelta ei ole täyttä kolmea kyynärää ympäri; sellainen se on. Saadaan nähdä kuinka kauan se kestää? Ensi kesänähän se tapansa näyttää! Muutoin kyllä lujalta näyttää, jos waan ei perustus pettäne.”³¹

Kuvailun mukaan kirkko oli siis maalattu sisältä vaaleaksi, mutta ikkunoiden ja lehterin sijoittelun vuoksi kirkkosali jäi silti melko pimeäksi. Varsinkin kuorin perällä oleva alttari oli hyvin pimeä. Hieman erilaisen kuvailun uudesta kirkosta antaa Liperin vastaavana kirkkoherrana vuosina 1898–1901 toiminut Evert Blombeg seurakunnan 1800-luvun vaiheista kertovassa muistelmateoksessaan, johon tiedot hän on ottanut pääosin kirkonkirjoista:

”Suuri, suora, ilman minkäänlaisia koristuksia, jonka tähden hieman jäykkä, ympärystehtereillä varustettu, valoisa ja gööttiläiseen malliin korkeaksi ja suippotorniseksi rakennettu on Liperin nykyinen kivikirkko.”³²

Seurakuntalaisen mielestä kirkko oli siis pieni ja pimeä, kun taas seurakunnan hallinnon mielestä kirkko oli suuri ja valoisa. Rakennusmestari Tolpon työhön oltiinkin seurakunnan

³⁰ Tuomi 1984, 490.

³¹ Suomen Julkiset Sanomat 15.3.1858.

³² Blomberg 1901, 21.

johdossa tyytyväisiä ja hänelle puuhailtiin kunniamerkkiäkin. Kuitenkin kirkon rakentamisen jälkeen seurakunnan ja Tolpon välille syntyi erimielisyyksiä kattopeltien maksun osalta. Kirkon piirustuksissa ja kustannusarviossa kattopeltien määrä oli arvioitu 105 neliometriä alakanttiin, jonka vuoksi Tolpo vaati seurakunnalta hyvitystä. Asia eteni hovioikeuteen, joka velvoitti seurakunnan maksamaan Tolpalle hänen vaatimansa summan. Myös muut maksut viivästyivät, eikä seurakunta ollut saanut kaikkia sovittuja suorituksiaan maksetuksi vielä kirkon tarkastuksen ja luovutuksen jälkeenkään. Viimeiset saatavansa Tolpo sai seurakunnalta vasta vuonna 1861.³³ Taloudelliset asiat eivät kuitenkaan ilmeisesti repineet suurta välirikkoa seurakunnan ja kirkonrakentajan välille ja Tolpo haudattiin myöhemmin rakentamansa kirkon viereen.

Rakennusmestari Tolpon hauta vanhalla hautausmaalla kirkon eteläpuolella.

³³ Salokas 1930, 215–217.

Tolpon poika oli kansantarinan mukaan tippunut kirkon tornista kiinnittäessään tornin ristiin tulevaa ”pulpukkaa”. Pojan kerrotaan kuolleen eteläisen pitkän sivun päähän, jonne kova tuuli oli hänet kuljettanut. Kuolinpaikalle kirkon kivijalkaan maalattiin risti. Tolpolla ei kuitenkaan tietävästi ollut yhtään poikaa vaan kahdeksan tytärtä. Eino Salokkaan selvityksen perusteella tarinassa on totuuden siemen, sillä kesällä 1856 putosi ylimmältä rakennustelineeltä kuolemaansa 10-vuotias Erkki Korhonen Papelesaaresta.³⁴

Maalattu risti kirkon kaakkoiskulman kivijalassa.

³⁴ Salokas 1930, 217–218; Karjalatar 16.9.1915.

4. Remontit ja lisäykset

4.1. Urkujen hankinta 1879

Köyhien aikojen vuoksi oli kirkon valmistumisen aikaisessa sisustamisessa tyydyttävä mahdollisimman suureen yksinkertaisuuteen. Urkulehteri oli kyllä rakennettu, mutta sinne ei ollut varaa hankkia heti urkuja. 1870-luvulla ajat paranivat ja kirkon kunnostamiseen ja kehittämiseen voitiin panostaa aiempaa enemmän.³⁵

Urkujen hankintaa varten valittiin 15.3.1876 toimikunta, johon kuuluivat kappalaisen viran hoitaja pastori Knut Durchman, kauppias Conrad Söderholm ja kansakoulunopettaja H. Karjalainen. Toimikunta keräsi tarjouksia ja kustannusarvioita eri urkurakentajilta ja esitti asian ratkaistavaksi kirkolliskokouksessa 7.1.1877. Kokouksessa päätettiin tilata 16-äänikertaiset urut J. A. Zachariassenilta. Hankinnan enimmäishinnaksi asetettiin 13 000–14 000 markkaa ilman rahti- ja asennuskuluja. Kustannusten kattamiseksi määrättiin erityinen vero: maanomistajilta 50 penniä jokaiselta uudelta ”tengalta” ja henkikirjoihin merkityiltä tilattomilta 1 markka mieheltä ja 75 penniä naiselta. Vero kerättiin neljän vuoden aikana, ja seurakunta suhtautui hankkeeseen poikkeuksellisen yksimielisesti, sillä urkujen hankinnasta ei tehty lainkaan valituksia.³⁶

Sopimus uruista solmittiin 16.8.1877. Rakentaminen alkoi kesällä 1879, kun kirkonmäelle tuotiin suuria laatikoita täynnä putkia, torvia ja muita tarvikkeita, ja urkujen rakentaja Kapelin apulaisineen ryhtyi työhön. Ennen urkujen rakentamista urkulehteriä ilmeisesti hieman laajennettiin. Urut valmistuivat saman vuoden syksyllä ja ne tarkastettiin 11.8.1879 urkujen rakentajan sekä varkautelaisen urkurin Lauri Hämäläisen toimesta. Ne todettiin huolellisesti rakennetuiksi ja ääneltään kiitettäviksi. Urut vihittiin käyttöön 9.11.1879, ja ne olivat ensimmäiset varsinaiset kirkkourut koko Pohjois-Karjalassa.³⁷

Nimimerkki K:ti kertoo 17.10.1879 ilmestyneessä Karjalattaressa urkujen vihkitilaisuudesta seuraavaa:

”Wiime sunnuntaina, kun urut kirkossamme piti käytettäväksi vihittämän, tulwaili kansaa kirkkoon, niin että se jo ennen Jumalanpalweluksen alkua oli täpötäynnä ja yhä enemmän kansaa wirtaeli, niin että loppuosa sai jo jäädä ulkopuolelle seisomaan. — Neliäänisesti laulettua wirren N:o 98, piti Kirkkoherra Åkerblom hywin onnistuneen wihkiäispuheen, jonka jälkeen herra Hämäläinen, kauniita etusäweliä pelattuaan, soitti laulettawan wirren täysillä uruilla. Juhlallista ja ylentäwää oli kuulla kauniit urkumme ensi kerran Herran kiitokseksi soiwan ja olikin seurakunta nähtävästi siitä suuresti ihastuksissaan. Kuitenkin lienee eräät maaneukot Jumalanpalweluksen loputtua tuumineet urkuja mitättömiksi, kun muka eiwät

³⁵ Salokas 1937, 146.

³⁶ Salokas 1937, 147–148.

³⁷ Salokas 1937, 148–149.

rahwaan laulusta kuuluneet! — Kummalliset korwat. Urkulehterillä taas ei kuulunut wieressä seisowan laulua, waikka täyttä kulkkua weisasi. — Päiwällisen jälkeen soitteli Herra Hämäläinen tunnetulla taidollaan eräitä kauniita hengellisiä konserttikappaleita, jonka jälkeen kokoonnuttiin kestikiewariin wihkiäisjuhlaa wiettämään ja urkujen rakentajan Herra Zachariassén'in sekä Herra Hämäläisen maljoja juomaan, isänmaallisia lauluja neliäänisesti laulettaessa.”³⁸

Kirkon takaosa ja urut vuonna 1927. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

Urkulehteriä laajennettiin vuosina 1915–1916 eteenpäin noin kahdella metrillä, jolloin liikkuminen lehterien välillä helpottui. Vuoden 1929 peruskorjauksessa harkittiin kokonaan uusien urkujen hankkimista, mutta lopulta päädyttiin vanhojen urkujen kunnostamiseen. Urut korjattiin ja viritettiin Kangasalan Urkutehtaan (Tulenheimo) toimesta. Ne myös maalattiin öljyväreillä ja kultauksia paranneltiin lehtikullalla. Vuonna 1962 urkuihin asennettiin sähköpuhallin. Urkuja korjattiin myös ainakin vuosina 1953 ja 1972. Vuoden 1972 korjauksesta vastasi Heikki Huttunen, jonka nimi on yhä nähtävissä fasadin takana. Vuoden 1978 piispantarkastuksessa todettiin kahden äänikerran olevan poissa käytöstä.³⁹

³⁸ Karjalatar 17.10.1879.

³⁹ Salokas 1937, 162 ja 165; Kirkkovaltuuston pöytäkirja 28.7.1929; Kertomukset seurakunnan tilasta 1942 ja 1966; Piispantarkastuksen pöytäkirja 1978.

Vuonna 1980 urut restauroitiin seurakunnan 350-vuotisjuhlia varten Urkurakentamo Hans Heinrichin toimesta Sibeliuksen urkuimprovisaation lehtori Asko Rautioahon suunnitelmien mukaan. Rautioahon mukaan Liperin kirkon urut ovat harvinaisuus, jollaisen säilyttäminen on kulttuurihistoriallisesti välttämätöntä. Pienuudestaan ja soinnillisesta rajoittuneisuudestaan huolimatta urut ovat mielenkiintoinen ja kauniita sointivärejä sisältävä soitinvanhus.⁴⁰

Restauroinnissa korjattiin rikkiäiset kielipillit ja vaihdettiin uusi puhallin. Samalla alkuperäinen matala Mixtur-äänikerta laajennettiin soinnin voimistamiseksi useampikuoroiseksi. Urkujen huollosta vastanneet Hans Heinrich ja Martti Porthan kertoivat urkujen olleen teknillisesti hyvässä kunnossa. Soittokoneistoon 100 vuotta sitten laitettujen huopalaakeritkin olivat virheettömät. Suurimman työn aiheutti trumpettiäänikerta, joka oli tahallaan rikottu joitakin vuosikymmeniä aiemmin – ilmeisesti epäviisyyden tuskastunut urkuri oli ratkaissut asian poistamalla koko äänikerran.⁴¹

Talvella 1983–1984 Liperin kirkkoon ei tullut vesijohtovettä vesijohtoverkoston päälinjan rikkoutumisen takia ja sitä seuraavana talvena rikkoutuivat vuorollaan kostutinlaitteiden moottorit (4 kpl). Urkujen vuosihuollon yhteydessä havaittiin uruissa kuivuuden aiheuttamia vaurioita – ”perustukit” ovat kuivuuden johdosta vääntyneet ja puupillit osin halkeilleet ja haristuneet, joten virityksessä ja peruskunnostuksesta huolimatta urkuihin jäi vuotokohtia. Urkuvirittäjän mukaan urkuja voi käyttää ja soittaa, mutta nämä ilmavuodot ovat takkakorvaisen kuultavissa eräitä äänikertoja soittaessa. Hän suosittelikin urkujen korjausta lähivuosina. Myös urkukaapin seinään syntyi kuivuudesta halkeama ja lehterinkaiteen koristemaalauksen havaittiin lisäksi hilseilleen.⁴²

1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla Liperin kirkkoon suunniteltiin kuoriurkuja ja sitä silmällä pitäen seurakunta hankki Utran kirkosta käytetyt urut 30 000 markan hintaan. Arkkitehti Jari Reponen kävi Kirkkohallituksen toimesta tutustumassa Liperin kirkkoon ja sinne suunniteltuihin urkuihin eikä lausunnossaan puoltanut urkujen sijoittamista kirkkosalin etuosaan:

”Kirkkosalin etutilaan on vaikea sijoittaa luontevasti ja toimivasti kuoriurkuja. Todennäköisesti järjestelyt johtaisivat kirkon sisäosan huomattavaan muutokseen, mikä edellyttäisi laajaa hallintokäsittelyä ja kohtaisi varmasti vastustusta. Korkeatasoisen sähkösoittimen hankintaa pitäisin parempana vaihtoehtona.”⁴³

⁴⁰ Karjalainen 6.8.1980.

⁴¹ <https://suomenurut.fi/liperi/liperin-kirkko/>; Karjalainen 15.6.1980.

⁴² Taloudellisen jaoston pöytäkirja 20.5.1985.

⁴³ Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 10.5.1990 ja 19.9.1990.

Lausunnon myötä seurakunta päätyikin sijoittamaan hankkimansa urut Ylämyllyn seurakuntakotiin, jota oli pidetty varavaihtoehtona, jos lupaa niiden sijoittamiseen Liperin kirkkoon ei saada.⁴⁴

Seuraava perusteellinen restaurointi toteutettiin vuosina 2013–2014 Sotkamon Urkurakentajat Oy:n toimesta. Tällöin urkujen julkisivu korjattiin ja maalattiin pellavaöljymaalilla, ja julkisivupillien taakse asetettiin punainen kangas alkuperäistä mallia noudattaen. Kaikki pillit puhdistettiin ja korjattiin, soittokoneisto huollettiin kokonaisuudessaan ja palkeiden rakenne saatettiin uudelleen toimivaksi. Lisäksi vuoden 1980 muutokset palautettiin alkuperäiseen asuunsa alkuperäisiä pillejä ja niiden mallin mukaan tehtyjä uusia pillejä käyttämällä.⁴⁵

Urut vuonna 2025.

⁴⁴ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 19.9.1990.

⁴⁵ <https://suomenurut.fi/liperi/liperin-kirkko/>

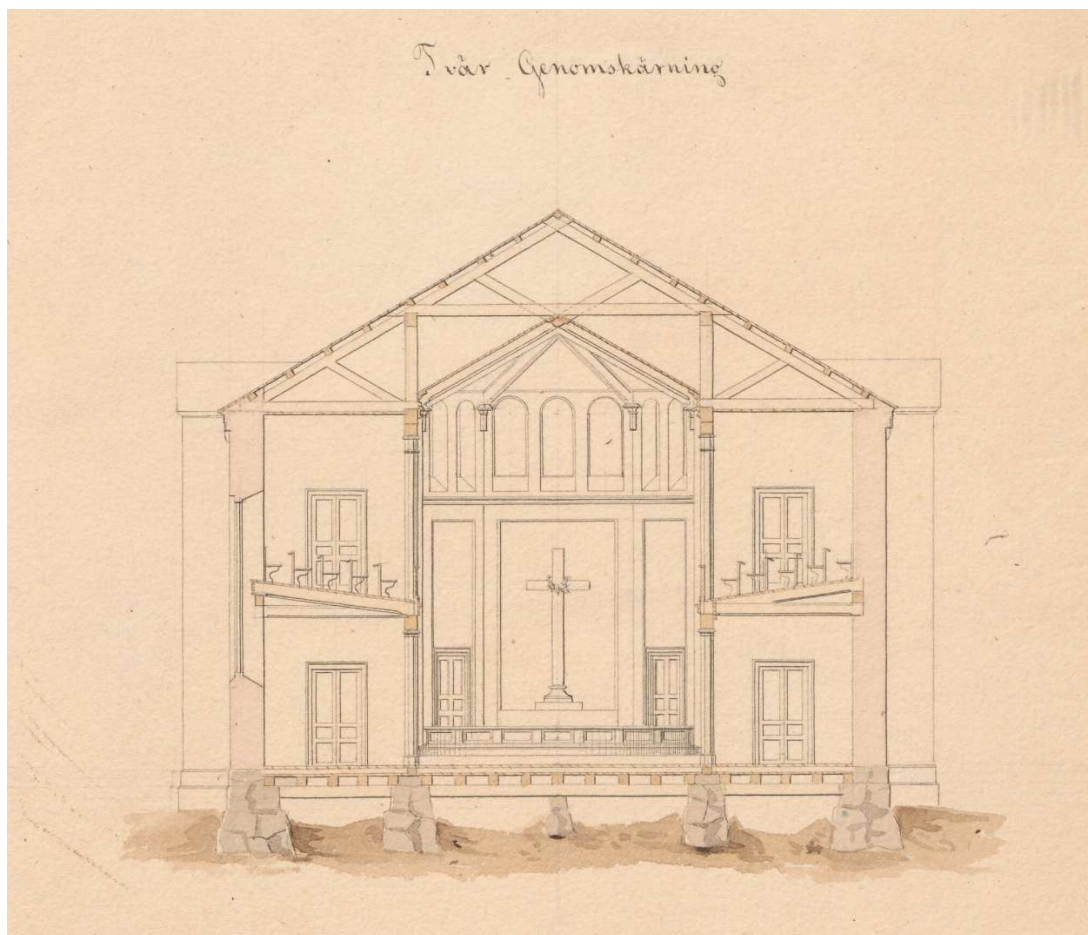
Urkujen edessä olevaan kattokruunun lahjoitti tuomari Gustav Lindberg mahdollisesti testamentin kautta noin 1866–1873. Se oli todennäköisesti alun perin kirkkosalissa, mutta siirrettiin urkulehterille 1800-luvun loppupuolella, kun kirkkoon saatiin suurempi kattokruunu.⁴⁶

⁴⁶ Komsa 2025.

4.2. Kuoriosan muutostyöt 1885

Kirkon kuoriin oli sen valmistuessa rakennettu vain vaatimaton alttaripöytä ja mahdollisesti puolikaareva alttarikaide. Seinää koristi alttarimaalaus – Chiewitzin alkuperäisissä piirustuksissa samalle paikalle oli hahmoteltu suurikokoinen risti. Kun urut myöhemmin asennettiin, kirkon takaosa sai niin juhlanan ja näyttävän ilmeen, että alun perinkin matala ja yksinkertainen alttari alkoi näyttää entistäkin vaatimattomammalta. Ajan myötä se oli myös tummunut huomattavasti, ja lisäksi sen mataluus hankaloitti papin työskentelyä.⁴⁷

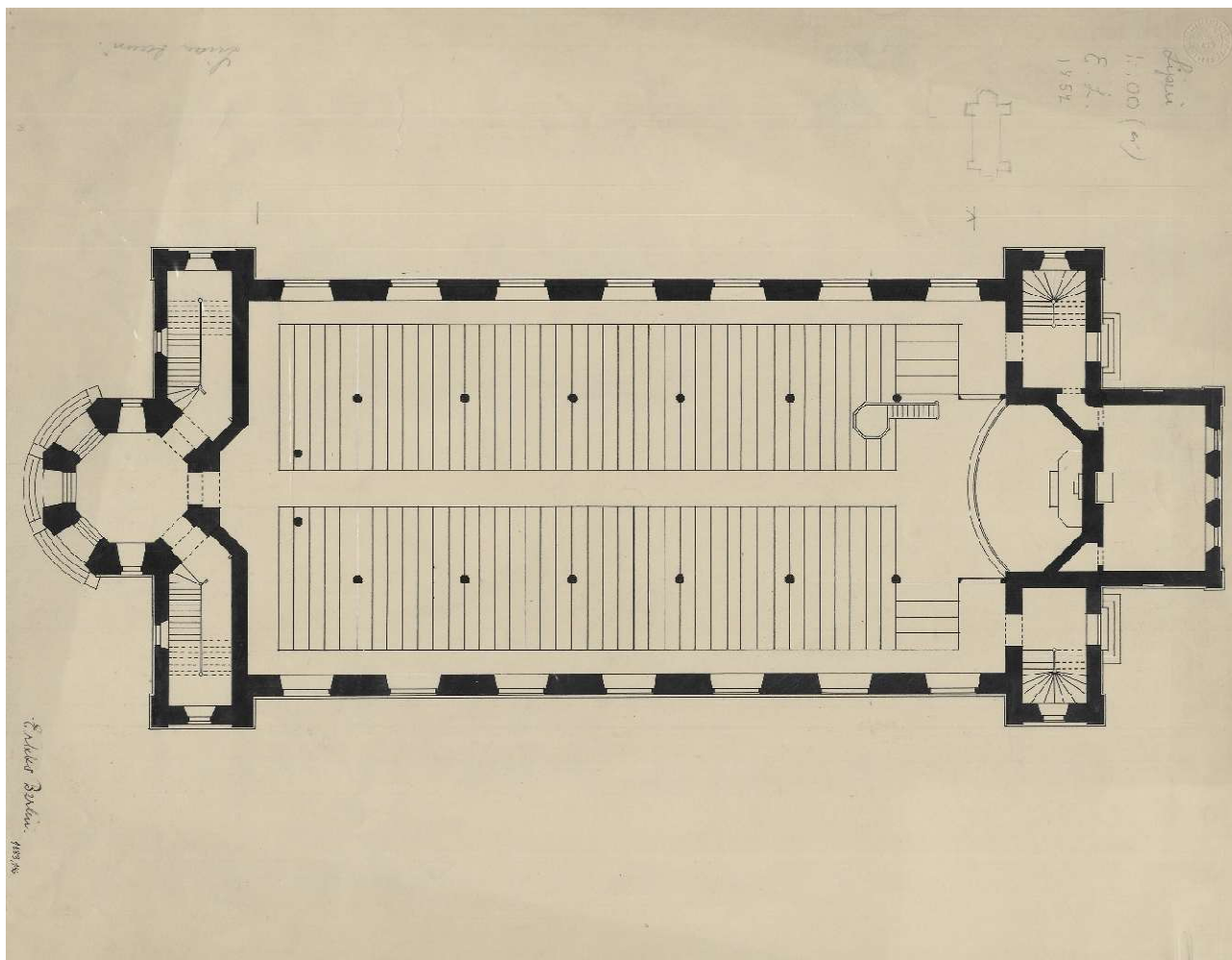
Liperin kirkkoherrana vuosina 1873–1900 toiminut Alexander Ferdinand Åkerblom ehdotti, että alttari korotettaisiin ja mahdollisuutta myöten kaunistettaisiin, kehäpöydässä olevat kulkuaukot suljettaisiin, jotta alttari ei olisi enää läpikulkupaikkana ja kuorin kummallekin sivulle järjestettäisiin kaksi penkkiä, jota papit ovat aina kipeästi kaivanneet. Åkerblom ehdotti kuoriosan korjausta jo vuosina 1879 ja 1882, mutta seurakunta ei remonttiin tuolloin suostunut. Lopulta Åkerblom lupasi maksaa korjaustyöt itse ja siihen seurakunta vihdoin suostui.⁴⁸

Kirkon läpileikkaus. Alttariseinälle on hahmoteltu suurikokoinen risti. Lähde: Rakennushallitus.

⁴⁷ Salokas 1937, 150.

⁴⁸ Salokas 1937, 151.

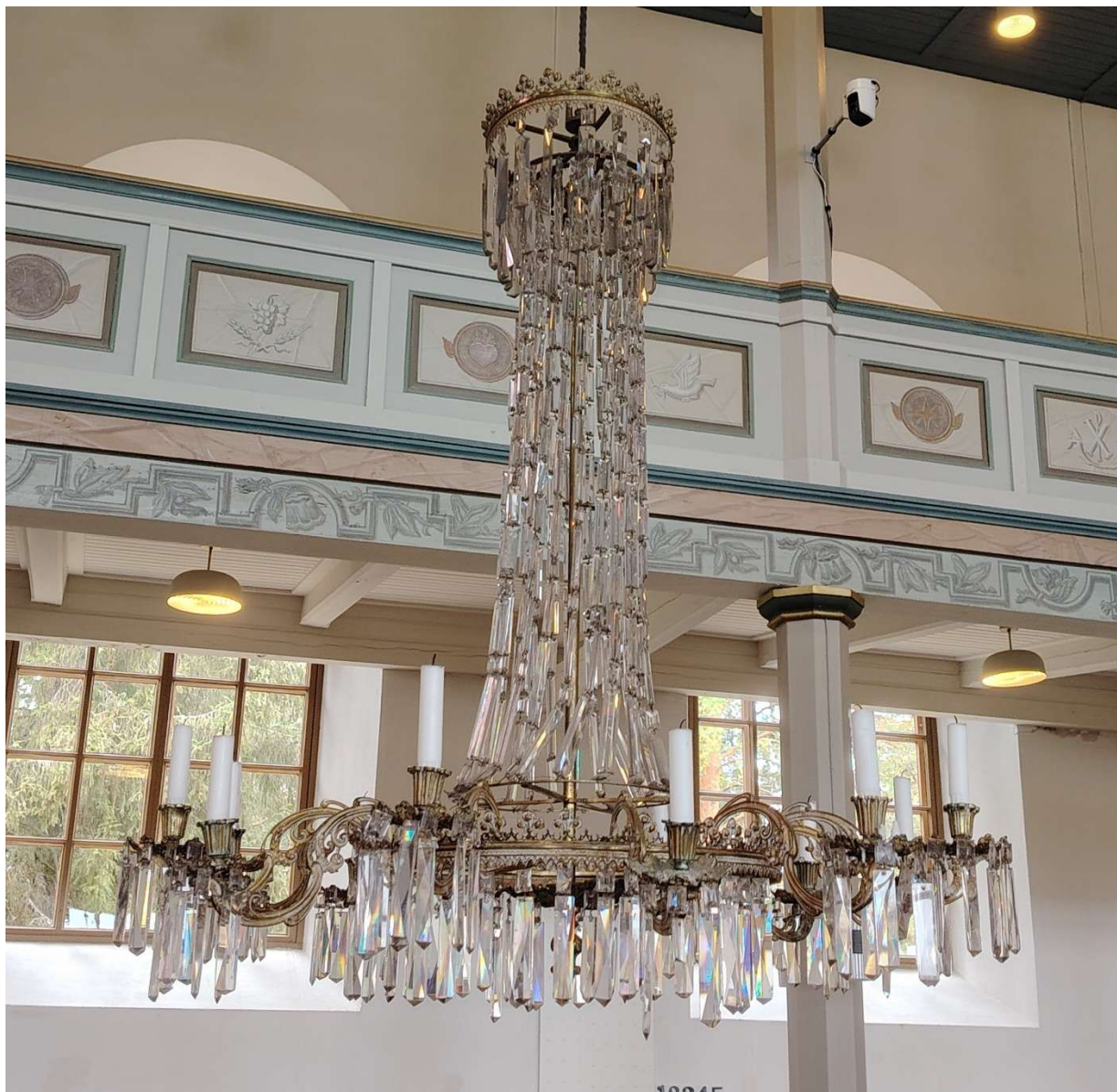
Kirkon alaosan pohjapiirustus. Rakennusmestari Tolpo käytti tästä hieman eroavaa versiota. Alttarikaide (jos alttarikaidetta ylipäätään oli, sillä sitä ei näy Tolpon käyttämässä versiossa) ulottui ennen 1885 remonttia ilmeisesti alttarisyvennyksen kulmasta kulmaan. Kehäpöydässä olevien kulkuaukkojen sulkemisella Åkerblom ilmeisesti tarkoitti kuorista porraskäytäviin johtavia kulkureittejä. Tässä kuvassa ei näy alttarin puolelta sakastiin johtavaa ovea, joka näkyy Tolpon käyttämässä versiossa. Lähde: Rakennushallitus.

Åkerblom lähetti tuomiokapitulille kuoriosan uudistuspiirrokset ja senaatille osoitetun anomuksen, jotta hän saisi omalla kustannuksellaan teettää työt. Tuomiokapituli pyysi alun perin hyvin vaillinaisiin piirustuksiin täydennyksiä kahteen kertaan, kunnes oli niihin tyytyväinen. Vuonna 1884 tuomiokapituli lähetti anomuksen puoltaen kuoriosan uudistusta ja työ suoritettiin heti seuraavana vuonna. Lopulta seurakunta suostui osallistumaan kustannuksiin maksamalla alttaritaulun kehystyksen korjauksen ja maalauksen. Muun työn kustansi Åkerblom vaimonsa kanssa.⁴⁹

On epäselvää mitä muutoksia kuoriin tuolloin lopulta tehtiin. Karjalattaressa 1.9.1885 kerrotaan seuraavaa: ”Kirkkoon laitattaa herra rovasti omalla kustannuksellansa uuden alttarin, joka tulee maksamaan melkoisesti (entinen alttari onkin aivan epämukavasti rakennettu).” Karjalan Sanomissa 4.3.1915 mainitaan tuolloin tehdyn alttarin reunan siirto.

⁴⁹ Blomberg 1901, 42; Salokas 1937, 151–152; Karjalainen 18.8.1885.

Koska alttarin kerrotaan olleen ennen remonttia vaatimaton ja matala ja uuden alttarin kerrotaan tulevan maksamaan melkoisesti, niin mahdollisesti nykyisenlainen alttaritaulua kehystävä alttarilaite tehtiin vasta tuolloin, eikä kirkkoa rakentaessa 1858. Ilmeisesti myös alttarikaide sai tuolloin nykyisen muotonsa. Mahdollisesti myös kirkon keskikäytävällä oleva suuri kattokruunu on tuolta ajalta, sillä Åkerblom lahjoitti 1880 Polvijärven kirkkoon kattokruunun.⁵⁰

Kirkon keskikäytävän kattokruunu hankittiin mahdollisesti kuorialueen muutostöiden ohessa 1885–1886. Mahdollisesti sen lahjoitti kirkkoherra Åkerblom.

Kirkon kuori säilyi pääpiirteissään tuossa vuoden 1885 asussaan vuoteen 2002 saakka, jolloin tapahtui seuraava merkittävä kuorin muutostyö. Tuolloin alttarikaappia kavennettiin, kuorin keskelle tehtiin uusi alttaripöytä ja alttarikaiteen portit poistettiin.

⁵⁰ Karjalatar 22.9.1882 ja 13.3.1886.

Alttarilaite vuoden 2025 asussaan - Huom. alttaripöytää kavennettiin 2002 muutostöissä.

Näihin samoihin aikoihin kirkossa ollut häpeäpenkki, niin sanottu musta penkki, poltettiin sen aikaisen suntion kertoman mukaan kirkon sakastissa rovasti Åkerblomin käskystä. Aikoinaan rikoksen tehnyt asetettiin kahleissa ja vangin puvussa kirkon keskelle sijoitettuun penkkiin. Penkissä oli kolme porrasta, joilla syylliset istuivat sen mukaan, kuinka monta rikosta he olivat tehneet: ensikertalainen alimmalla, toiskertainen keskimmaisella ja kolmaskertalainen ylimmällä portaalla. Kädessään heidän tuli pitää jotakin pahantekoon liittyvää esinettä. Esimerkiksi eräs vaimo, joka oli lypsänyt toisen lehmää, joutui istumaan penkissä lypsyjakkara kädessään.

Jumalanpalveluksen jälkeen pappi kysyi istujalta seurakunnan läsnä ollessa, tunnustiko hän rikoksensa ja katuiko sitä. Jos vastaus oli myöntävä, hän vapautui rangaistuksesta saman tien, samalla kun seurakunta alkoi veisata tilanteeseen sopivan virren 282 kahta viimeistä säkeistöä:

*Herran neuvo nyt siis ota,
Maa ä! ole karkia:
Kyynelies ann' kyllä vuotaa,
Pehmen' sydän kankia,
Herran eteen laske täss'
Katumuksell' kasvoilles,
Riennä syntis tunnustamaan,
Pahuudestas palajamaan.*

*Sinun syntis suuret ovat,
Ei niit' taita lukia;
Kristus kärsei haavat kovat,
Ett' hän auttais' sinua:
Muista verist' hikeäns',
Vaivaans', kuoloons', häpiääns'.
Hänen verens' kallis taitaa
Sinun synnist' puhtaaks' saattaa.⁵¹*

4.3. Kamiinoiden hankinta 1908

Kirkossa ei sen alkuaikoina ollut muuta lämmitystä kuin kaksi sakastissa olevaa heikkotehoista uunia. Kirkkoherra Åkerblom teki aloitteita kirkon lämmityslaitteiden hankkimiseksi vuosina 1892 ja 1898. Jälkimmäisellä kerralla hän tarjoutui lisäksi lahjoittamaan hanketta varten 1000 markkaa sekä tulevia vuokra- ja myyntitulojaan. Seurakunta ei kuitenkaan hyväksynyt lämmitysjärjestelmän asentamista, sillä sitä pidettiin

⁵¹ Karjalatar 21.12.1911.

riskinä kirkon rakenteille: pelättiin lämmityksen aiheuttavan talvipakkasilla seinäkosteutta sekä vahingoittavan rappausta, maalauksia ja urkuja.⁵²

Lopulta Åkerblom lupasi kustantaa koko hankkeen itse ja teetti Veljekset Friisillä piirustukset ja kustannusarvion. Elokuussa 1899 hän kutsui koolle uuden kirkonkokouksen, mutta seurakunta pysyi kannassaan eikä ottanut lahjoitusta vastaan. Åkerblom valitti asiasta tuomiokapituliin, joka asettui hänen puolelleen ja velvoitti seurakunnan hyväksymään lahjan. Seurakunta ei kuitenkaan taipunut, vaan valitti edelleen senaattiin. Prosessin pitkittyessä Åkerblom kuoli, ja hänen perikuntansa ei enää ollut halukas jatkamaan lahjoitusta. Näin hanke raukesi, ja senaatti totesi lisäksi, ettei seurakuntaa voitu pakottaa lahjoitusta vastaanottamaan.⁵³

Asia ei kuitenkaan kadonnut pitkäksi aikaa, sillä piispa Colliander kehotti seurakuntaa hankkimaan lämmityslaitteet vuoden 1904 piispantarkastuksessa. Maanviljelysneuvoksen leski Emilia Snellman tarttui asiaan ja lahjoitti 25.9.1905 päivätyllä lahjakirjalla seurakunnalle 2000 markkaa sillä ehdolla, että lämmitys asennettaisiin viimeistään syksyllä 1906. Lahjoituksen hyväksyminen jakoi seurakuntaa, mutta tiukan äänestyksen jälkeen se vastaanotettiin, ja lopullinen vahvistus saatiin joulukuussa 1907 senaatin hylättyä kaikki valitukset. Toimikunta lämmityslaitteiden hankintaa varten asetettiin 31.5.1908, ja rouva Snellman suostui maksamaan lahjoituksen, vaikka määräaika oli jo umpeutunut.⁵⁴

Kirkkoon asennettiin neljä uunia ja sakaristoon yksi kamiina korvaamaan kaksi aikaisemmin käytössä ollutta, mutta tehottomaksi koettua uunia. Veljekset Friisin edustaja suositteli kirkkoon kuutta uunia, mutta seurakunta arveli neljän riittävän. Lämmitysjärjestelmä oli toiminnassa jo seuraavan talven aikana. Kun Veljekset Friis tiedusteli kolmen vuoden päästä kamiinoiden toimivuutta seurakunta vastasi niiden toimineen hyvin ja kirkkokansan olevan tyytyväinen.⁵⁵

Vuoden 1929 peruskorjauksessa Veljekset Friis uudisti kamiinoita. Niitä korotettiin yhdellä renkaalla ja samalla savujohdot vaihdettiin. Kamiinalämmityksestä luovuttiin kokonaan vuonna 1967, jolloin kirkkoon asennettiin öljylämmitys. Tällöin kirkkosalin kamiinat poistettiin, mutta sakastin kamiina jätettiin paikalleen.⁵⁶

⁵² Salokas 1937, 153 ja 155.

⁵³ Salokas 1937, 154–156.

⁵⁴ Salokas 1937, 156–158.

⁵⁵ Salokas 1937, 158–159.

⁵⁶ Kirkkovaltuuston pöytäkirja 30.9.1928; Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 25.8.1967.

Sakastin kamiina.

Lähikuva kamiinan luukusta.

4.4. Muita 1800-luvun ja 1900-luvun alun korjauksia

Kirkon sisämaalaus toteutettiin ainakin vuosina 1877 ja 1891. Kirkontorni maalattiin 1877 ja kenties kirkon vesikattokin. Kun uutta sisämaalausta alettiin suunnitella vuonna 1912, nousi esiin myös ajatus kirkon penkkien uusimisesta, sekä kaksinkertaisten ikkunoiden hankkimisesta. Vanhoja penkkejä pidettiin ahtaina, liian korkeina ja epämukavina. Eräs seurakuntalainen lupautui jopa kustantamaan penkkien uusimisen.⁵⁷

Kuten monissa muissa aikakauden remonteissa, niin tässäkin ei yhteistä säveltä seurakunnan päättäjien kesken löytynyt. Osa piti ikkunoiden uusimista turhana ja vanhoilla penkeilläkin oli tultu jo toimeen yli 50 vuotta. Lopulta tuomiokapituli määräsi seurakunnan suorittamaan korjaukset apulaisarkkitehti Ilmari Launiksen tarkastuksen ja suunnitelman mukaisesti: kirkon ja lehterin lattiat tuli avata ja tiivistää, penkit tehdä matalammiksi ja leveämmiksi sekä istuinten alapuoliset jalkalistat ja väliseinät poistaa. Lattia tuli korottaa reunaparrujen tasolle, urkulehteriä laajentaa sivusuunnassa sekä kirkon ulko-ovet varustaa ilmanpainevastaanottimilla.⁵⁸

Seurakunta hyväksyi suunnitelman pienin muutoksin: urkulehteriä ei levennetty sivuille, vaan sitä jatkettiin eteenpäin noin kahdella metrillä. Korjaustyöt alkoivat lopulta maaliskuun alussa

⁵⁷ Salokas 1937, 161–162; Koitar: Savo-Karjalaisen osakunnan albumi 1.1.1880.

⁵⁸ Salokas 1937, 161–162.

1915. Työtä suorittamaan valittiin liperiläinen puuseppä Adam Räsänen 3190 markan urakkasummasta. Kaikki korjaustyöt valmistuivat maailmansodan aiheuttaman tarvikepulan takia vasta vuonna 1916, mutta sen jälkeen kirkko oli saanut uuden lattian ja entistä mukavammat penkit. Sisäikkunat jäivät vielä tässä vaiheessa tekemättä.⁵⁹

Lattian laudoituksessa laskettiin reunaparrut aiemman ”sillan” tasaan, lattialle asetettiin lattiahuopa ja sen päälle 1 ½ tuuman paksuiset laudat naulaamalla ne lujasti entiseen ”siltaan” kiinni. ”Silta” voideltiin lopuksi tervan ja öljynsekaisella seoksella. Kaikki korjaustyöt valmistuivat maailmansodan aiheuttaman tarvikepulan takia vasta vuonna 1916, mutta sen jälkeen kirkko oli saanut uuden lattian ja entistä mukavammat penkit. Sisäikkunat jäivät vielä tässä vaiheessa tekemättä.⁶⁰

Penkkejä muokattiin seuraavasti: Istuin alennettiin 57 senttimetristä 44 senttimetriin. Istuinlankku levennettiin 26 senttimetristä 33 senttimetriin ja samalla sen reuna tehtiin koveraksi. Selkänojaa kallistettiin noin viisi senttiä. Istuimen selkänojan alapuolinen osa poistettiin, kuten myös polvistumislauta. Lehterillä olevia penkkejä muokattiin muuten samalla tavalla, mutta niitä ei levennetty, eikä selkänojaa muutettu. Kaikkiin penkkeihin asetettiin kirjalaudan alapuolelle sorvatut lakkinaulat 60 senttimetrin etäisyydelle toisistaan.⁶¹

Selkänojia kallistettiin istuinmukavuuden vuoksi, mutta myös siksi, että kallistettuun selkänojaan on vaikeampi piirrellä kynillä ja kaiverrella puukolla. Vanhojen penkkien selkänojen kerrotaan olleen kuin piirustustaulut täynnä seurakuntalaisten nimiä ja hävyttömiä töherryksiä.⁶²

Kirkkosalista poistettiin jokaisen pylväsparin väliltä yksi penkkirivi, joten aiemman 80 penkin sijasta remontin jälkeen penkkejä oli 68 kpl. Penkkien poistolla saatiin kasvatettua penkkien etäisyyttä toisistaan 71 sentistä 84 senttiin. Kuorin sivuilla ja lehterillä olevien penkkien lukumäärää ei muutettu. Lehterin penkit kuitenkin katkaistiin, jotta niiden väliin saatiin uusi 95 sentin levyinen käytävä. Päätylaumat ja reunaparrut asetettiin uusien käytävien molemmin puolin. Vanhoista penkeistä jääneitä puuaineita kaupattiin huutokaupalla toukokuussa 1915.⁶³

⁵⁹ Salokas 1937, 162–163; Karjalan Sanomat 4.3.1915; Karjalainen 1.5.1915.

⁶⁰ Karjalan Sanomat 4.3.1915.

⁶¹ Karjalan Sanomat 4.3.1915.

⁶² Karjalan Sanomat 7.1.1913.

⁶³ Karjalan Sanomat 4.3.1915; Karjalainen 1.5.1915.

Kirkonpenkkien nykyinen tyyli on vuodelta 1915.

Myös lehterin penkkejä muokattiin ja ne katkaistiin, jotta väliin saatiin uudet käytävät.

Kirkko vuonna 1927. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

4.5. 1929 peruskorjaus

Kirkon suurimmat uudistukset suoritettiin vuonna 1929 seurakunnan 300-vuotisjuhlan kunniaksi. Vuonna 1927 asetettu kirkonrakennustoimikunta määritteli hankkeen keskeiset tavoitteet: katon tiivistäminen lisälaudoituksella, sisäikkunoiden asentaminen, sisäovien muuttaminen kaksipuoliseksi ja äänettömiksi, penkkien uudelleensijoittaminen urkulehterillä, sakastin ja porstuan laipioiden laudoittaminen ja listoittaminen, koko kirkon sisämaalauksen uusiminen sekä käytävämattojen hankkiminen.⁶⁴

Arkkitehti Ilmari Launaksen laatiman työselityksen ja kustannusarvion pohjalta ryhdyttiin hankkimaan urakoitsijoita. Korjaus- ja maalaustyöt annettiin rakennusmestari Hugo Heleniukselle ja koristetaiteilija Emil Ruokolaiselle 230 000 markan kokonaishintaan. Ruokolaisen osuus urakkasummasta oli 30 000 markkaa ja hän vastasi saarnatuolin ja lehterin kaiteiden koristemaalauksista. Hän laati koristepiirustukset ja suoritti työn taitelija Rafael Blomstedtin luonnosten mukaan.⁶⁵

⁶⁴ Salokas 1937, 163–164.

⁶⁵ Salokas 1937, 164.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan työt oli tarkoitus aloittaa jo vuonna 1928, mutta neuvottelujen viivästyminen vuoksi niiden suoritusajaksi vahvistettiin 1.5.–31.8.1929. Työt sujuivat uuden aikataulun puitteissa ja rakennustoimikunta tarkasti kirkon remontin valmistuttua 21.8.1929. Lääninarkkitehti Lauri Elenius piti lopullisen tarkastuksen 5.9.1929. Molemmissa arvioinneissa todettiin, että korjaustyöt oli tehty huolellisesti ja että koristemaalaukset olivat onnistuneita.⁶⁶

Saarnatuolin koristemaalauksia.

Lehterin koristemaalauksia. Maalauksia korjattiin ainakin vuonna 2004 maalarimestari Ulla Ahosen toimesta.

Alkuperäisen suunnitelman lisäksi toteutettiin joitakin lisätöitä: Urut maalattiin, minkä rakennusmestari Helenius otti suorittaakseen 11 250 markan lisämaksusta. Altтарin yläpuolella olevaan kolmeen ikkunaan tilattiin värilliset lyijylasit sekä keskikäytävälle kaksi uutta kynttiläkruunua taidetakomo A. Hakkaraiselta Helsingistä. Saarnatuolin yläpuolelle tehtiin katoslaite, jonka päälle hankittiin taiteilija Eino Räsäseltä puuveistos: pelikaani, joka verellään ruokkii poikasiaan. Koristemaalauksista vastannut Emil Ruokolainen otti osaa moniin lisätöihin, sillä hän suunnitteli maalausten lisäksi saarnatuolin katoksen, sen päälle tulleen puuveistoksen, alttariseinän värilliset ikkunalasit sekä kirkkoon tilatut uudet kynttilälampetit. Lisätöistä Ruokolainen laskutti 8000 markkaa. Eräitä muitakin pienempiä sisustustöitä tehtiin.⁶⁷

Mahdollisesti kattotyöt myös laajenivat suunnitellusta lisälaudoituksesta ja katon maalaamisesta. Kun katon korjaajat kävelivät katolla, niin sen havaittiin olevan paikoin niin ruostunut että se meni puhki askelten alla.⁶⁸

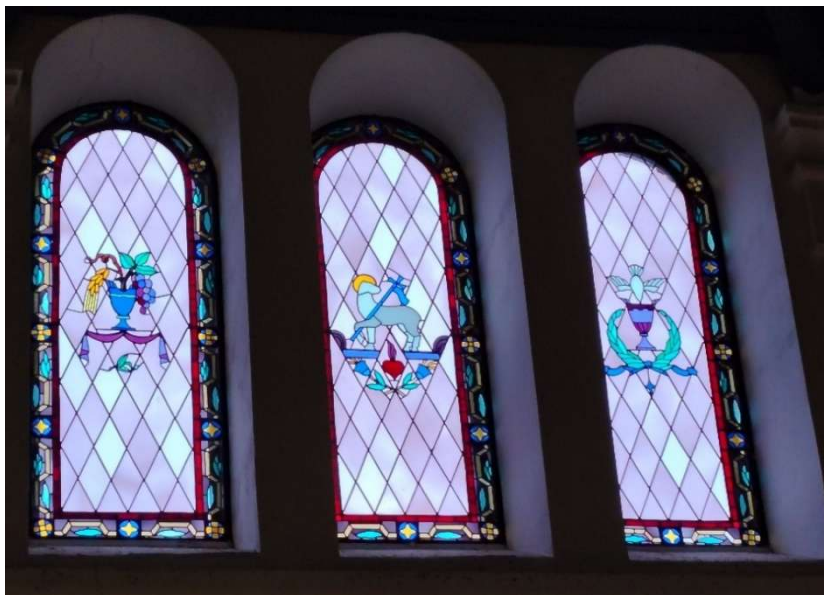
⁶⁶ Salokas 1937, 165–167.

⁶⁷ Salokas 1937, 165–166.

⁶⁸ Karjalainen 19.9.1929.

Emil Ruokolaisen suunnittelema ja Eino Räsäsen veistämä saarnatuolin katoksen päällä oleva puuveistos pelikaanista, joka verellään ruokkii poikasiaan.

Emil Ruokolaisen suunnittelemat ja Taidetakomo A. Hakkaraisen toimittamat koristelasit alttarin yläpuolella. Lasit eivät olleet vielä valmiina peruskorjauksen lopputarkastuksen aikaan, sillä ne eivät olleet ehtineet saapua Tšekkoslovakiasta, josta Taidetakomo ne oli tilannut. Tilauksen syynä oli se, että vastaavia laseja ei ollut saatavilla Suomessa.

Kattokruunu. Näitä uusia Taidetakomo A. Hakkaraisen valmistamia kynttiläkruunuja hankittiin 2 kpl. Ne sijoitettiin kirkon keskikäytävälle. Myöhemmin ne siirrettiin kirkon kuoriin.

Kynttilälampetti. Näitä Emil Ruokolaisen suunnittelemia ja Taidetakomo A. Hakkaraisen valmistamia lampetteja tilattiin 100 kpl. 70 niistä oli kahden kynttilän ja 30 kolmen kynttilän malleja. Kaksi lampetta on näytteillä kirkkomuseossa.

Alttarin yläpuolen ikkunoihin tulevat värilasit jouduttiin lopulta tilaamaan Tšekkoslovakiasta, koska vastaavia lasia ei ollut Suomessa saatavilla. Taidetakomo A. Hakkarainen pyysi seurakunnalta toukokuussa 1930 ylimääräiset 6000 markkaa, sillä perusteella, että oli laskenut väärin värilasiensa kustannusarvion. Seurakunta hylkäsi pyynnön, mutta suostui maksamaan joitain pieniä muita kuluja "riidan ja rettelöiden välttämiseksi".⁶⁹

Kirkkosalin etuosa 1931. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

Kirkkosalin takaosa 1931. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

Remontissa oli tarkoitus sisäikkunoiden asentamisen ohessa kokonaan uusia ikkunat, mutta arkkitehtien mukaan ajan ja auringon himmentämä lasi on suuressa arvossa, joten uudetkin ruudut himmennettiin keinotekoisesti.⁷⁰

Peruskorjauksen jälkeen kirkkoon ei tehty suurempia muutoksia 1930- ja 1940-luvuilla. Merkittävin tuon ajanjakson tapahtuma oli kirkontornin kattaminen kuparipellillä vuonna 1938. Kuparipellit tilattiin Belgiasta, mutta Tšekkoslovakian kriisin ja sodanuhan vuoksi niiden toimitus viivästyi. Lähetys oli vähän aikaa myös Antwerpenin satamassa takavarikossa. Peltien saavuttua tornin kattoi kuopiolainen Heikkisen peltisepäntiike. Tornin kerrotaan hohdelleen tuoreeltaan kullanpunaisena kuin upouuden kahvipannun kylki.⁷¹

⁶⁹ Karjalainen 29.8.1929; Kirkkoneuvoston pöytäkirja 25.5.1930.

⁷⁰ Karjalainen 19.9.1929.

⁷¹ Karjalainen 15.8.1938; Kertomus seurakunnan tilasta 1940.

Liperin kirkko 1940. Tornissa uusi kuparipelti. Lähde: Uuno Peltoniemi, Museovirasto. Kansatieteen kuvakokoelma.

4.6. Kirkkomuseo 1958

Kirkkoa ehostettiin 1950-luvulla tulevia satavuotisjuhlia varten. Vuonna 1955 maalattiin kirkon penkit, lattia sekä sakasti ja vuonna 1958 satavuotisjuhlien yhteydessä kirkkoon avattiin kirkkomuseo opetusneuvos Brynolf Enwaldin johdolla. Ajatus museosta sai alkunsa piispa Sormusen vuoden 1957 piispantarkastuksessa esittämästä toiveesta, että kirkkoihin tulisi koota muistoja menneiltä ajoilta. Enwald innostui ajatuksesta ja päätti sijoittaa museon

keskiöön kirkon komerosta aiemmin löytyneet vanhan alttaritaulun ja puisen kynttiläkruunun.⁷²

Museo rakennettiin urkulehterin takana sijaitsevaan viisikulmaiseen huoneeseen, jonne kanttorin kerrotaan aikanaan vetäytyneen tupakalle papin saarnan ajaksi. Sotainvalidien ammattikoulun Veljesharjussa valmistetut penkit tehtiin tarkoituksella kirkonpenkkien näköisiksi, ja maalari Huttunen ompeli museon pöydälle liinan, jonka päälle asetettiin kaksi kynttilänjalkaa sekä Raamattu. Raamatun lahjoitti Parkkisten perhe Liperin Leppälahdesta; suvun kerrotaan omistaneen sen siitä saakka, kun he muuttivat Kerimäeltä Liperiin. Raamatulle valmistetun telineen teki Alb. Rautiainen.⁷³

Kirkkomuseon seiniä kiertävät entisten kirkkoherrojen ja kappalaisten muotokuvat saatiin lahjoituksina. Talousneuvos Kosti Aaltonen lahjoitti Åkerblomin, Europaeuksen ja Mannisen kuvat. Loput saatiin asianomaisten henkilöiden perillisiltä.⁷⁴ Museossa esillä ollut vanha alttaritaulu annettiin vuonna 1998 lainaksi Pohjois-Karjalan museolle, ja sen paikalle asetettiin vuonna 1999 museon teettämä kopio.

Kirkkomuseo.

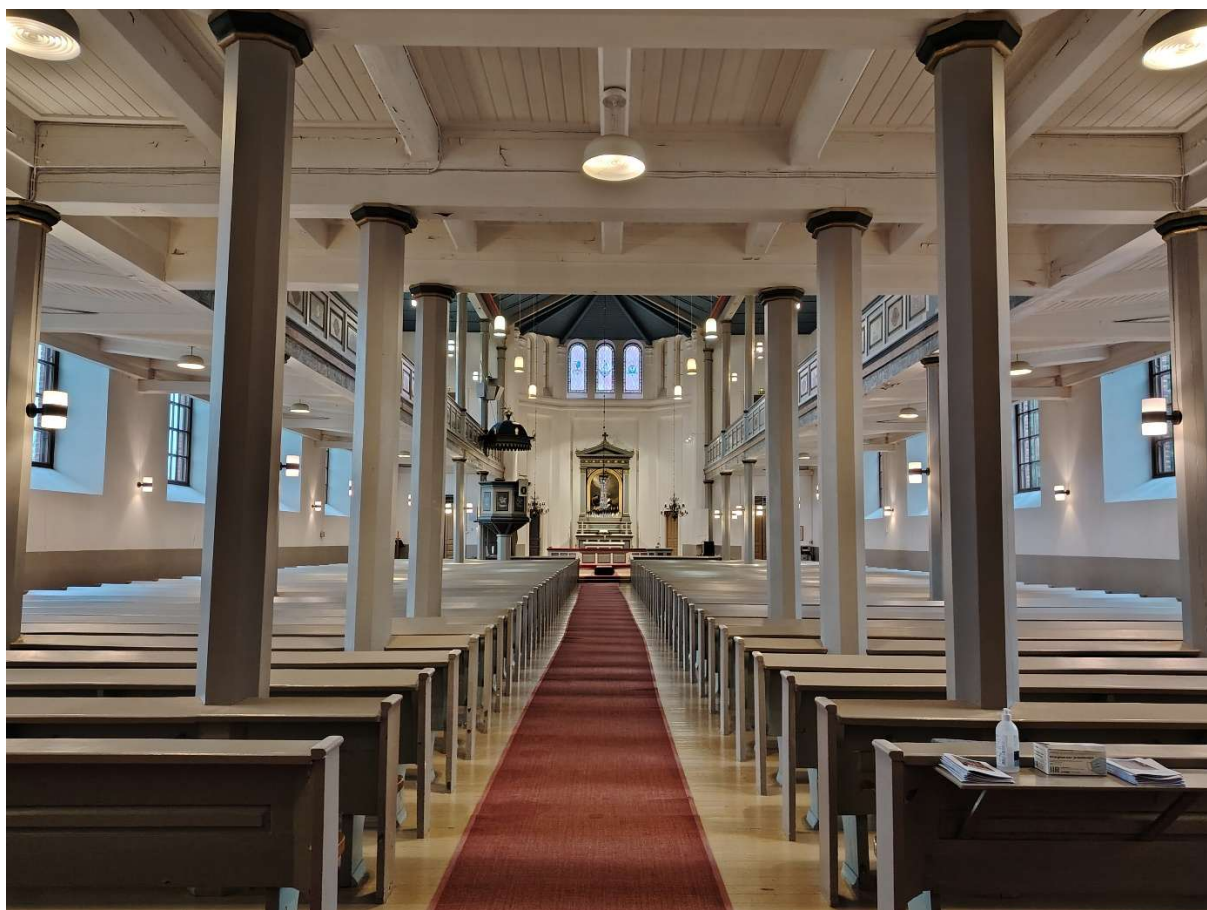
⁷² Karjalainen 19.7.1958; Kertomus seurakunnan tilasta 1966.

⁷³ Piironen 1966, 32.

⁷⁴ Karjalainen 21.7.1958.

4.7. Sähkövalaistus ja lämmityslaitteiden asennus

Kirkko valaistiin 1950-luvulle asti pääosin ikkunoista tulevalla auringonvalolla. Sisäpuolisia valonlähteitä olivat vain kynttiläkruunu ja seinälampetit, joita tosin käytettiin yleensä vain jouluaamuisin. Ensimmäiset sähkövalot kirkkoon saatiin 1953–1954, jolloin kerrotaan olevan sähkövalot alttarilla, saarnatuolissa, urkuparvekkeella ja sakastissa. Vuonna 1957 kerrotaan kirkossa olevan näiden lisäksi kaksi valopistettä. Koko kirkon kattava sähkövalaistus saatiin vuonna 1959, jolloin myös kynttilälampetit poistettiin.⁷⁵

Kirkkosali sai kokonaisuudessaan sähkövalaistuksen vuonna 1959. Sähkövalaistusta lisättiin 1972.

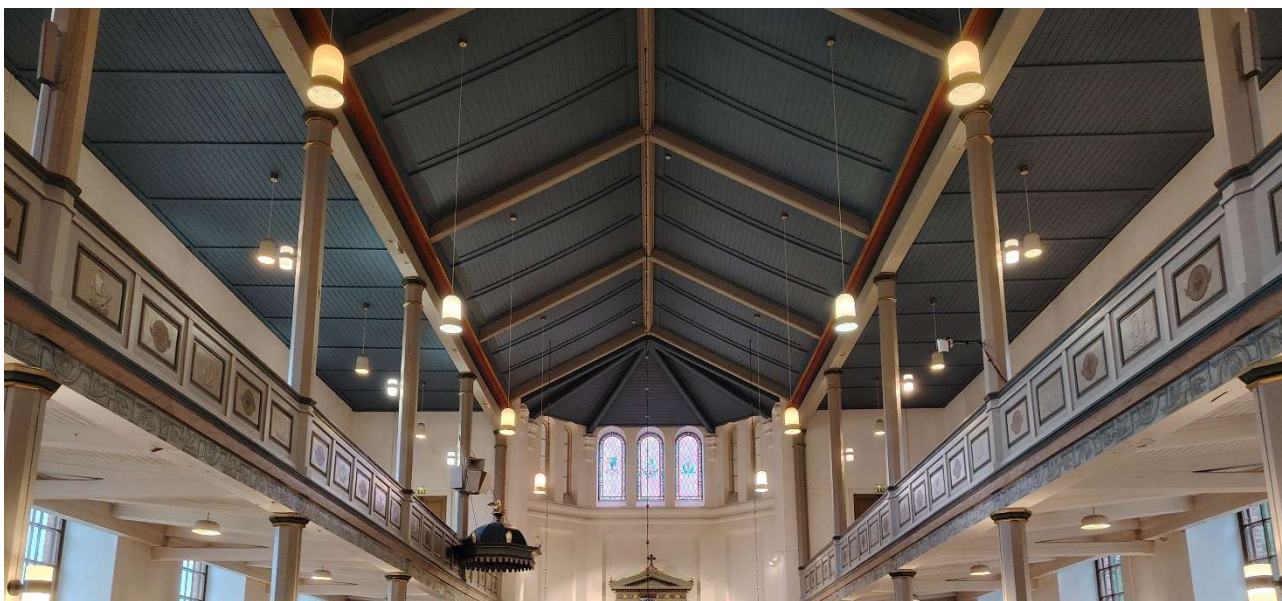
Vuonna 1908 asennetut ja 1929 uusitut kamiinat pitivät pintansa pitkään. 1940-luvun kertomuksissa seurakunnan tilasta kerrotaan, että kamiinoilla pärjää hyvin kirkossa kylmempinäkin aikoina, jos niitä lämmitetään kovasti – tosin vain harvoin ollaan kirkossa kylmimpänä vuodenaikana. Kamiinalämmityksellä pärjättiin lopulta aina vuoteen 1967 asti, jolloin asennettiin öljy- kuumailmapuhallinjärjestelmä Aeromekano Oy:n toimesta. Kamiinat poistettiin kirkkosalista, mutta sakastin kamiina jätettiin paikalleen. Kirkon kerrotaan olleen tuon jälkeen lämmin, mutta tammi-helmikuussa jumalanpalveluksia pidettiin seurakuntatalossa.⁷⁶

⁷⁵ Kertomukset seurakunnan tilasta 1947, 1952, 1954, 1957, 1966; Karjalainen 19.1.1959.

⁷⁶ Kertomukset seurakunnan tilasta 1940, 1942, 1972; Kirkkohallintokunnan pöytäkirja 25.8.1967.

4.8. 1972 peruskorjaus

Vuoden 1972 peruskorjauksen yhteydessä kirkko maalattiin kattavasti sisältä. Aiempi maali oli vuosikymmenten aikana tummunut, ja ennen uudistusta kirkkosalin värityksen edusti pääosin 1920–1930-lukujen yleistä värityksen linjaa. Ovien väri puolestaan oli säilynyt 1910–1915-luvulta. Sisämaalauksessa käsiteltiin holvi ja katot, seinät, ikkunat, ovet, lattiat ja penkit sekä pylväät, parvien kaiteiden kehysosat ja alttarikehä. Saarnatuolin ja alttarilaitteiden maalipinta todettiin hyväkuntoiseksi, joten niitä ei maalattu uudelleen eikä niiden värisävyä muutettu. Katto- ja vesijohtimet maalattiin samalla. Kirkon seinät säilytettiin alkuperäisen vaaleina, kun taas katto sai uuden taivaansiniseksi sävytetyn pinnan. Penkit jätettiin tummiksi.⁷⁷

Kirkon katto sai vuoden 1972 peruskorjauksessa taivaansinisen värisävyn.

Kaikkia työvaiheita valvoi Muinaistieteellisen toimikunnan rakennushistoriallinen toimisto. Väri- ja entisöimistyöt suunnitteli rakennuskonservaattori T. H. Lindqvist Museovirastosta, ja ne toteutti maalausliike Sakari Vuojolainen. Rakennustekniset työt suunnitteli arkkitehti Jyrki Roos, ja urakasta vastasi Joensuun Rakentajat Oy.⁷⁸

Mielenkiintoisena yksityiskohtana kirkon maalausurakassa päädyttiin peittämään vuonna 1929 alttarin ovien yläpuolelle maalatut ristit, jotka olivat luultavasti kirkon koristemaalauksista vastanneen Emil Ruokolaisen tekemät.

⁷⁷ Karjalainen 16.4.1972.

⁷⁸ Karjalainen 21.9.1972.

Altтарin ovien yläpuolella oli ristit vuosina 1929–1972. Kuva vuodelta 1931. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka. Ristit maalattiin piiloon 1972.

Peruskorjauksen yhteydessä kirkkoon asennettiin lisää valaisimia, ja peltikatto uusittiin kokonaan. Peltikaton kanssa oli ongelmia jo vuosikymmeniä aiemmin, sillä esimerkiksi vuonna 1942 kirkon peltikaton kerrotaan olleen melko heikossa kunnossa ja seurakunnalla oli suunnitelmia kirkon kattamisesta kattotiilillä. Asialle ei kuitenkaan tehty kenties sota-ajan vuoksi mitään ja vuonna 1947 kerrotaan peltikaton olevan edelleen ruostunut ja uusimisen tarpeessa. Eteisen katossa oli jo vuoto. Lopulta vesikatto vähintään maalattiin vuonna 1950 ja todennäköisesti sille tehtiin muitakin korjauksia. Vuoden 1972 peruskorjauksessa katon oli tarkoitus saada vain paikkakorjaus, mutta ruostumisen vuoksi pellit jouduttiin vaihtamaan. Samalla välikatto lämpöeristettiin.⁷⁹

Tämän lisäksi peruskorjauksessa kuorotilan lattiaa korotettiin 50 senttimetriä. Kirkkoon vedettiin myös vesijohto ja viemärointi, ja eteistilaan rakennettiin pesutilat ja WC. Lisäksi kirkkoon asennettiin ilmankostutin ehkäisemään liiallisen kuivuuden aiheuttamia vaurioita rakenteisiin ja maalipintoihin. Kirkon perustusta vahvistettiin ja kirkon oikeanpuoleiset ikkunat ja osa katon paneloinnista uusittiin. Kirkko päätettiin myös pitää jatkuvasti perustämmöllä kuumailmalämmittimien avulla.⁸⁰

⁷⁹ Kertomukset seurakunnan tilasta 1940, 1942, 1947, 1954; Karjalainen 15.9.1972 ja 21.9.1972.

⁸⁰ Karjalainen 15.9.1972; Piispantarkastuksen pöytäkirja 1978.

Kuorotilan lattiaa nostettiin urkujen ympärillä vuonna 1972.

Välikatto lämpöeristettiin 1972. Vuonna 1999 tehtiin lisälämmöneristys puhallusvillalla.

Kirkon luoteiskulman porraskäytävässä olleeseen komeroon rakennettiin WC-tilat miehille ja naisille vuonna 1972. Myös sakastin yhteyteen rakennettiin WC.

Naisten WC.

4.9. 2002 kuorin muutokset

Kirkon kuori koki merkittäviä muutoksia vuonna 2002, jolloin arkkitehti Jouni Töyrylän suunnitelmien mukaan alttarikaappia kavennettiin 52 cm ja sen edessä olevaa porrasta 135 cm, jotta alttarikehän keskelle saatiin sopimaan uusi alttaripöytä. Alttarikaapin

kavennuksessa irrotettu puuaines käytettiin hyväksi uudessa alttaripöydässä. Samalla alttarikaiteen portit poistettiin. Kuoriin tehtiin myös uusi kauan kaipaillu lukupulpetti sekä uusi kastemaljan teline, jotka tehtiin tyyliltään vastaamaan vanhempaa sisustusta. Samoin kuorista kirkon kaakkoisovelle johtava jyrkkä ja kapea pyörätuoliluiska uusittiin.⁸¹

Alttariseinällä olevaa alttarikaappia kavennettiin ja alttarikehän keskelle tehtiin uusi alttaripöytä 2002 remontissa. Alttaripöydän sekä uuden lukupulpetin ja kastemaljan rakentamisesta vastasi Joensuun kaupungin puusepäntörmä Pekka Kohonen.

⁸¹ Karjalainen 25.11.2000 ja 13.12.2001; Töyrylä 2000.

Uusi lukupulpetti.

Uusi kastemaljan jalusta.

Pyörätuoliluiska uusittiin 2002 ja pyörätuoleilla liikkuville tehtiin lisätilaa poistamalla perimmäinen penkkirivi kaakkoisoven kohdalta.

4.10. Sakastin kunnostus 2020

Sakastin kunnostamisesta oli puhetta jo 1950-luvulta lähtien. 1954 piispantarkistuksessa piispa kehotti puhdistamaan sakastin sisustusta ja vuonna 1959 piispa totesi sakastin kaappien tekevän epäviihtyisän vaikutelman, joka olisi korjauksen yhteydessä ratkaistava. Tuolloin sakastissa säilytettiin myös vanhempaa kirkonarkistoa eikä kassakaappia ollut, jolloin kirkon hopeaesineet olivat siellä melkoisen suojattomasti.⁸²

1980-luvulla sakastiin oli jo hankittu kassakaappi ja vanhempi kirkonarkisto oli siirretty Joensuun maakunta-arkistoon. Muuten sakasti oli edelleen entisenlainen, sillä vuonna 1984 piispa huomautti, että sakasti on nykyisellään kolikko ja sen saattaminen kirkon arvoiseen kuntoon tulisi saattaa mahdollisimman pian.⁸³

Sakastin remontointia lähdettiin tosissaan viemään eteenpäin 1990-luvun alussa tuntemattomien lahjoittajien lupaamien varojen turvin. Kirkkoneuvosto antoi insinööri Pekka Räsäselle tehtäväksi suunnitella sakastissa tehtävät toimenpiteet. Aluksi suunnitelmissa oli siirtää kasukkakaappi toisen kerroksen porrastasanteelle, jonne sijoitettaisiin rippialbat. Messukasukoille oli tarkoitus tehdä tilaa sakastin peräseinä komerosta, jota ei voida säilytystilan puutteen vuoksi purkaa, vaikka se ei tyylillisesti soviikaan huoneeseen. Kassakaappi päätettiin sijoittaa peräseinällä olevaan komerorivistöön upotettuna.⁸⁴

Lahjoittajat eivät kuitenkaan suostuneet hyväksymään rippialbojen säilyttämistä kostealla ja lämmittämättömällä porrastasanteella, koska ne homehtuvat ja lahoavat siellä. Tämän vuoksi suunnitelmia muokattiin ja sakastissa olevaa kamiinaa kaavailtiin seuraavaksi siirrettäväksi kirkkomuseoon, jotta sakastiin saadaan lisätilaa tekstiilikaapeille. Kamiinan seinälle oli tarkoitus rakentaa lasivitriini, jossa olisi säilytetty kirkon vanhaa messukasukkaa, sekä kaappi rippialboja varten.⁸⁵

Suunnitelmia laatiessa sakastin lattian ja kannatuspalkkien havaittiin olevan heikossa kunnossa ja epäiltiin niiden kantavuutta. Mitä kaikkea tuolloin tehtiin ei ole tiedossa, sillä asia ratkaistiin taloudellisen jaoston kesken käytävällä puhelinneuvottelulla. Vuoden 1995 piispantarkastukseen on merkitty, että sakastia koskevat puutteet on korjattu ja 1998 tarkastuksessa kerrotaan, että sähkökaapelit on paneloitu ja sakasti on siistitty arvoaan vastaavaan kuntoon.⁸⁶ Kamiina oli kuitenkin vielä vuonna 2025 paikallaan sakastissa ja rippialboja säilytettiin kirkon porrastasanteella olevassa kaapissa.

⁸² Piispantarkastuksen pöytäkirjat 1954 ja 1959.

⁸³ Piispantarkastuksen pöytäkirja 1984.

⁸⁴ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 17.12.1990.

⁸⁵ Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 31.1.1991 ja 23.4.1991.

⁸⁶ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 23.4.1991; Piispantarkastuksen pöytäkirjat 1995 ja 1998.

Vuonna 2020 sakasti viimein remontoitiin. Huoneeseen tehtiin uudet kiinteät kaapit, joiden sisään saatiin piiloon myös kassakaappi ja sähkökeskus, kuten jo 1990-luvun alussa suunniteltiin. Vanhat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kalusteet säästettiin.⁸⁷

Sakastin remontissa vuonna 2020 peräseinälle tehtiin kaapit messukasukoita varten.

Kassakaappi ja sähkökeskus piilotettiin uusien kaappien sisään.

⁸⁷ Karjalainen 9.9.2025.

Sakastissa olevan kattokruunun lahjoitti 1870-luvulla tuomarinrouva Jenny Rudbäck (1833–1891). Hänen ensimmäinen aviomiehensä tuomari Alexander Rudbäck kuoli 1878 ja Jenny meni vuonna 1879 uusiin naimisiin Liperin kirkkoherra Alexander Åkerblomin kanssa.⁸⁸

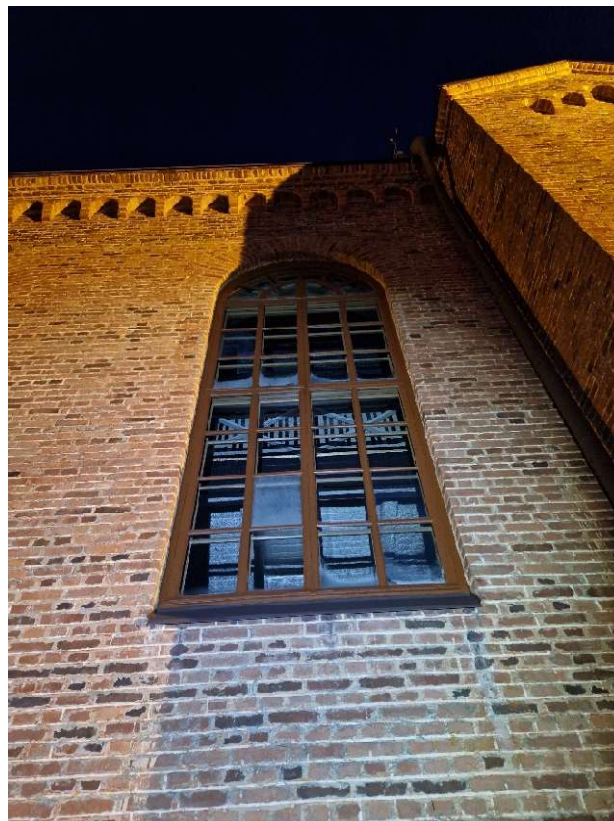
⁸⁸ Simola 1989.

4.11. 2025 ikkunoiden kunnostus

Vuonna 2025 kirkon ikkunat kunnostettiin käsityönä Pro-Pinnoitus Oy:n toimesta. Työt alkoivat juhannuksen jälkeen ja valmistuivat syyskuun aikana. Yli kuusisataa erillistä ikkunaruutua karmeineen vietiin kunnostettaviksi puusepänverstaalle Kiteelle. Hajonneet lasit ja lahonneet puuosat korvattiin uusilla, ja yhteensä noin viisikymmentä lasiruutua jouduttiin vaihtamaan. Urakkaan sisältyi myös kaikkien ikkunoiden perusteellinen pesu.⁸⁹

Vuonna 2025 kunnostettu porraskäytävän ikkuna.

Vaihdetut lasiruudut erottuvat jonkin verran muista lasiruuduista. Kirkkosalin ikkunakehikoissa on 36 erillistä lasiruutua.

Vuoden 1929 peruskorjauksen jälkeisiä aiempia ikkunaremontteja on tiedossa ainakin kaksi, kenties kolmekin. 1947 piispantarkastuksessa huomioidaan kirkossa olevan paljon rikkiäisiä ikkunoita ja todennäköisesti jonkinlainen ikkunaremontti toteutettiin ennen kirkon satavuotisjuhla 1958. Kirkon oikean puolen ikkunat uusittiin vuoden 1972 peruskorjauksessa ja ikkunoita huollettiin seurakunnan omana työnä 2000-luvun alkuvuosina.⁹⁰

⁸⁹ Karjalainen 9.9.2025.

⁹⁰ Piispantarkastusten pöytäkirjat 1947 ja 1978; Karjalainen 9.9.2025.

4.12. Tulevaisuudessa

Seurakunta suunnittelee pyörätuoliluiskaa parkkipaikalta kirkon edustalle ja portaiden päälle. Samoin suunnitelmissa on kahvihuoneen rakentaminen. Vuonna 2026 kahvihuoneen rakentaminen on jäädytettynä, mutta pyörätuoliluiskan rakentaminen on tarkoitus alkaa vielä tulevan vuoden aikana.⁹¹

Uusi kahviotila on tarkoitus sijoittaa kirkkosalin takaosaan. Se oli alkuperäisten suunnitelmien mukaan tarkoitus jakaa muusta kirkkosalista kevyellä ikkunallisella väliseinällä. Väliseinä ei kuitenkaan saanut museovirastolta vihreää valoa ja kahviotilan mahdollinen toteutus jää tulevaisuuteen.

Kirkkosalin luoteiskulmaan 2012 tehty lasten alttari on tarkoitus siirtää eri paikkaan, jos kirkkosalin kahviotila toteutuu.

⁹¹ Karjalainen 9.9.2025; Harri Nousiainen 2026.

5. Nykytilanne

5.1. Suojelu

Liperin Kirkko on suojeltu kirkkolailla (652/2023).

5.2. Kiinteistö- ja kaavaseloste

Liperin Kirkko sijaitsee Liperin kunnan keskustaajamassa 4530 neliömetrin kokoisella omalla tontillaan osoitteessa Tutjuntie 1, 83100 Liperi. Kiinteistötunnus on 426-405-161-70.

Liperin kirkon kerrosala on 990 neliömetriä ja tilavuus 10 000 kuutiometriä. Kirkon leveys on noin 17,7 metriä, pituus noin 35,5 metriä ja korkeus räystäällä 10,5 metriä – 13,5 metriä. Harjakorkeus on noin 17 metriä. Kirkko on kolmilaivainen pitkäkirkko. Torni on kirkon yhteydessä.

Kirkkoalueeseen kuuluu kirkon lisäksi hautausmaa. Kirkkomaata kiertää useampi kivimuri, joita on korjattu vuosien varrella. Kiinteistö rajautuu etelästä Liperin venesatamaan ja rantamakasiiniin, lännestä Heinävedentiehen, pohjoisessa Tutjuntiehen ja idässä keskuspuistoon.

Liperin Kirkko kuuluu Kirkonkylän osayleiskaava-alueeseen. Osayleiskaavassa kirkkoalueen aluemerkinä on PYK eli Kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten alue ja varsinaisen kirkon aluemerkinä SRK/2 eli Kirkkolain nojalla suojeltu rakennus.

Huomioitavaa on, että kun Kirkonkylän osayleiskaava vahvistettiin vuonna 2016, niin kirkon eteläpuolella oleva järveen rajautuva

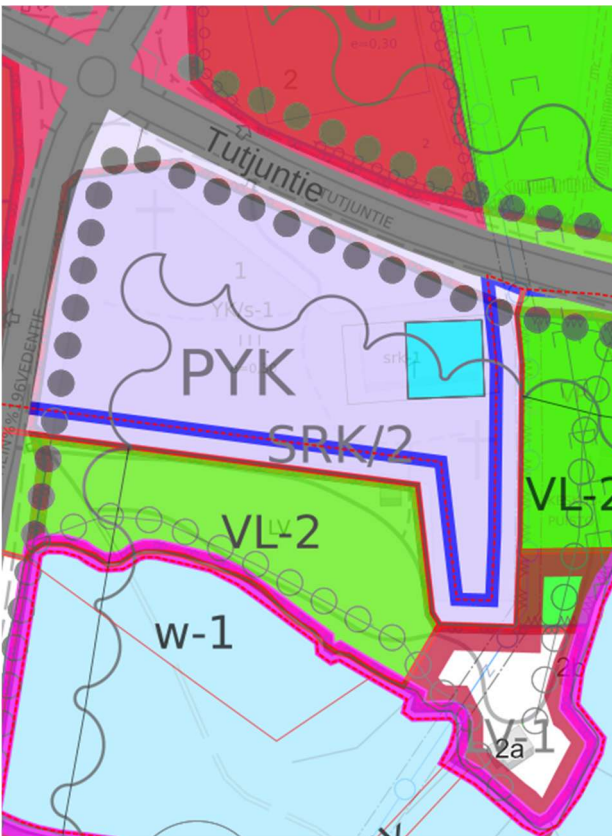
Kiviaidan rajaama kirkkoalue vihreällä. Lähde: Liperin kunnan karttapalvelu.

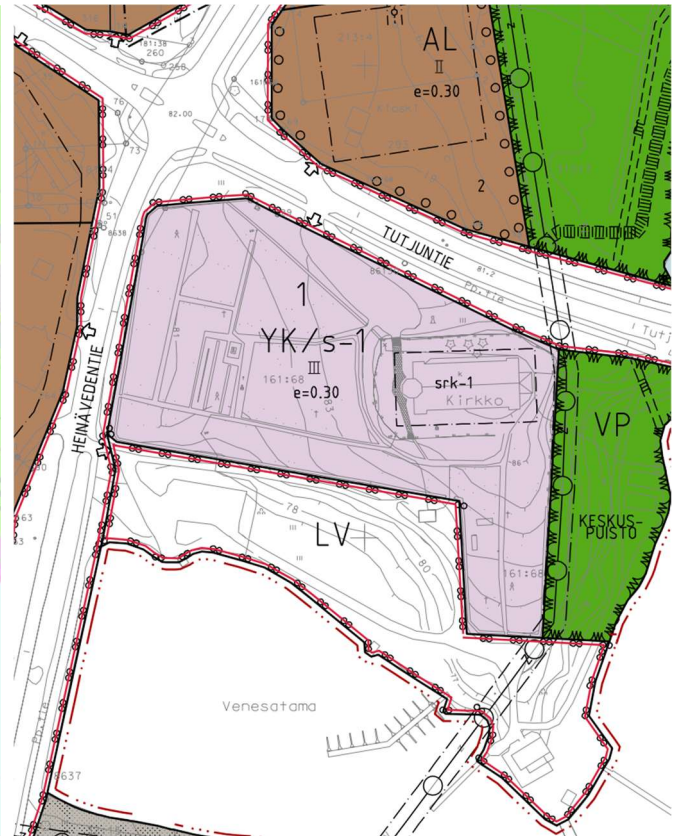
Ote Kirkonkylän osayleiskaavasta.

alue oli merkitty satama/venevalkama-alueeksi, jolle saa sijoittaa toimintaa palvelevia rakennuksia ja rakenteita. Tämä alue muutettiin lähivirkistysalueeksi vuonna 2023 hyväksytyssä Myllyn alueen ja lähiympäristön osayleiskaavassa. Nykyään alueelle saa siis sijoittaa virkistystä, ulkoilua sekä tapahtuma- ja satamatoimintaa tukevia laitteita ja rakennelmia.

Edellinen hyväksytty Kirkonkylän asemakaava on vuodelta 2007 ja siinä Kirkon alue on merkitty kaavamerkinnällä YK/s-1, joka tarkoittaa Kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten korttelialuetta, jolla alueen ominaispiirteet tulee säilyttää. Kirkkolain 14. luvun 5 pykälän nojalla suojelu koskee kirkkorakennuksen lisäksi kirkkoa ympäröivää kirkkomaata, kirkollisia rakenteita, hautamuistomerkkejä ja kiviaitoja. Itse kirkkorakennus on merkitty kaavamerkinnällä srk-1, joka tarkoittaa Kirkkolain 14 luvun 5§:n nojalla suojeltua kirkollista rakennusta. Suojelumääräykset ovat kirkkolain nojalla annettussa suojelupäätöksessä. Korjaus- ja muutostöistä on pyydettävä Museoviranomaisen lausunto.

Ote Liperin kunnan karttapalvelusta, jossa ajantasainen Myllyn alueen kaavamuuos kirkon eteläpuolella.

Ote Liperin Kirkonkylän asemakaavasta.

5.3. Kunnallistekniikka sekä sadevesi- ja salaojajärjestelmät

Liperin kirkko on liitetty Liperin kunnan vesi, ja viemäriverkostoihin. Kaukolämpöön kirkko liitettiin vuonna 1982.

Katon räystäskourut ohjaavat sadevedet syöksyputkien alla oleviin luonnonkivillä maisemoituihin syöksykaivoihin. Sadevedet ohjautuvat niistä kunnan verkostoihin. Syöksyjen pinnoite on paikoin hilseillyt.

Kouruissa ja syöksyputkissa on sulanapitokaapelointi, joka on asennettu vuonna 2000. Se kuitenkin rikkoontui miltei heti ja on ollut siitä lähtien poissa käytöstä.

Liperin kirkossa ei ole erillistä salaojitusta. Kirkko on muuta ympäristöään korkeammalla, joten muut sadevedet, jotka eivät imeydy suoraan maaperään, ohjautuvat pintoja pitkin hautuumaalle, ympäröiviin rinteisiin ja/tai kevyen liikenteen väylille.

Osa syöksytorvien pinnoitteista on hilseillyt.

Sadevedet ohjautuvat katolta räystäskourujen kautta syöksyputkiin.

Syöksyistä vedet menevät kaivoihin, joita on maisemoitu kivillä.

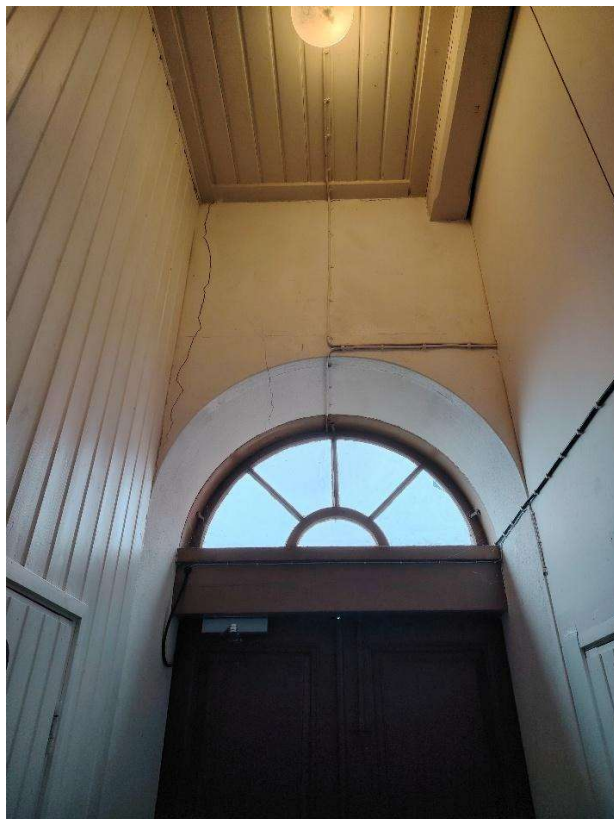
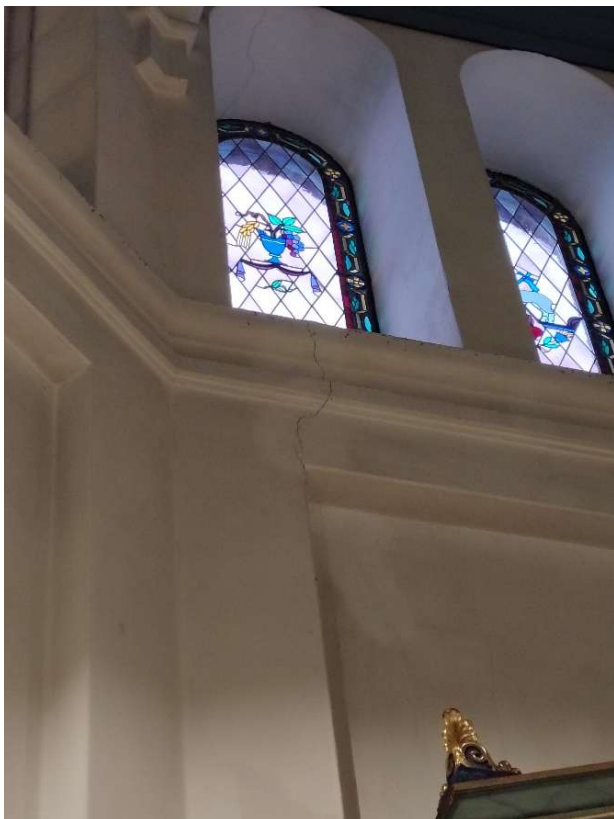
5.4. Rakenteet

Ulkoseinät:

Kirkon ulkoseinät on muurattu punatiilistä, jotka ovat ulkopinnaltaan peittämättömät. Ovi- ja ikkuna-aukkojen kohdalla on muurattu holvikaaret. Ulkoseinien sisäpinnat ovat pääosin rapattuja ja maalattuja. Perustusten painumisen takia ulkoseinissä on paikoin huomattavan kokoisia halkeamia, jotka eivät kiinteistötarkastuksen mukaan ole laajentuneet viimeisien vuosien aikana, joten suurin painuminen on oletettavasti tapahtunut kirkkorakennuksen olemassaolon ensimmäisten vuosikymmenien aikana. Lisäksi vuosina 1999–2000 tehdyssä kuntokartoituksessa on arvioitu, että painumista on voinut myös aiheuttaa viereisen nykyään Tutjuntienä tunnetun tien rakentaminen 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa.

Kirkon ulkoseinää ja holvikaaria ikkuna- ja oviaukkojen kohdalla.

Halkeamia kirkon seinissä. Vuosina 1999–2000 tehdyssä kuntotutkimuksen liitteenä on tehty piirros sen aikaisten halkeamien sijainneista, josta halkeamien muutoksia voi tarvittaessa vertailla nykytilanteeseen. Halkeamia seurataan myös muutamaa halkeamaan tehdyillä vuosimerkinnöillä.

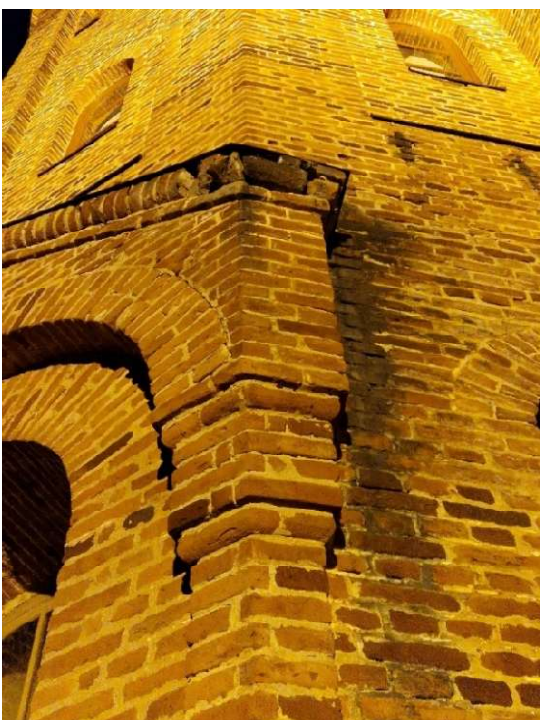
Ulkoseinä ja sokkelit ovat, pl. aiemmin mainitut halkeamat, kohtalaisessa kunnossa. Pääsisäänkäynnin yläpuolella olevan ulokkeen kohdalla osa tiileistä on pahasti rapautunut. Lisäksi tiilisaumoissa on paikoin puutteita. Saumoja on myös selkeästi korjattu vuosien saatossa sekä tiiliseinissä, että kivisokkeleissa.

Sakastin vastakkaiset ikkuna-aukot ovat jossain vaiheessa muurattu umpeen.

Toinen umpeen muuratuista sakastin ikkuna-aukoista.

Pääsisäänkäynnin kohdalla on tiilimuraus paikoin pahasti rapautunut.

Sekä luonnonkivisokkelin, että tiiliseinän saumoja on korjailtu vuosien mittaan.

Vesikatto:

Vesikatteen uusiminen on tehty viimeksi vuonna 2011. Vesikatteena toimii 0,5 mm konesaumattu pelti. Kirkkotornin vesikate on kuparia. Vesikatolle menee useampi maadoituskupari/ukkosjohdin.

Vesikatolle ei ole kiinteitä talotikkaita, vaan kulku sinne järjestetään nostimen avulla. Tikkaat poistettiin, jotta katolle ei pääse ulkopuolisia. Vanhat tikkaat on jätetty maahan makaamaan kirkon viereen.

Vesikatolle on päässyt aiemmin myös ullakolta käsin kattoluukun kautta. Tämä luukku on kuitenkin suljettu mahdollisesti edellisen vesikattoremontin yhteydessä. Kulikutikkaat luukulle ovat edelleen paikallaan ullakolla suljetun luukun alapuolella.

Kirkkotornin vesikate on kuparia.

Katolta maahan menee ukkosenjohdattimia.

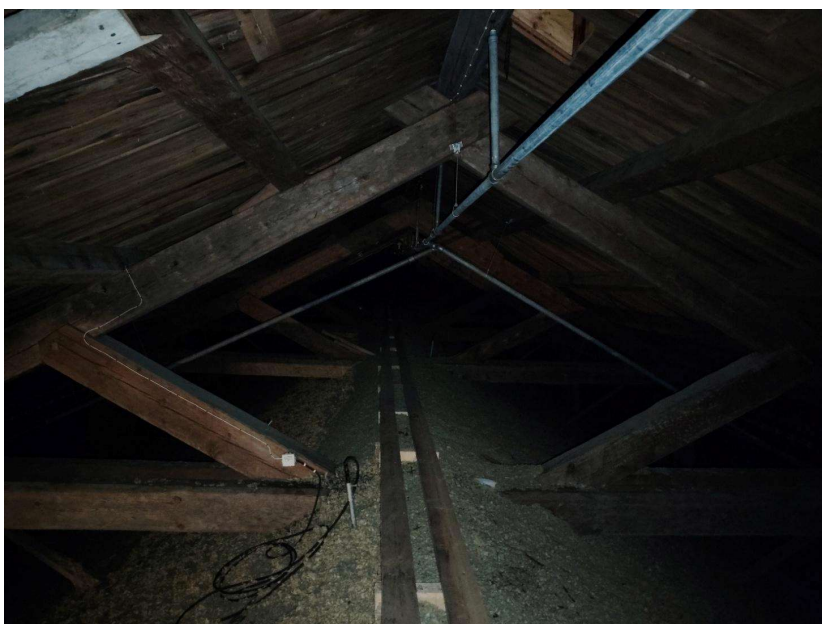

Yläpohjatilassa on vesikatolle vievä kulkuluukku ummistettu mahdollisesti edellisen vesikattoremontin yhteydessä.

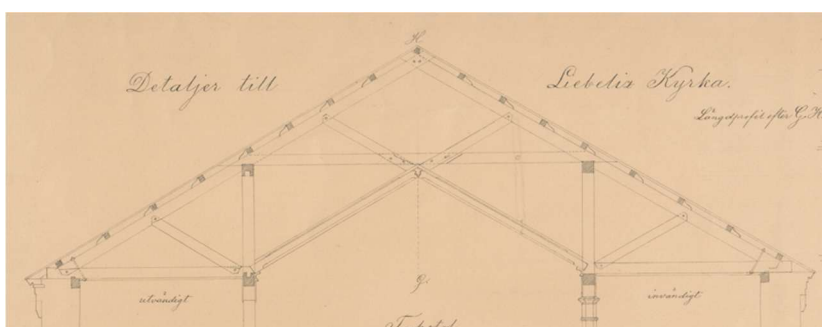
Yläpohja:

Yläpohjaan on tehty lisälämmöneristys vuonna 1999 mineraalipuhallusvillalla. Puhallusvillaa on havaintojen perusteella noin 200 mm kerros. Puhallusvillan alla on mineraalivillalevyjä noin 300–350 mm kerros. Vuonna 1999 tehdyn kuntotarkastuksen perusteella villojen alla on ilmansulkuna toimiva massapahvi.⁹² Yläpohja on puurakenteinen. Puiset kattoristikot välittävät katon painon tiilisille ulkoseinille sekä kirkkosalin puupilareille. Yläpohjatilaa on rakennettu puiset kulkusillat.

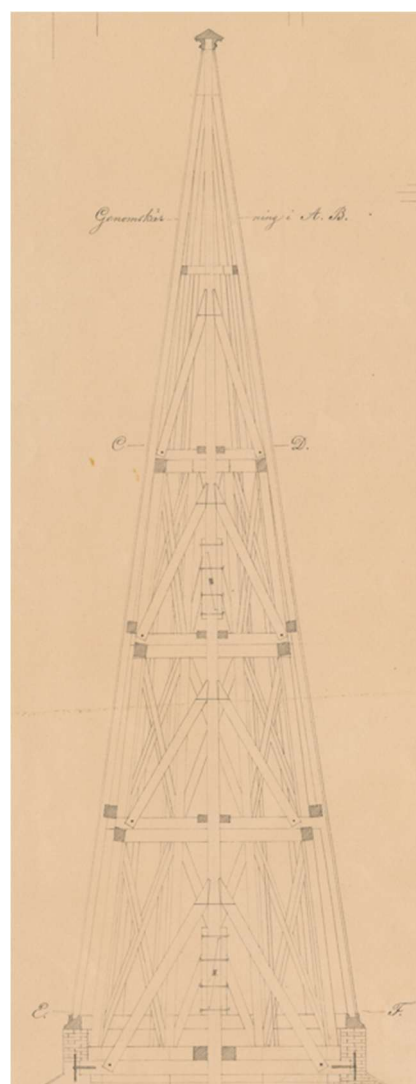
Yläpohjan ilma oli käynnin yhteydessä raikas ilman poikkeavia hajuja. Harjalle on rakennettu ainakin yksi tuuletusaukko tehostamaan ilmanvaihtoa.

Yläpohjatilaa kirkkosalin kohdalla. Puiset kattoristikot ja puhallusvillaa lisälämmöneristeenä.

Ote alkuperäisistä rakennepiirustuksista.

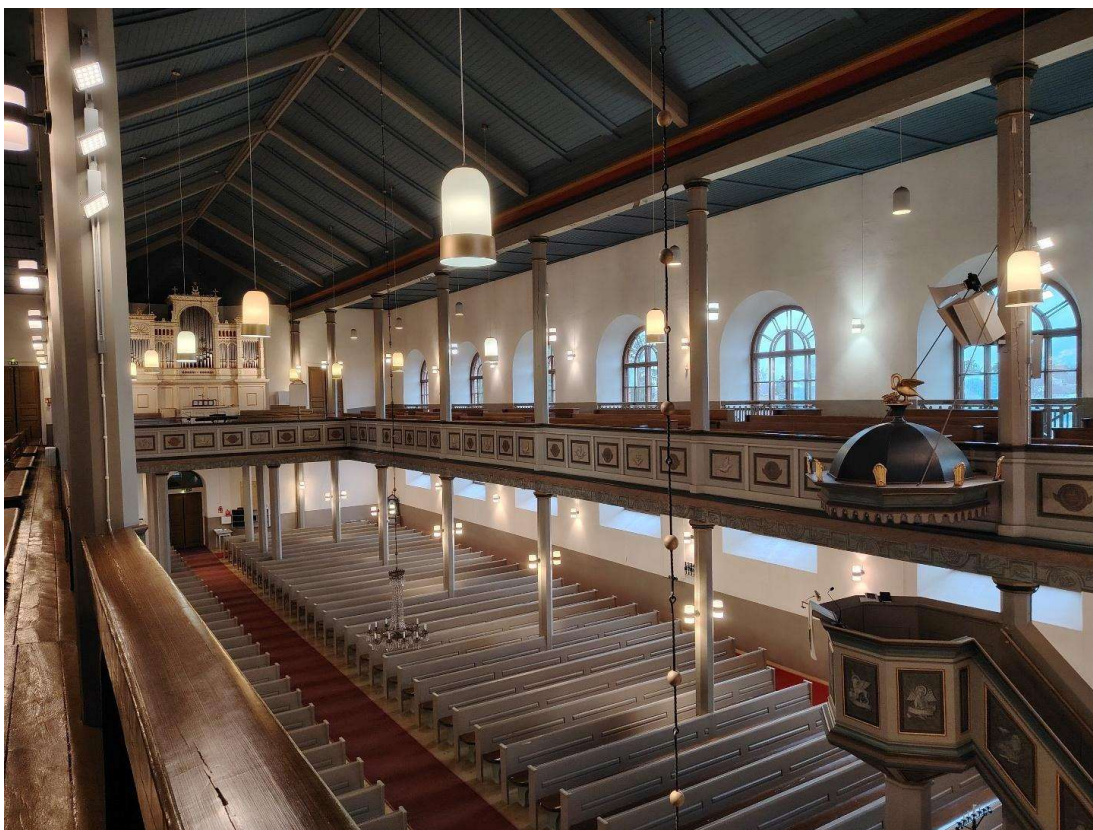

Ote kirkkotornin alkuperäisestä rakennepiirustuksesta.

⁹² Kuntotutkimus 2000.

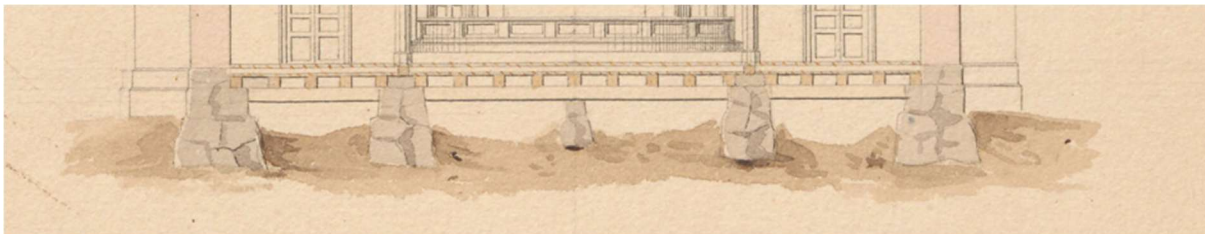
Yläpohjatilan tuulestusta on tehostettu rakentamalla harjalle tuuletusaukko. Rakennettu mahdollisesti edellisen vesikattoremontin yhteydessä vuonna 2011.

Yläpohjaa ja pilaripalkkirakenteita kirkkosalista päin kuvattuna.

Alapohja ja perustukset:

Kirkon ulkoseinien alla ovat alaspäin levenevät luonnonkiviset perusmuurit, jotka jakavat rakennuksen painon maaperään. Perustukset ovat hieman painuneet vuosien varrella ja aiheuttaneet kirkon ulkoseiniin halkeamia. Perustuksia on vahvistettu ainakin vuoden 1972 peruskorjauksen yhteydessä.⁹³ Alapohja on puurakenteinen. Kirkon lattia on öljymaalilla käsiteltyä lankkua.

Ote alkuperäisistä rakennepiirustuksista.

Selvityksen teon yhteydessä ei päästy käymään ryömintätilassa, mutta vuonna 1999–2000 tehdyn kuntotutkimuksen mukaan ryömintätila on ollut tuolloin hyväkuntoinen, vaikka rakenteissa on havaittu myös paikoin hometta. Maanpinta ryömintätilassa on pääosin ollut peitettynä puulastuilla.⁹⁴

Kirkon ryömintätila kuvattuna vuonna 2000 tehdyn kuntotutkimuksen yhteydessä. Kuvaajat: Asko Ahikainen ja Jussi Kähkönen.

⁹³ Piispantarkastus 1978.

⁹⁴ Kuntotutkimus 2000.

Luonnonkivistä muurattu perusmuuri.

Perusmuurissa on jonkin verran erilaisia merkintöjä. Olisiko tämä kaiverrettu J kenties rakennusmestari Tolpon puumerkki?

Kirkon sisätilat:

Kirkon sisäpinnat ovat vaihtelevassa kunnossa. On toisaalta todella hyvässä kunnossa olevia pintoja, kuin toisaalta maalipintoja, jotka ovat hilseilleet huomattavasti. Suurimmat pinnoitevauriot ovat kirkkosalin palkeissa sekä kirkkomuseon seinäpinnoissa, joissa on kohtalaisen paljon hilseilleitä ja lohkeilleita pintoja.

Puupalkkien maalit hilseilevät

Urkulehterin kaidetta on korotettu uudella messinkisellä käsijohteella 2010-luvulla. Kaidekorkeus on nyt kohdalla noin 106 cm, kun se lehtereiden muissa kaiteissa on alle metri. Lehtereillä olevien ikkunasyvennysten kaiteiden kohdalle on tehty suojaristikot parantamaan turvallisuutta ilmeisesti 1990-luvulla. Kaidekorkeudet myös ikkunasyvennysten kohdalla ovat alle metrin, joten ne eivät täytä nykyaikaisia turvallisuusmääräyksiä.

Lehtereiden ikkunasyvennysten kaiteiden turvallisuutta on parannettu suojaristikoilla, joka on kiinnitetty olemassa olleeseen kaiteeseen.

Urkulehterin kaidetta on korotettu messinkisellä käsijohteella 2010-luvulla.

Kirkon ulko-ovet ovat paikoitellen kuluneet ja sakastiin vievässä ulko-ovessa on myös ilmeisesti murron jälkiä. Kirkkoon murtauduttiin vuonna 1993 ja sakastin oven vauriot ovat mahdollisesti syntyneet tuolloin.⁹⁵

Sakastin ovesta on mahdollisesti murtojälkiä.

Kirkon pääovet.

5.5. Talotekniikka

Lämmitysjärjestelmänä on kaukolämpö ja erillinen ilmalämmitys. Lämpökeskuksen tekniikkaa on uusittu vuonna 2020. Lämmönjakokeskus on kirkosta erillinen kellaritila, joka sijaitsee maapenkassa kirkon itäpäädyn tuntumassa. Tilassa on ollut aiemmin viinikellari, jonka rakennusaika ei ole tiedossa, mutta mahdollisesti se on valmistunut kirkon rakentamisen yhteydessä, koska se näkyy 1900-luvun alussa otetuissa valokuvissa.

Sähköpääkeskus sijaitsee sakastin yhteydessä. Sähkötekniikkaa on uusittu vuosien varrella, mutta pääosin se on vanhaa. Sähkölaitteisto on tarkastettu viimeksi 9.1.2020. Sähkölämmitystä on kirkossa WC-tiloissa ja sakastissa. Kiinteistössä on lisäksi murtohälytys ja kameravalvonta sekä turvavalvojärjestelmä. Järjestelmiä ohjataan Celotron Oy:n toimittamalla Centro-2013 valvontajärjestelmällä.

Kirkkoon on asennettu kuivasprinklerijärjestelmä vuonna 1991. Kirkossa on myös Condair EL 8 -ilmankostutin, joka on tyyppikilven mukaan vuoden 2024 mallia. Ilmanvaihto on pääosin painovoimainen, mutta joitain tehostuksia on tehty mm. WC-tiloihin. Kirkon vesijohdot ovat kuparia ja viemärit muovia.

⁹⁵ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 16.9.1993.

Lämmönjakuhuone on kirkon takana olevassa maapenkereessä, jossa on ollut aikoinaan viinikellari

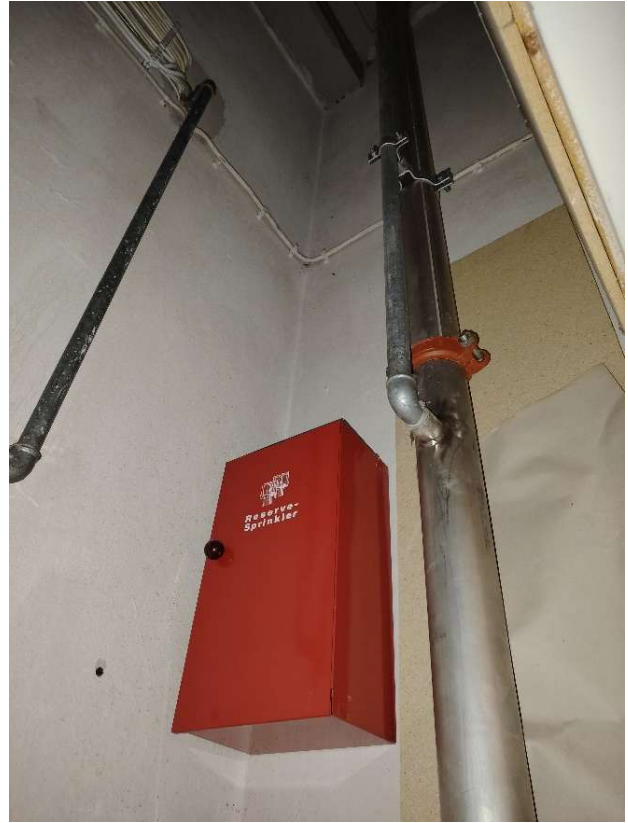
Sähköpääkeskus sijaitsee sakastissa.

Lämmönjakuhuone sijaitsee vanhassa viinikellarissa.

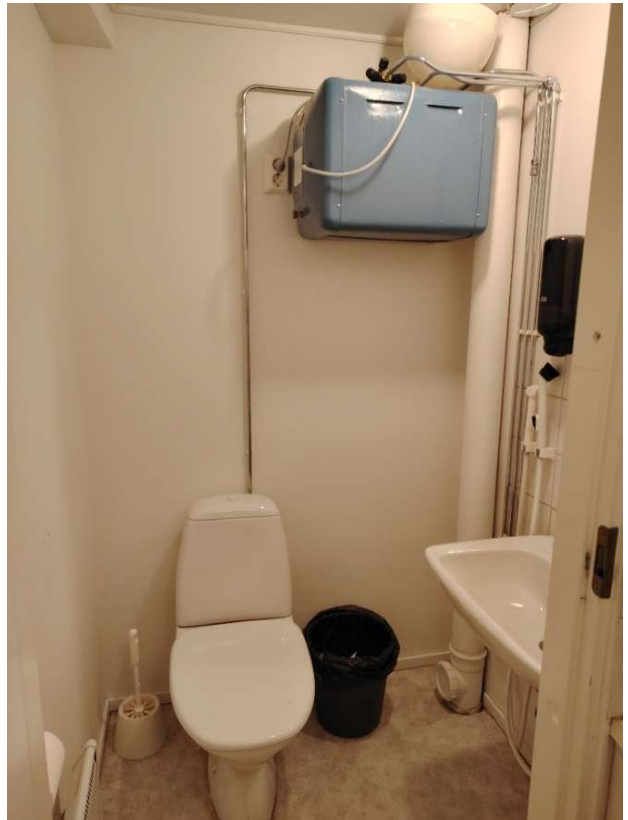
Höyrykostuslaite.

Sprinklerijärjestelmä on vuodelta 1991.

Sisä WC:t rakennettiin vuonna 1972.

5.6. Esteettömyys

Kirkon esteettömyys on ollut keskustelun aiheena viime vuosien aikana ja esteettömyyttä on myös parannettu mm. kirkon alttarimuutosten ja kastemaljan uusimisen sekä lukupulpetin rakentamisen yhteydessä vuonna 2002. Kirkon pääovien eteen sekä parkkipaikan ja kirkkopihan välille on suunniteltu luiskia (periaateluonnos laadittu vuonna 2022), joiden toteutus pitäisi alkaa vuoden 2026 aikana. Nykyään käytössä on irtoluiska kirkon takaovella, jota kautta invakäynti on järjestetty.

Kirkon takaoven invakäynti.

Kulku parkkipaikalta kirkkopihalle.

Kirkon pääsisäänkäynnin portaat.

6. Kirkko osana ympäristöään

6.1. Alueen kehittyminen

Liperin nykyinen kunta on kehittynyt Liperin kirkon ympärille, ja sillä on täten ollut hyvin merkittävä osa menneiden ja nykyisten liperiläisten elämää sekä kohtauspaikkana, että hengellisten tapahtumien tuojana; arjen rytmittäjänä. Maatalousvoittoinen yhteiskunta on pikkuhiljaa kaupungistunut ja nykyaikaistunut, mutta kirkko Liperin keskellä kirkkomäellä on säilynyt pääosin muuttumattomana.

Liperi 1870. Lähde: <https://vanhatkartat.fi/>

Liperi 2018. Lähde: <https://vanhatkartat.fi/>

Ilmakuviin lähde <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>.

Kirkon ohi menevä seututie 482 (kirkon kohdalla Tutjuntie) siirrettiin 1960-luvun ja 1970-luvun alun suurissa tienparannushankkeissa kulkemaan hieman kauempana kirkosta. Samalla kirkon parkkipaikka sai nykyisen muotonsa.⁹⁶ Kirkon rakenteiden on arveltu kärsineen räjäytyksissä, joita tehtiin uutta tienpohjaa tehtäessä.⁹⁷

Kirkon edustan parkkialue on laaja.

Kirkkomaa rajautuu etelä- ja itäpuoleltaan venesatamaan ja rantamakasiiniin. Rantamakasiini on rakennettu vuonna 1935.⁹⁸ Kirkkorantaan rakennettiin vuonna 1980 kaksi rakoseinäistä hirrestä tehtyä katosta kirkkoveneitä varten. Rakennuttamisesta vastasi kirkkovenetoimikunta, joka sai Liperin kunnalta 3 200 markan avustuksen projektia varten. Katoksiin sijoitettiin Liperi-Seuran rakennuttamat kaksi 6-hankaimista kirkkovenettä.⁹⁹ Satamaan rakennettiin 2023 uusi palvelurakennus. Satamassa on myös parkkipaikka-alueita, jotka ilmeisesti palvelevat ajoittain myös kirkkoa.

⁹⁶ Karjalainen 15.9.1963 ja 13.3.1973.

⁹⁷ Harri Nousiainen 2026.

⁹⁸ Karjalan Maa 1.8.1935.

⁹⁹ Karjalainen 18.4.1980.

Liperin Kirkon itäpuolella menee kulkuyhteys satamaan.

Itäpuolen rannassa on kaksi rakoseinäistä hirrestä tehtyä suojaa kirkkoveineitä varten.

Lisäksi kirkon eteläpuolella muurin ja rantamakasiinille vievän ajoväylän välillä on 1930-luvulla rakennettu punaiseksi maalattu puinen rakennus, joka on seurakunnan omistama ja varastokäytössä. Sen yhteydessä oli aiemmin käymälät, jotka poistettiin käytöstä sen jälkeen,

kun kirkkoon rakennettiin sisäväessat 1972 peruskorjauksessa. Rakennus on heikossa kunnossa.¹⁰⁰

Kirkon eteläpuolella hautausmaan ja rantamakasiinin välissä on vanha varastona toimiva puurakennus. Se rakennettiin vanhojen valokuvien ja ilmakuviin perusteella 1930-luvulla.

Varastorakennus on heikossa kunnossa.

¹⁰⁰ Harri Nousiainen 2026.

Kirkon eteläpuolella menevä ajoväylä johtaa myös rantamakasiinille.

Kiviaidassa on kulkuväylä rantamakasiinille. Osa kiviaidan kulkuaukoista on tehty mahdollisesti aidan kunnostuksen yhteydessä.

Liperin Kirkon pohjoispuolella menevän Tutjuntien pohjoispuolella on iso rakentamaton hiekkakenttä, joka on Liperin kirkonkylän asemakaavassa merkitty keskustatoimintojen alueeksi. Tontille on suunniteltu vuosien aikana sekä kaupan, palveluiden kuin asumisenkin toimintoja. Siellä on aiemmin sijainnut ilmeisesti huoltoasema.

Parkkialueen pohjoispuolella Tutjuntien toisella puolen on laaja hiekkakenttäalue.

6.2. Kirkkopiha

Kirkkoa ympäröivässä kirkkotarhassa on ollut historian saatossa myös paljon muita rakennuksia. Merkittävimpinä erilliset kellotapulit, jollainen on ollut ilmeisesti kaikissa muissa paitsi ensimmäisessä Liperin kirkossa. Uusimpaan kirkkoon erillistä kellotapulua ei enää rakennettu vaan kellot sijoitettiin kirkon yhteyteen rakennettuun torniin.¹⁰¹

Kirkkoa ympäröi hautausmaa, joka on ollut käytössä viimeistään 1600-luvulta lähtien. Ensimmäisen sinne haudatun kerrotaan vanhojen tarinoiden mukaan olleen nimeltään Maria. Hautausmaalla oli ainakin vielä 1727 erillinen luuhuone, jolloin sen mainitaan olevan rapistuneessa tilassa ja kiireellisen korjauksen tarpeessa. Luuhuone oli paikka, jonne hautaa kaivaessa esiin nousseet luut vietiin. Ilmeisesti vanhan luuhuoneen tilalle rakennettiin uusi,

¹⁰¹ Karjalatar 30.1.1912.

sillä 1760-luvun tuomiokirjoissa kirkkomaalla esiintyy rakennus nimeltä ”*wåkenhus*”, jonka Ilari Manninen on tulkinnut tarkoittavan luultavasti myös luuhuonetta. Paarihuonetta ja leikkaushuonetta ei Liperin kirkkomaalla ollut ennen 1800-lukua.¹⁰²

Kirkkoa ja hautausmaata ympäröi vanha luonnonkiviaita. Hautausmaata ympäröivä aita on vuosilta 1841–1843. Tuolloin hautausmaata laajennettiin etelään sekä pohjoiseen ja hautausmaa-alueelle vedettiin kolmen kyynärän paksuinen hiekkakerros. Kiviaidan hautausmaan ympärille teki räikkyläläinen torppari Matti Paasanen, jolla oli kokemusta hautausmaiden kiviaitojen rakentamisesta. Aita oli valmis viimeistään syyskuussa 1843 ja hautausmaalle ajettiin täytehiekkaa vielä seuraavana talvena.¹⁰³

Aitaa muokattiin mahdollisesti jonkin verran uuden kirkon valmistumisen jälkeen. Puretun lautakirkon kohdalta saatiin hautauksille tilaa 450 neliösyltä ja uuden kirkon vierestä 150 neliösyltä. Lautakirkon kerrotaan kuitenkin sijainneen juuri hautausmaan sisällä sen länsiosassa, joten kiviaitaa ei välttämättä tarvinnut ainakaan sillä suunnalla muuttaa.¹⁰⁴

Aidassa oli ainakin 1900-luvun alkupuolella useita portteja, joiden portinpielissä oli tiilestä tai kivistä muurattuja pylväselementtejä. Nykyisten parkkipaikalta kirkolle nousevien portaiden kohdalla oli puinen portti, joka poistettiin ilmeisesti 1929 peruskorjauksen yhteydessä. Samanlainen puinen portti oli myös sakastin puoleisessa kulkuaukossa, sekä kirkon eteläpuolella.

Kirkon edessä olevien rappusten kohdalla oli aikanaan puinen portti. Myös hautausmaan puolelta oli portaat ja portti kirkon pääoville. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

Myös sakastin puoleisella sivustalla oli portti. Lähde: Seurakuntain keskinäinen palovakuutusyhtiö, Elka.

¹⁰² Manninen 1917, 149; Karjalatar 19.6.1915.

¹⁰³ Salokas 1930, 220–221.

¹⁰⁴ Suomen Julkisia Sanomia 9.8.1858.

Puiset portit poistettiin 1929 peruskorjauksen aikoihin. Kuva vuodelta 1940. Lähde: Uuno Peltoniemi, Museovirasto. Kansatieteen kuvakokoelma.

Myös sakastin puoleinen portti poistettiin. Kuva vuodelta 1940. Lähde: Uuno Peltoniemi, Museovirasto. Kansatieteen kuvakokoelma.

Myös kirkon eteläpuolella oli puinen portti. Kuva noin vuodelta 1930. Se on otettu kirkontornista. Lähde: Onni Puhakka. Suomen Kuvalehti 9.8.1930.

Kiviaidan etupuolelle tehtiin vuonna 1887 pitkät puiset kiinnityspuomit, johon hevoset kiinnitettiin kirkossa käynnin ajaksi. Aiemmin hevosia pidettiin kiinni hautausmaan porteissa, kiviaidassa ja pappilan pellon aidassa. Ainakin Liperin kolmannen kirkon aikaan hevosia pidettiin kiinni myös kirkon eteläpuolella, sillä vuonna 1833 oravisalolaiset vastustivat suunniteltua hautausmaan laajentamista etelään, koska he pitivät siellä talvisin kiinni hevosiaan.¹⁰⁵

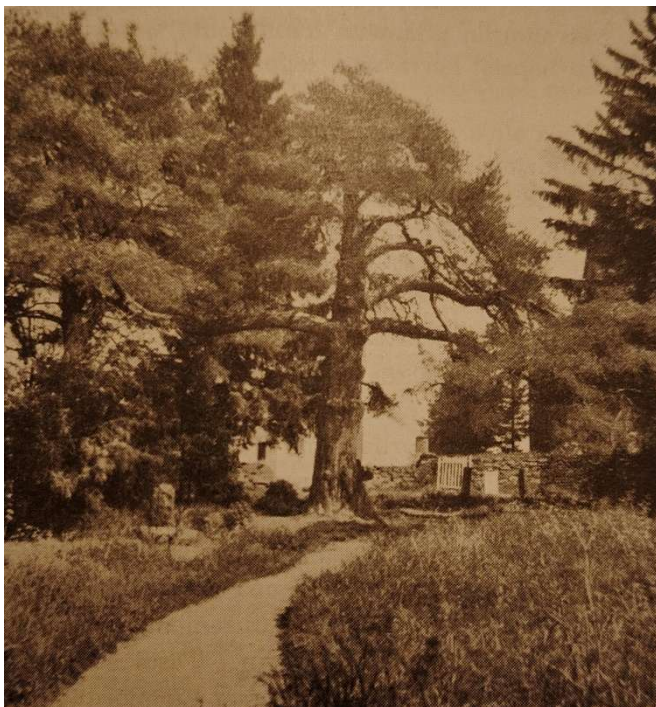

Hevosia kärryineen kirkonmäellä vuonna 1937. Lähde: Tyyni Vahter. Museovirasto. Kansatieteen kuvakokoelma.

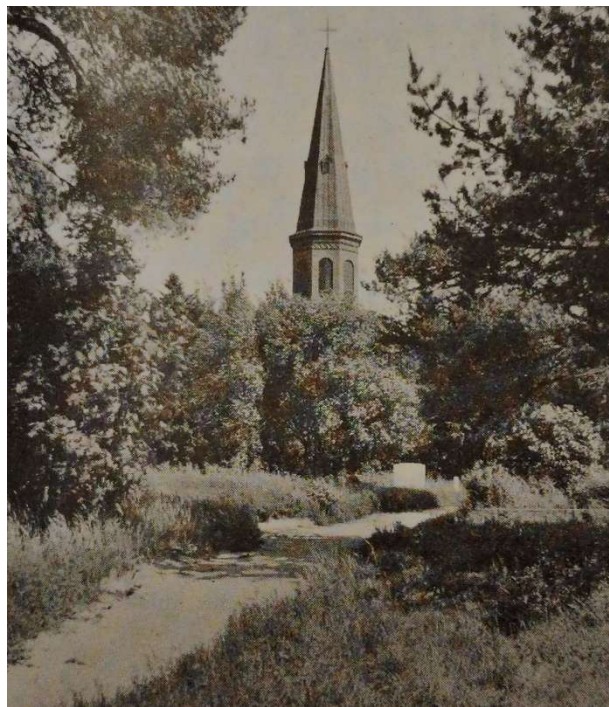
Vanhaa puustoa on harvennettu vuosien aikana sekä kirkon vieressä että hautausmaalla. Kirkon pohjoisseinän vieressä rivissä kasvaneet kolme korkeaa kuusta kaadettiin 2010-luvun alkupuolella ja niiden edustalla kasvaneet kolme lehtipuuta kaadettiin vuonna 2019. Korkeaksi kasvaneet puut roskasivat kirkon kattoa.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Salokas 1930, 132–133 ja 219.

¹⁰⁶ Harri Nousiainen 2026.

Näkymä hautausmaalta pääporttia ja kirkolle johtavia rappusia kohti. Kuva ilmeisesti 1930-luvulta. Lähde: Salokas 1937, 133.

Näkymä kirkon länsipuolelta hautausmaan keskeltä kirkkoa kohti. Kuva ilmeisesti 1930-luvulta. Lähde: Salokas 1937, 169.

Liperiläinen Arto Karttunen on kunnostanut hautausmaata ja kirkkoa ympäröivää kiviaitaa käsityönä vuodesta 2006 lähtien. Kunnostustyötä tehtiin vain kesäisin noin 25 metrin vuosivauhdilla. Aidan korjauksessa on käytetty lohkareita sekä vanhasta aidasta, että kahdesta vanhasta navetasta. Aita tehtiin kylmämuurauksella, eli sen teossa ei käytetty ollenkaan laastia. Kunnostetun aidan korkeus vaihtelee, mutta se on keskimäärin 110 senttimetriä. Aita on pohjakerroksestaan 120 senttimetriä leveä ja kapenee yläosastaan noin 80 senttimetriin. Metrissä aitaa on noin 1,5 kuutiota aseteltuja kiviä.¹⁰⁷

Hautausmaata ja kirkkoa ympäröiviä kivimuureja on kunnostettu vuosien saatossa.

¹⁰⁷ Karjalainen 5.8.2006, 3.8.2011 ja 30.6.2020.

Sisäänkäynti hautausmaalle parkkipaikalta.

Kirkkotasanteelle parkkipaikalta johtavat kiviportaatt rakennettiin uudelleen 1972 peruskorjauksen yhteydessä, jolloin ilmeisesti vanhat muuratut portinpielien pylväselementit poistettiin.¹⁰⁸ Portaita ei kunnostettu 2000-luvulla kiviaidan korjauksen yhteydessä.¹⁰⁹

Kiviportaatt kirkkotasanteelle parkkipaikalta.

¹⁰⁸ Piispantarkastuksen pöytäkirja 1978.

¹⁰⁹ Harri Nousiainen 2026.

Muistolehto

Hautausmaan luoteisosaan kiviaidan viereen perustettiin 1990-luvun lopulla muistolehto, jonne vainajien tuhkat sirotellaan. Lehdon keskelle tulleen kiven lahjoitti ja siirsi hautausmaalle urakoitsija Uki Niemeläinen. Hän oli löytänyt kiven omalta maaltaan ja ajatellut sen sopivan hyvin uurnalehdon keskelle. Kivi halkesi nostovaiheessa kahteen osaan ja osat aseteltiin tarkasti toistensa päälle.¹¹⁰

¹¹⁰ Harri Nousiainen 2026.

Hautausmaalta löytynyt kivirakenne

1996–1997 hautausmaalta löytyi kivirakenne, jota arveltiin vuonna 1669 vihityn kirkon sakastin kivijalaksi tai mahdollisesti kirkon lattian alla olleeksi hautakammioksi. Seurakunta oli löydöstä yhteydessä museovirastoon ja sai ohjeeksi rauhoittaa raunion löytöpaikka mahdollisuuksien rajoissa ja ilmoittamaan museovirastoon ja maakuntamuseoon, jos paikalla kaivetaan uusia hautoja.¹¹¹ Kivirakenne peitettiin ja seurakunta rauhoitti alueen löydön jälkeen.

Hautausmaan hautauksilta rauhoitettu alue, jolta kivirakenne löytyi.

¹¹¹ Kirkkoneuvoston pöytäkirja 7.8.1997.

6.3. Muistomerkit

Kaksipäisen kotkan kivi

Liperin kirkon hautausmaalla sijaitsee suuri levymäinen liuskekivi, johon on kaiverrettu kirjaimet **C – A – D – T**, **kaksipäinen kotka** sekä vuosiluku **ANNO 1669** (sama kuin Liperin toisen kirkon vihkimisvuosi). Kivi löytyi heinäkuussa 1888 vanhan hautausmaan länsiosasta hautaa kaivettaessa. Se oli maan sisällä miltei pystyssä – alaosa noin puolentoista metrin syvyydessä. Löydön teki ilmeisesti Ferdinand Salin ja/tai hänen isänsä Matti Salin. Kiven alta löytyi arkun tai kirstun riparaudat ja kaksi kuparirahaa. Toisessa kolikossa oli vuosiluku 1672 ja toinen oli niin kulunut, että siitä ei saanut selvää.¹¹²

Kivi on melkoisen suuri: pituutta on 230 cm, leveyttä 100–118 cm ja paksuutta 10–20 cm. Materiaaliltaan se on ruskeanharmaata liuskekiveä, joka on tyypillistä alueen kallioperälle ja helposti lohkeavaa. Pinta on silloittelematon ja juovainen. Kiven alapäässä erottuu taltan jäljet – kiveä on ilmeisesti pyritty muotoilemaan 225 senttimetrin mittaiseksi, mutta se on lopulta murtunut hieman uran sivusta. Kivi kuljetettiin sen löytämisen jälkeen hevosen avulla kirkon etelänpuoleiselle seinustalle, jossa se oli vielä vuonna 1970.¹¹³ Myöhemmin se siirrettiin näkyvämmälle paikalle nojaamaan hautausmaan kivimuuriin kirkon pääovien edustalle.

Koska kivessä on sama vuosiluku (1669), jolloin Liperin toinen kirkko vihittiin, niin sen on arveltu olleen tuon kirkon sisällä olleen haudan kansikivenä. Liperin toinen kirkko jäi 1760-luvulla uuden kirkon viereen vielä noin 14 vuodeksi ja muuttui vähitellen taikuuden harjoituspaikaksi. Vanha kirkko purettiin vuonna 1774, jolloin sen lattialle asetetut hautakivet saattoivat jäädä jo maakerroksen alle.¹¹⁴

Vuonna 1841 kuvernööri määräsi Liperin kirkon hautausmaata laajennettavaksi. Sen ympärille piti myös tehdä kiviaita ja hautausmaalle piti tuoda hiekkaa niin paksult, että vainajat voitiin haudata kolmen kyynärän paksuisen hiekkakerroksen alle. Tällöin kivi jäi viimeistään syvälle hiekan alle.¹¹⁵

Kiven löytöpaikka ei tue teoriaa siitä, että se on ollut Liperin toisessa kirkossa – jos se on löytöhetkenä ollut alkuperäisellä paikallaan. Liperin ensimmäinen kirkko on eri lähteiden mukaan sijoitettu joko nykyisen kirkon paikalle, kirkkomäen korkeimmalle kohdalle tai nykyisen hautausmaan lounaisimpaan nurkkaan. Vuonna 1669 vihityn toisen kirkon kerrotaan olleen ensimmäisen kirkon koillispuolella.¹¹⁶

Jos vuodenvaihteessa 1996–1997 nykyisen kirkon lounaispuolelta löydetty raunio on toisesta kirkosta, niin silloin tämän kiven löytöpaikka on ollut melko kaukana siitä. Todennäköisintä onkin, että kivi on ollut jonkin kappelihaudan sisällä, sillä löytöpaikalla kerrotaan aiemmin

¹¹² Savo-Karjala 24.7.1888; Karjalatar 14.8.1891 ja 30.1.1912; Karjalainen 29.4.1970.

¹¹³ Nuori Karjala: Nuorison liikkeen äänenkannattaja 1.6.1910; Karjalainen 29.4.1970.

¹¹⁴ Karjalainen 29.4.1970.

¹¹⁵ Karjalainen 29.4.1970.

¹¹⁶ Karjalatar 27.1.1912; Karjalainen 11.8.1980; Tuomi 1984, 484.

olleen kappelihautarivi. Kiven löytöhetkellä sen päällä arvellaan maanneen jonkun aatelishengen.¹¹⁷

Kiveen kaiverrettu kaksipäinen kotka on lisännyt hautakiveen liittyvää mysteeriä: mitä Venäjään usein liitetty tunnus tekee Ruotsin vallan aikaisessa kivessä? Selitys voi olla yksinkertainen – kaksipäinen kotka on symbolina paljon Venäjää vanhempi.

Symbolin juuret ulottuvat muinaiseen Mesopotamiaan, jossa kaksipäinen kotka tunnettiin jumalkuninkaan suojelijana ja elämän vartijana. Bysantissa se oli Palaiologos-hallitsijasuvun tunnus: kaksi päätä kuvasivat keisarin valtaa sekä maallisissa että hengellisissä asioissa ja samalla hänen auktoriteettiaan idän ja lännen yli. Myöhemmin kaksipäinen kotka vakiintui myös Pyhän saksalaisroomalaisen keisarikunnan tunnuksiksi, symboloiden kirkon ja valtion yhteyttä.¹¹⁸

Kaksipäinen kotka ei siis välttämättä liity lainkaan Venäjään, vaan voi olla barokkiajan koriste- ja symboliikkaperinnettä. Myös muissa Ruotsin vallan aikaisissa kirkoissa on 1600–1700-luvun esineistöä, joissa esiintyy sama symboli. Esimerkiksi Pyhän Laurin kirkossa on kaksi tuolta ajalta peräisin olevaa barokkikruunua, joista molemmista löytyy kaksipäinen kotka.¹¹⁹

Koska kivessä esiintyy Liperin toisen kirkon vihkimisvuosi **1669**, on kenties mahdollista, että kirjaimet **C – A – D – T** viittaisivatkin kirkon nimeen – Liperin toinen kirkko vihittiin nimittäin Pyhän Kolminaisuuden kirkoksi. Jos kirjaimia tulkitaan latinaksi, niin ne voisivat tarkoittaa esimerkiksi seuraavaa:

Capella Ad Divinam Trinitatis
“Kappeli Jumalan Kolminaisuudelle”

Koska kivi löytyi heinäkuussa 1888 hautaa kaivaessa, niin sen löytöpaikka on ilmeisesti hautausmaan länsiosassa sellaisen haudan kohdalla, jonka hautakiveen on merkitty kuolinajaksi heinäkuu 1888 - sillä oletuksella, että tuota hautaa ei ole myöhemmin poistettu. Samalta paikalta voisi löytyä muitakin löytöjä. Suunnilleen samalla alueella sijaitisi ilmeisesti myös väliaikainen lautakirkko vuosina 1843–1857. Lautakirkon paikalta kerrotaankin saadun uuden kirkon valmistumisen jälkeen 450 neliösyntä uutta hautatila.¹²⁰

¹¹⁷ Wiipurin Uutiset 2.8.1888.

¹¹⁸ Toropainen 2003, 115.

¹¹⁹ Pyhän Laurin kirkon oppaan päivitys kirkon Facebook-sivuilla 2.3.2013.

¹²⁰ Suomen Julkisia Sanomia 9.8.1858.

Suomen sodan muistomerkki

Kyseessä on Suomen sodassa 1808–1809 taistelleen Kuninkaallisen Karjalan Jääkärijoukon Liperin komppanian ja sen päällikön majuri Herman Johan von Burghausenin muistomerkki. Se paljastettiin 14.9.1958.¹²¹

Muistomerkin on suunnitellut Veikko Jalava. Muistomerkki on hakattua kiveä ja siihen on kiinnitetty Outokummun kuparista valmistettu laatta. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy lahjoitti muistomerkin hankintaan 10 000 markkaa. Muistomerkki sijaitsee Liperin kirkon pohjoispuolella parkkipaikan vieressä. Alun perin sen sijoituspaikaksi kaavailtiin lähempänä kirkkoa olevaa ylätasannetta.¹²²

Sankarihautojen muistomerkki ”Viimeisenä päivänä”

Veikko Jalava suunnitteli samaan aikaan sankaripatsaat sekä Liperin että Viinijärven kirkkoille. Ne hakattiin Porissa Vientikivi Oy:n kiviveistämöllä Nercoon mustaan graniittiin. Liperin kirkolle tulleen muistomerkin nimeksi tuli ”Viimeisenä päivänä” ja Viinijärven kirkolle tullut muistomerkki sai nimen ”Haavoitettu maa”. Tästä Liperin muistomerkistä on käytetty myöhemmin myös nimeä ”Ylösousemus”. Molemmat muistomerkit paljastettiin 2.7.1961.¹²³

¹²¹ Karjalainen 14.9.1958.

¹²² Karjalainen 18.4.1958.

¹²³ Karjalainen 31.1.1960, 3.7.1960 ja 3.7.1961.

Muistomerkkien yhteyteen Jalava suunnitteli suuret ristit. Liperin sankariristi meni rikki 13.2.1985, jolloin suntio oli vahingossa hipaissut ristiä traktorilla. Risti kaatui ja särkyi kappaleiksi. Samalla havaittiin ristin puuosien täysin lahonneen ohuen kuparipinnan alla. Särkyneen ristin tilalle hankittiin täsmälleen samanlainen risti. Uuden ristin puuosat tehtiin kyllästetystä puusta ja ne teetettiin puuseppä Urho Rouhiaisella. Ristin pintaan tulevan kuparipellityksen teki peltiseppä Toivo Nenonen.¹²⁴

Vapaussodan muistomerkki

Sankarihautausmaan vierellä on vapaussodan eli Suomen sisällissodan muistomerkki, jonka on suunnitellut Matti Siirala. Muistomerkki maksoi 23 000 markkaa ja varat siihen saatiin yksityisiltä lahjoittajilta, iltamilta ja muista keräyksistä. Se valmistettiin Oy Granitin veistämössä Hangossa. Muistomerkin paljastus sekä suojeluskunnan lipun vihkiäiset pidettiin 25.9.1921.¹²⁵

¹²⁴ Taloudellisen jaoston pöytäkirja 20.2.1985.

¹²⁵ Karjalainen 27.9.1921.

Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkki

Arkkitehti Kirsti Liimataisen suunnittelema muistomerkki paljastettiin 6.9.1959. Sen pystytti pohjoiskarjalaisten yritysten ja yksityisten lahjoittamien varojen turvin Liperin Karjalaisseura Ry. Muistomerkin teki kivenhakkausliike Henrik Kinnunen. Se on tehty punaisesta graniitista ja siinä on aiheena kannel ja risti. Muistomerkki sijaitsee kirkon eteläisen seinän vieressä.¹²⁶

Jääkärimuistomerkki

Liperiin haudattujen Suomen jääkärien muistokivi paljastettiin 19.5.2001. Pohjois-Karjalan Vapaussodan Perinneyhdistys ja sen jääkärijaos selvittivät 2000-luvun vaihteessa Liperiin haudattujen jääkärien hautapaikkoja, jonka myötä tuli ajatus heille omistetusta muistomerkistä.¹²⁷

Hautakiveä muistuttava muistomerkki sijaitsee Liperin kirkon eteläisellä reunalla lähellä Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkkiä.

¹²⁶ Karjalainen 2.8.1959 ja 7.9.1959.

¹²⁷ Karjalainen 20.5.2001.

Hihtäjäpatsas

Hihtäjäpatsas on kuvanveistäjä Veikko Jalavan harmaasta graniitista vuonna 1967 tekemä muistomerkki liperiläisille suurhihtäjille ja veljeksille Martti ja Tauno Lappalaiselle. Lappalaiset saavuttivat 1920- ja 1930-luvulla mitaleita MM-kisoissa.

Martti Lappalainen kaatui jatkosodassa 1941 ja aloitteen muistomerkistä teki jo pian sodan jälkeen talousneuvos Kosti Aaltonen. Liperi-Seura päätti vihdoin vuonna 1963 pystyttää sen. Muistomerkkiä varten saatiin lahjoituksia Liperin kunnalta ja pohjoiskarjalaisilta liikelaitoksilta ja yksityishenkilöiltä. Muistomerkki paljastettiin Liperin päivänä 2.7.1967. Teos on Liperin kirkon luoteispuolella, hautausmaan aidan vierustalla.¹²⁸

¹²⁸ Karjalainen 1.7.1967.

7. Yhteenveto

Liperin Kirkko edustaa tyyliältään uusgotiikan varhaista vaihetta. Kyseinen tyyliisuunta ei kirkossa kuitenkaan kovin suuresti korostu, sillä kirkko suunniteltiin kustannussyistä yksinkertaiseksi. Riisutun ilmeen takia Liperin kirkkoa ei pidetä Chiewitzin suunnittelemissa kirkoista merkittävimpinä.¹²⁹

Liperin kirkkoa ei ole myöskään arvotettu valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon. Esimerkiksi suunnilleen saman aikakauden Rääkkylän ja Kiteen kirkot lähialueineen on arvotettu valtakunnallisesti merkittäviksi kohteiksi. Rääkkylän kirkon rakensi sama Theodor Johannes Tolpo, joka rakensi Liperin kirkon.¹³⁰

Liperin kirkko kuuluu kuitenkin merkittävimpiin pohjoiskarjalaisiin rakennuksiin. Sen arkkitehtuurissa on uusgotiikan ohella havaittavissa piirteitä keskiaikaisesta romaanisesta tyylistä, ja julkisivun puolikaaren muotoiset ikkunat viittaavat romaanisen tyylin lisäksi myös 1800-luvun alussa vallinneeseen empireen.¹³¹

Vaikka kirkko on valmistunut vuonna 1858, niin kirkkosalin nykyinen ilme on tulosta useista peruskorjauksista. Merkittävimpinä urkujen hankinta 1879, jolloin urkulehteri sai pitkälti nykyisen muotonsa. Kuoriosan muutostyöt 1885, jolloin asennettiin uusi alttari, alttarikaide ja ilmeisesti tehtiin alttarilaite nykyisenlaiseen muotoonsa. 1915–1916 peruskorjaus, jossa kirkonpenkit uusittiin, lattiaa kunnostettiin ja urkulehteriä jatkettiin. Peruskorjaus 1929, jolloin lehterin kaiteet ja saarnatuoli saivat maalauksensa, saarnatuoli sai katoksensa, alttarin yläpuolella asennettiin koristeikkunat ja kirkkosaliin hankittiin uusia kattokruunuja. 1972 peruskorjaus, jolloin kirkko maalattiin kattavasti sisältä ja sai nykyiset värisävynsä. 2002 kuorin muutokset, jolloin vanhaa alttaria kavennettiin, alttarikehän keskelle rakennettiin uusi alttaripöytä ja alttarikehän portit poistettiin.

Kirkko on säilynyt pääosin kohtalaisen hyvässä kunnossa lukuisien vuosikymmenien aikana tehtyjen remonttien ansiosta. Maalipintojen hilseilyä on kuitenkin sisätiloissa kohtalaisen paljon. Ulkoseinissä on lisäksi paljon halkeamia, jotka eivät toisaalta ole ilmeisesti aiheuttaneet muuta kuin esteettistä haittaa kirkon historian aikana.

Liperin kirkko oli ensimmäinen aikakautensa tiilikirkko Pohjois-Karjalassa ja se on toiminut Liperin pitäjän kulttuurisena ja hengellisenä keskuksena jo vuosisatojen ajan. Kirkossa on säilynyt jonkin verran esineistöä samalla paikalla sijainneista vanhoista kirkoista 1700-luvulta lähtien ja ympärillä oleva kirkkomaa kätkee sisäänsä jäänteitä aina 1600-luvulta lähtien.

¹²⁹ Piipparinen, Pekka. Karjalaisessa 16.11.2017.

¹³⁰ https://www.rky.fi/read/asp/r_mkl_kohde_list.aspx?MAAKUNTA_ID=12

¹³¹ Piipparinen, Pekka. Karjalaisessa 16.11.2017.

Liperin Kirkossa suoritettujen korjaus- ja muutostöiden koontitaulukko:

1850-luku	
1854–1858	Liperin Kirkon rakentaminen
1870-luku	
1877	Kirkon sisämaalaus ja kirkontornin maalaus
1879	Urkujen hankinta
1880-luku	
1885	Kuoriosan muutostyöt
1890-luku	
1891	Kirkon sisämaalaus
1900-luku	
1908	Kamiinoiden hankinta
1910-luku	
1915	Kirkkosalin uusintamaalaus
1915–1916	Lattian ja penkkien muutostyöt, urkulehterin laajennus
1920-luku	
1929	Peruskorjaus sisältäen mm. kamiinoiden uudistaminen, katon tiivistäminen, sisäikkunoiden asentaminen, sisämaalausten uusiminen sekä ovi- ja penkkimuutoksia
1930-luku	
1938	Kirkontornin kuparipellitys
1950-luku	
1953	Urkujen korjaus
1953–1954	Ensimmäiset sähkövalot
n. 1955	Vesikaton maalaus
1955	Kirkon penkkien, lattian ja sakastin maalaus
1958	Kirkkomuseon rakentaminen
1959	Koko kirkon kattava sähkövalaistus
1960-luku	
1962	Sähköpuhaltimen asentaminen urkuihin
1967	Öljy-kuumailmapuhallinjärjestelmän asentaminen
1970-luku	
1972	Peruskorjaus sisältäen mm. sisätilojen maalaus, vesikaton uusiminen, pesutilojen ja WC:n rakentaminen sekä vesijohtojen, viemäröintien ja ilmankostuttimen asentaminen. Lisäksi tehtiin perustusten vahvistaminen ja ikkunoiden ulkopuitteiden uusiminen
1980-luku	
1980	Urkujen restaurointi
1982	Kaukolämpöön liittyminen
1984	Kirkonkellojen ja luukkujen automatisointi
1988	Urkujen kostutinlaitteiden uusiminen
1988	Peltikaton korjausta
1990-luku	
1991	Kuivasprinklerijärjestelmän ja paloilmoittimien asentaminen
1997	WC-muutostyöt
1997	Sokkelien halkeamien korjaukset
1999	Yläpohjan lisälämmöneristäminen
1999	Kirkonkellojen soittoautomaatiikan uusiminen

2000-luku

2000	Vesikourujen ja syöksytörien sulanapitokaapelointi
n. 2000–2002	Ikkunoiden huoltoa
2002	Pyörätuoliluiskan uusiminen
2002	Alttari- ja kuorialueen muutostyöt
2004	Koristemaalauksen korjaus
2004–2010	Ikkunaremontti
2007	Lasimaalauksen korjaus

2010-luku

2011	Vesikatteen uusiminen
2013–2014	Urkujen restaurointi

2020-luku

2020	Lämpökeskuksen tekniikan uusiminen
2020	Sakastin remontti
2025	Ikkunoiden kunnostus

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Liperin seurakunnan arkisto:

- Kertomukset seurakunnan tilasta.
- Kirkkohallintokunnan pöytäkirjat.
- Kirkkoneuvoston pöytäkirjat.
- Piispantarkastusten pöytäkirjat.
- Taloudellisen jaoston pöytäkirjat.
- Töyrylä, Jouni. Liperin kirkon kuoriosan muutospäiirustukset 30.9.2000.
- Kolmirakenne Oy. Liperin kirkon kuntotutkimus. 20.3.2000.

Joensuun maakunta-arkisto:

- Liperin seurakunnan arkisto. Kalustoluettelot.

Kirjallisuus

Blomberg, Evert 1901. Satavuotinen muistelmä Liperin seurakunnasta 1801–1900. Liperi: Liperin seurakunta.

Manninen, Ilmari 1917. Liperin seurakunnan historia Ruotsin vallan aikana. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki.

Piiroinen, Viljam 1966. Liperi eilen ja tänään. Liperin kunnan Matkailulautakunta.

Salokas, Eino 1930. Liperin pitäjän historia vuosina 1809–1930. Osa 1. Vuodet 1809–1873. Liperi: Liperin seurakunta.

Salokas, Eino 1937. Liperin pitäjän historia vuosina 1809–1930. Osa 2. Vuodet 1873–1930. Liperi: Liperin seurakunta ja Liperin kunta.

Toropainen, Ritva 2003. Ikkunoita Bysanttiin. Oulun yliopiston kirjaston julkaisuja 54, Oulu.

Tuomi, Maija-Liisa 1984. Suur-Liperin historia. Kirjapaino Oy Maakunta, Joensuu.

Inventoinnit

Komsa, Matias 2025. Liperin seurakunnan kirkollisten esineiden inventointi. Basis-järjestelmä, <https://basis.hahtela.fi/login>

Simola, Antti 1989. Liperin seurakunnan kirkollinen esineistö. Liperin seurakunta.

Lehdistö

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>

- Karjalainen 1885–1938.
- Karjalan Maa 1935.
- Karjalan Sanomat 1915.
- Karjalatar 1878–1915.
- Koitar: Savo-Karjalaisen osakunnan albumi 1.1.1880.
- Savo-Karjala 24.7.1888.
- Suomen Kuvalehti 9.8.1930.
- Suomen Julkisia Sanomia 1858.

Karjalainen, Kaiku-arkisto, <https://www.karjalainen.fi/nakoislehti/?tab=archive>

- Karjalainen 1958–2025.

Internet

<https://aamuset.fi/artikkeli/5785263>, luettu 30.12.2025.

https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200754, luettu 30.12.2025.

<https://www.liperinseurakunta.fi/documents/d/www.liperinseurakunta.fi/kv-18-6-2024-liite-2>, luettu 30.12.2025.

Forsius, Arno 2011. Tolpo-suvun kirkonrakentajien sukupolvet, http://www.tornstrom-hiidenheimo.com/tolpkirk3_kevyt.pdf, luettu 30.12.2025.

<https://suomenurut.fi/liperi/liperin-kirkko/>, luettu 30.12.2025.

Pyhän Laurin kirkon oppaan päivitys kirkon Facebook-sivuilla 2.3.2013.

Töyrylä, Jouni 2022. Esteetön sisäänkäynti Liperin kirkko – Luonnos 2.5.2022.
<https://goodnews.fi/wp-content/uploads/2024/08/Esteeton-Liperin-kirkko-2.5.2022-kansi.pdf>, luettu 6.1.2026.

Suulliset lähteet

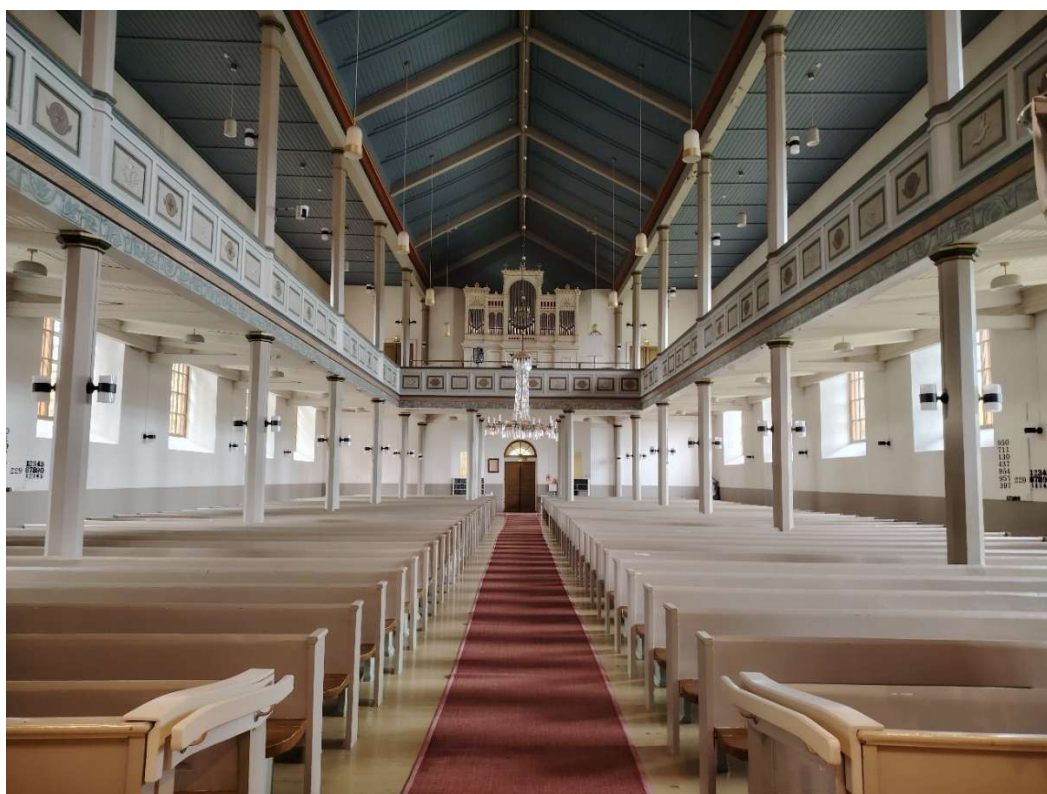
Harri Nousiainen 2026 – Liperin seurakunnan talouspäällikkö.

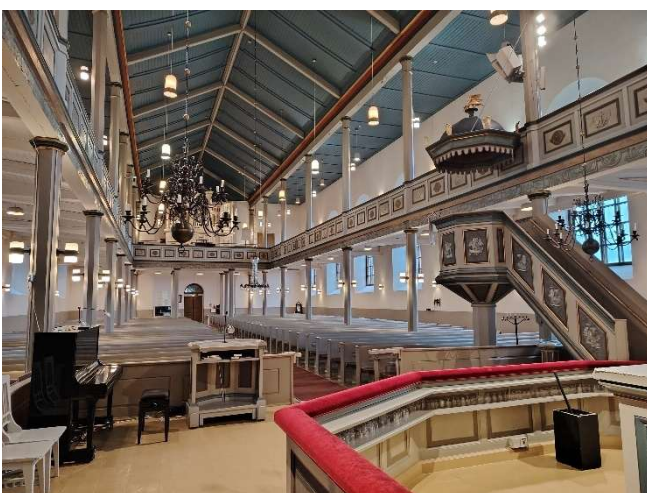
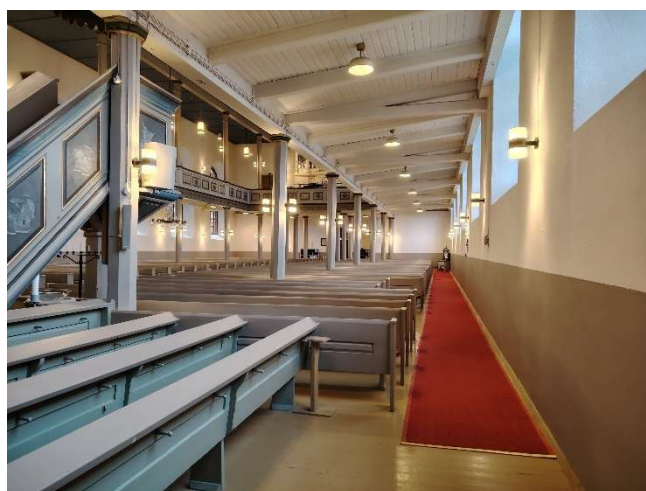
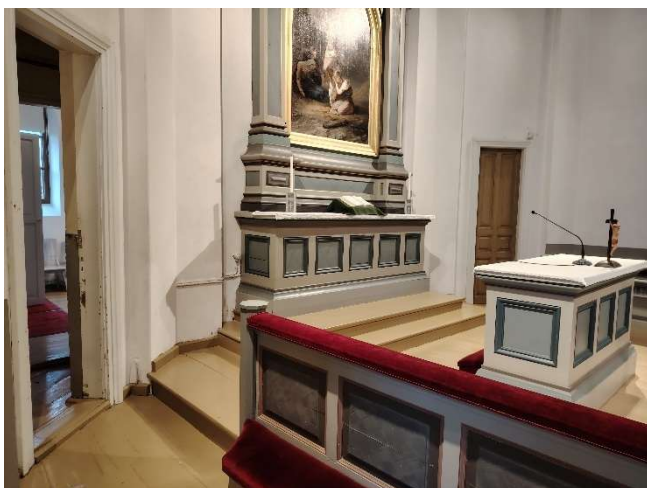
Kuvat

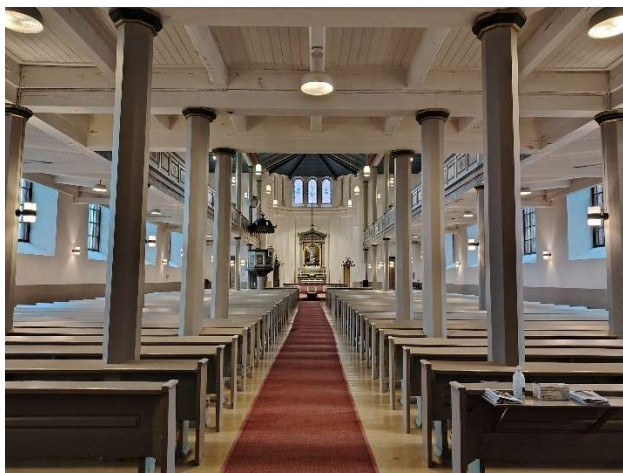
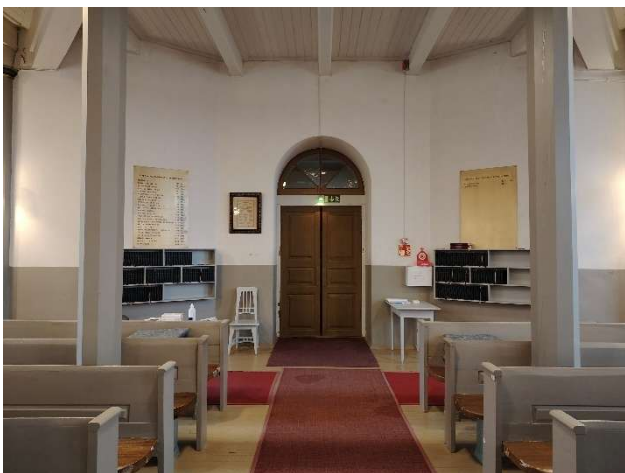
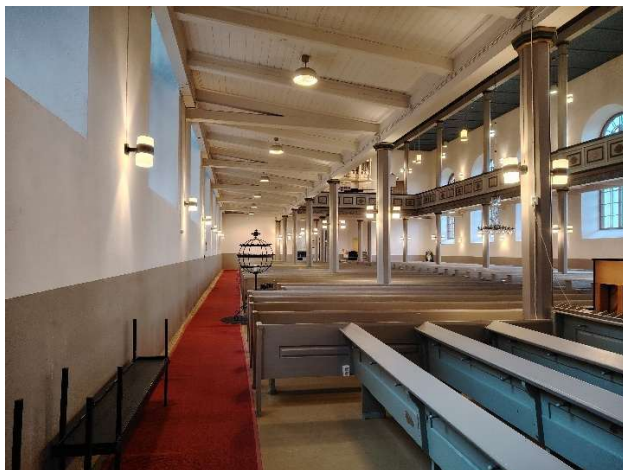
Kaikki valokuvat, joihin ei ole merkitty lähdettä, ovat tekijöiden ottamia.

LIITTEET

Kirkkosali

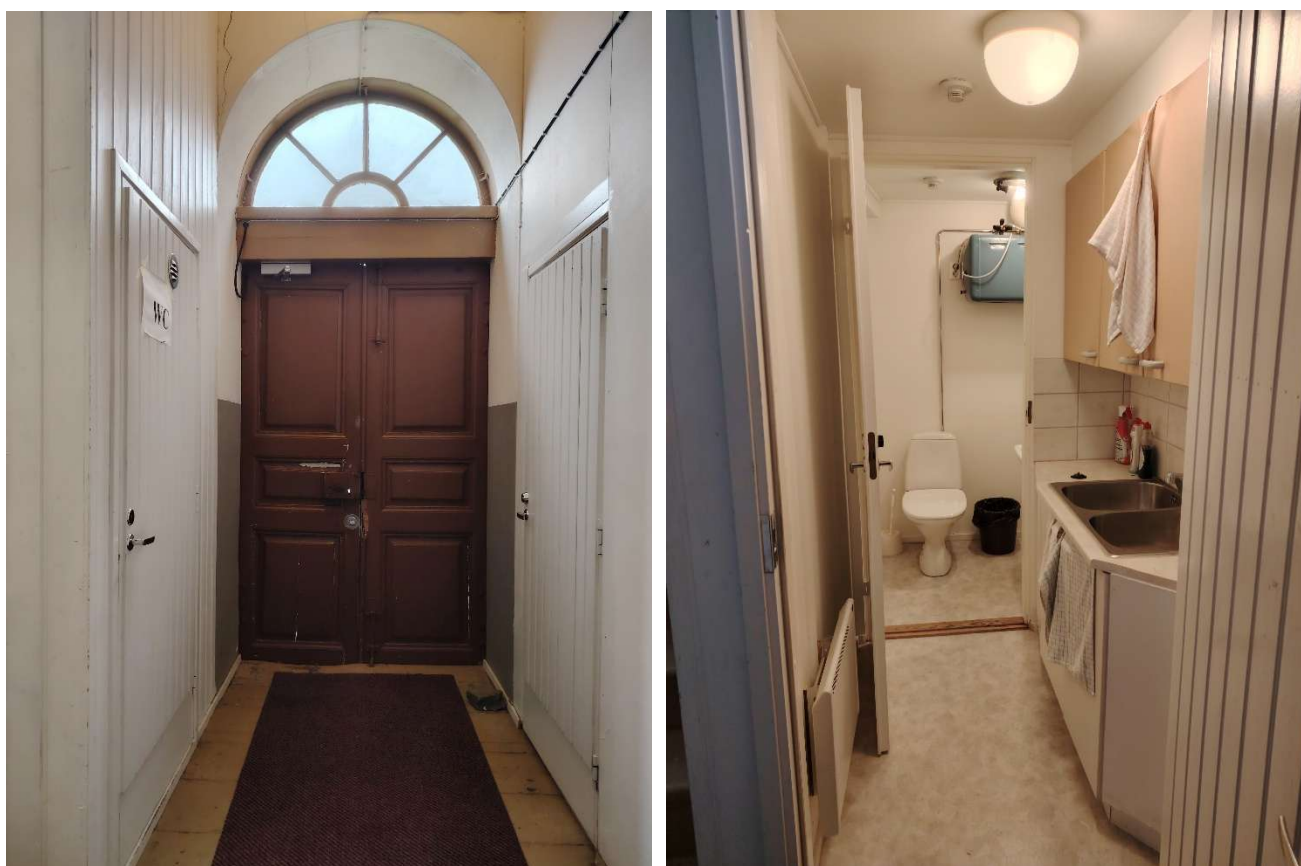

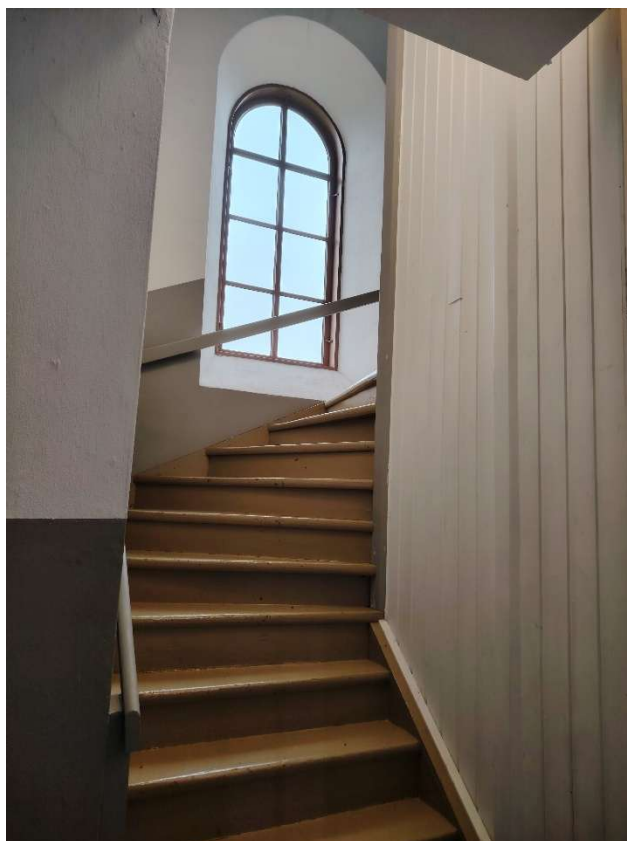
Sakasti

Koillinen rappukäytävä ja sakastiin johtava tekninen tila

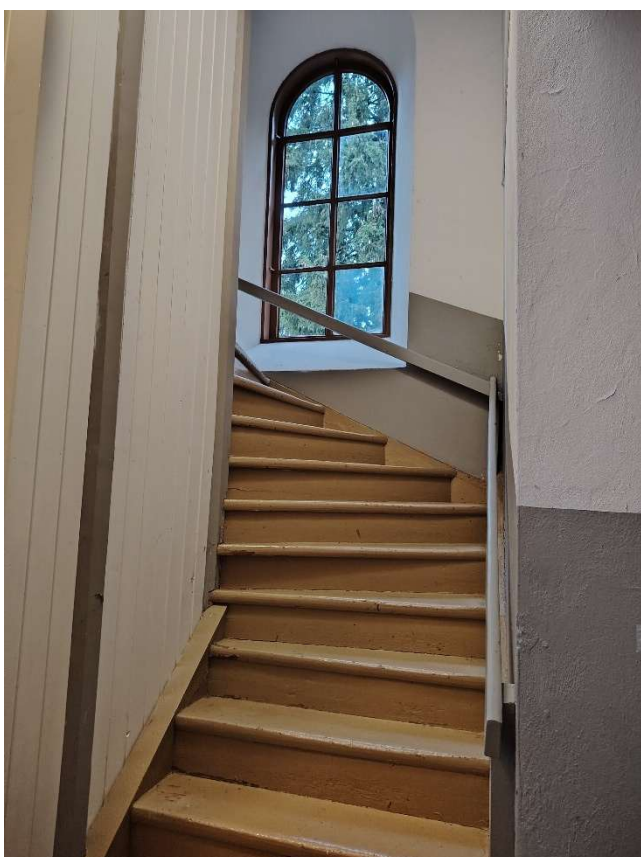

Kaakkoinen rappukäytävä

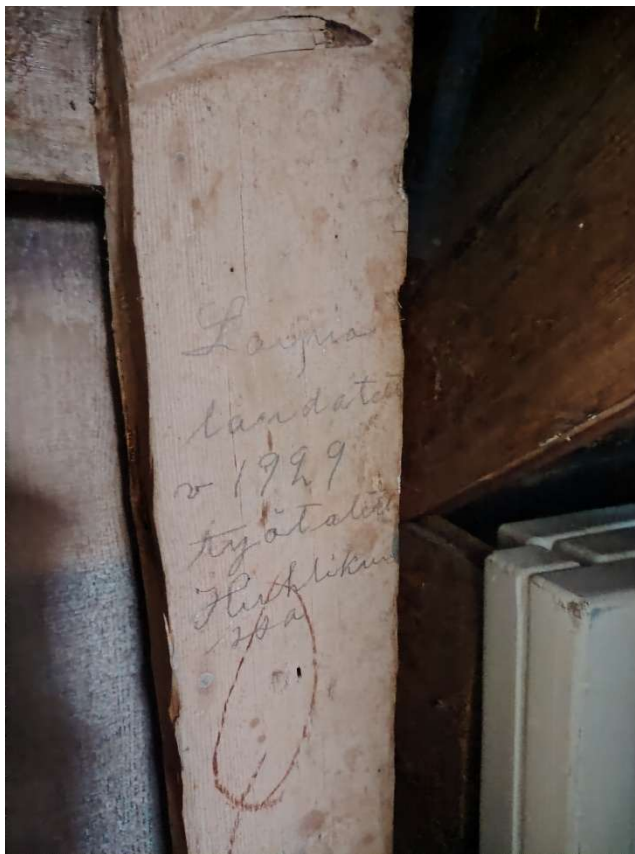

Pääeteinen

Lounainen rappukäytävä

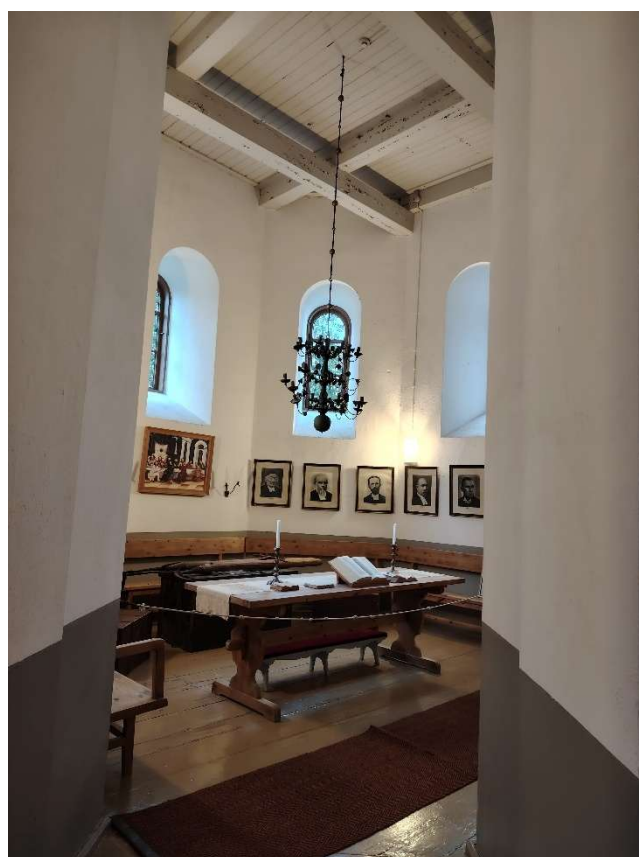
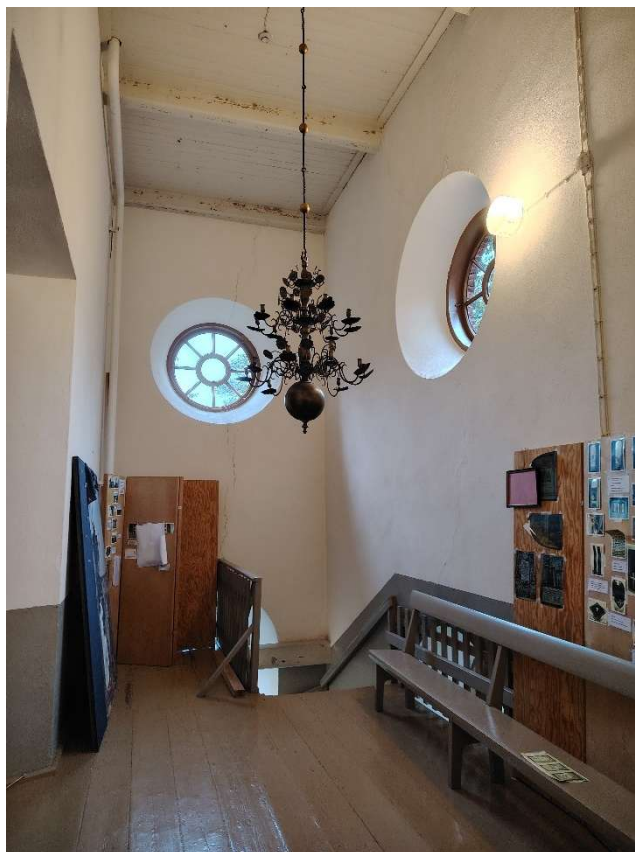

Luoteinen rappukäytävä

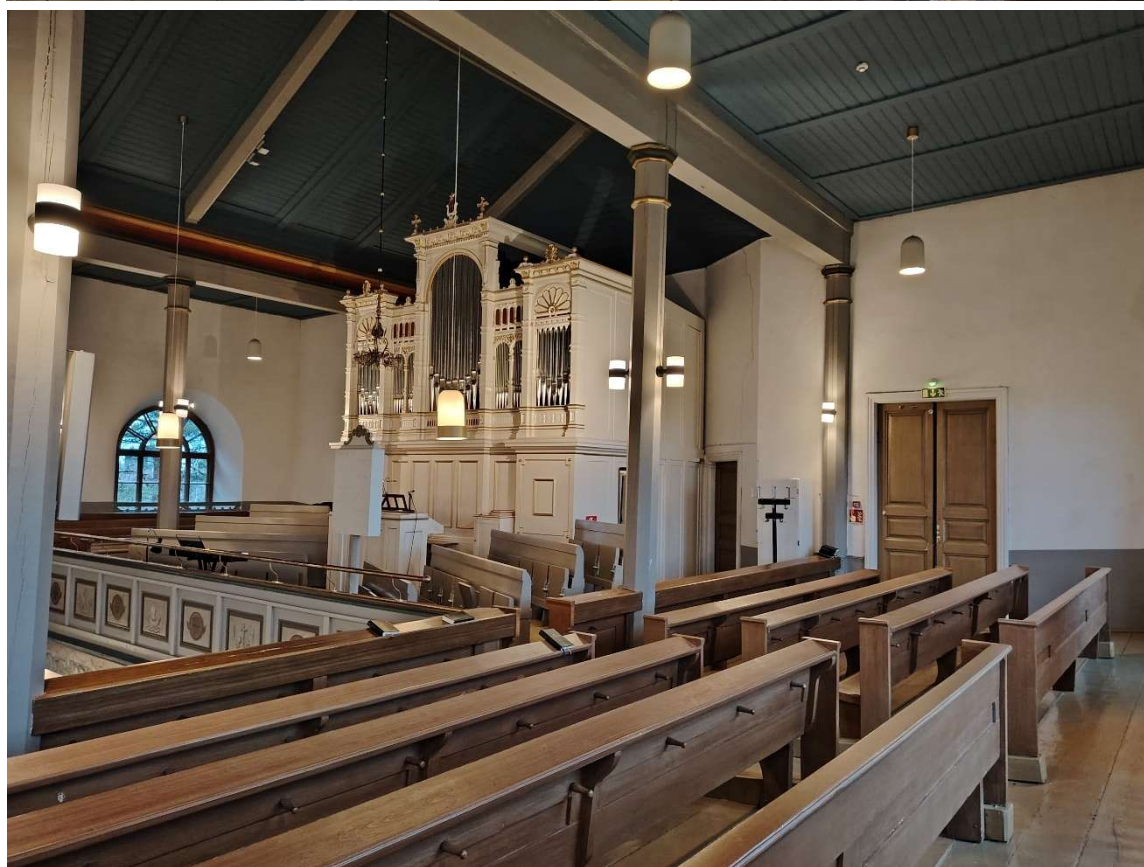

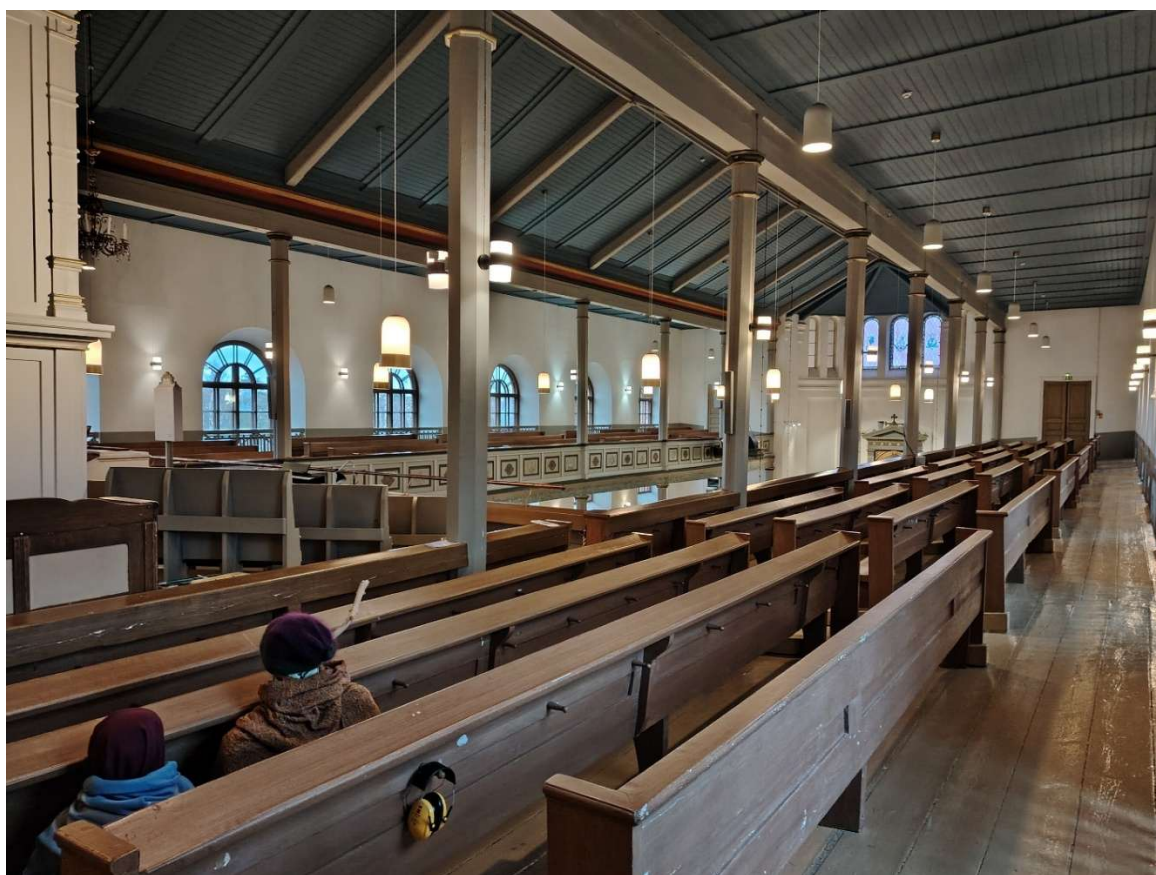
Toisen kerroksen aula ja kirkkomuseo

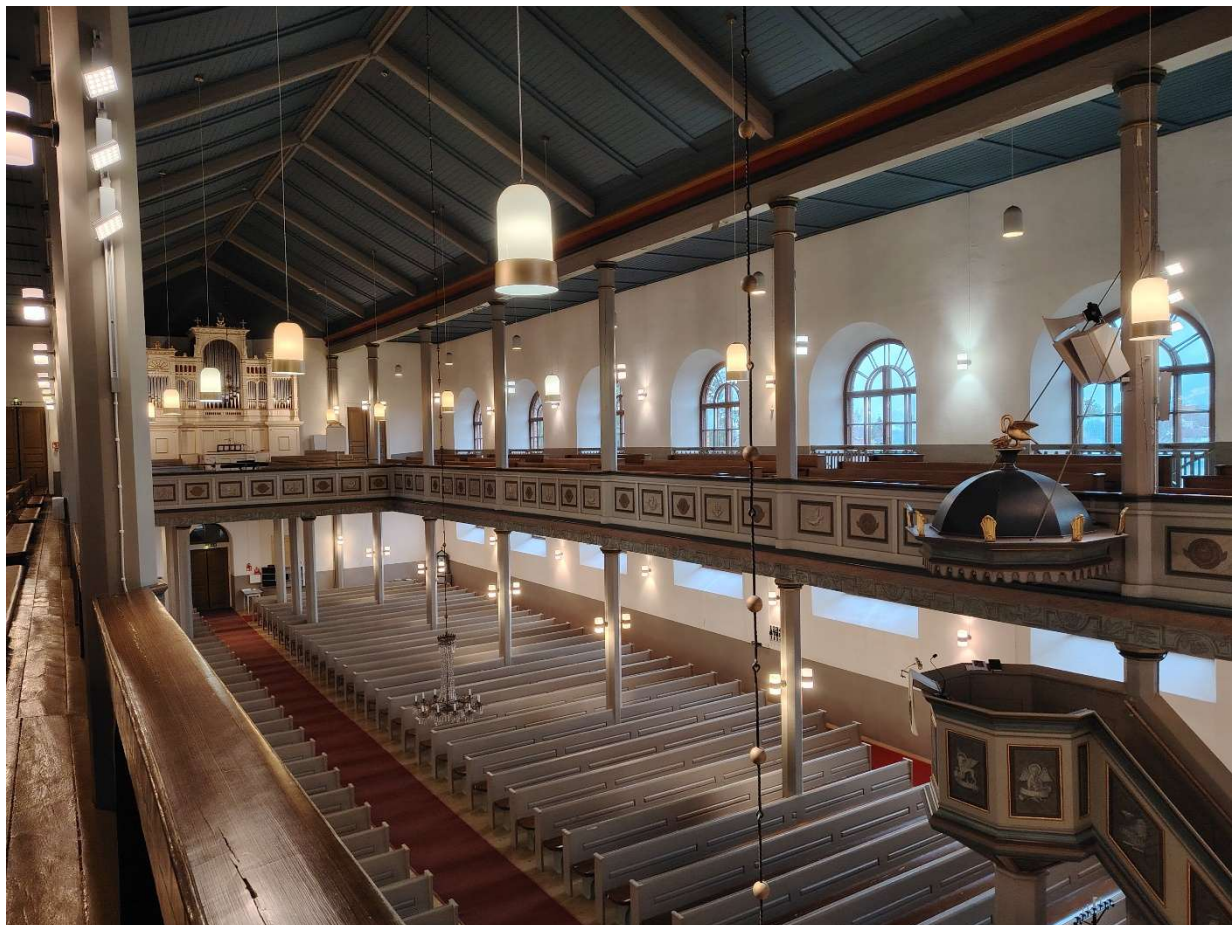

Lehteri

Yläpohjatila ja kellotorni

